

i.s.m.

aksis

Getekend door: Peter De Wilde (Signature)
Getekend op: 2023-03-23 16:45:59 +01:0
Reden: Ik keur dit document goed

Peter De Wilde

DECEMBER 2022

ERFGOEDBEHEERPLAN DEN BOTANIEK DISTRICT ANTWERPEN

COLOFON

Titel	Erfgoedbeheerplan Den Botaniek Leopoldstraat 24 Antwerpen
Opdrachtgever	District Antwerpen Mechelsesteenweg 216 2018 Antwerpen
Contactpersoon	Jan Swings
Status	Definitief, goedgekeurd
Datum	December 2022
Projectnummer	2021-073
Studiebureau	Buiting Advies BV i.s.m. aksis landschapsarchitecten Kanaaldijk 96 6956AX Spankeren Nederland
Projectleiding	Ralph de Jong
Auteurs	Ralph de Jong, Alma Kennis, Jeroen Willems
GIS	Ralph de Jong
Foto's	Alma kennis, Ralph de Jong

ERFGOEDBEHEERPLAN DEN BOTANIEK

DISTRICT ANTWERPEN

Agentschap Onroerend Erfgoed

Vlaamse overheid
Lange Kievitstraat 111-113 bus 53
2018 ANTWERPEN
T 03 224 62 10
www.onroenderfgoed.be

District Antwerpen
Mechelsesteenweg 216
2018 ANTWERPEN

uw bericht van	uw kenmerk	ons kenmerk 4.002/11002/437.5	bijlagen
vragen naar/e-mail Dirk Artois dirk.artois@vlaanderen.be		telefoonnummer 03 224 62 12 0487 40 30 68	datum 23/03/23

Goedkeuring beheersplan voor Den Botaniek (kruidtuin)

Adres: Leopoldstraat 24 te 2000 Antwerpen

Geachte

Uw beheersplan voor Den Botaniek (kruidtuin) is goedgekeurd. Uw plan is geldig vanaf de datum van ondertekening van de goedkeuring, en dit voor de komende 24 jaar. U kunt het plan binnenkort raadplegen op <https://plannen.onroenderfgoed.be/>.

Met de goedkeuring van het beheersplan gaan wij akkoord met de lijst van werken waarvoor geen toelating moet gevraagd worden en de lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor nog juist wel een toelating nodig is.

Wat kunt u nog doen ?

- U kunt premies aanvragen voor het uitvoeren van werken aan het erfgoed binnen uw beheersplan. Hiertoe neemt u contact met uw erfgoedconsulent vermeld in de contactgegevens bovenaan deze brief.
- U kunt uw plan aanpassen als dit nodig is voor een beter beheer van het erfgoed. Dit kan op uw initiatief, maar wij kunnen er ook om vragen. Hiertoe volgt u dezelfde procedure als die voor de opmaak en goedkeuring van een nieuw beheersplan.

Onze opvolging van uw plan

Wij volgen de uitvoering van uw plan op. Hiertoe moet u een onderhoudslogboek bijhouden van alle maatregelen die u voor het goede beheer van uw erfgoed nam. Elke zes jaar dient u ons dit logboek te bezorgen. Dit onderhoudslogboek geeft u mogelijk ook recht op 10% extra premie bij aanvraag van een erfgoedpremie. Meer informatie hierover leest u op www.onroenderfgoed.be.

Hebt u nog vragen? Neem dan contact op met uw erfgoedconsulent. De contactgegevens vindt u bovenaan deze brief.

Ik wens u succes met de realisatie van uw beheersplan en dank u voor uw inzet voor het erfgoed.

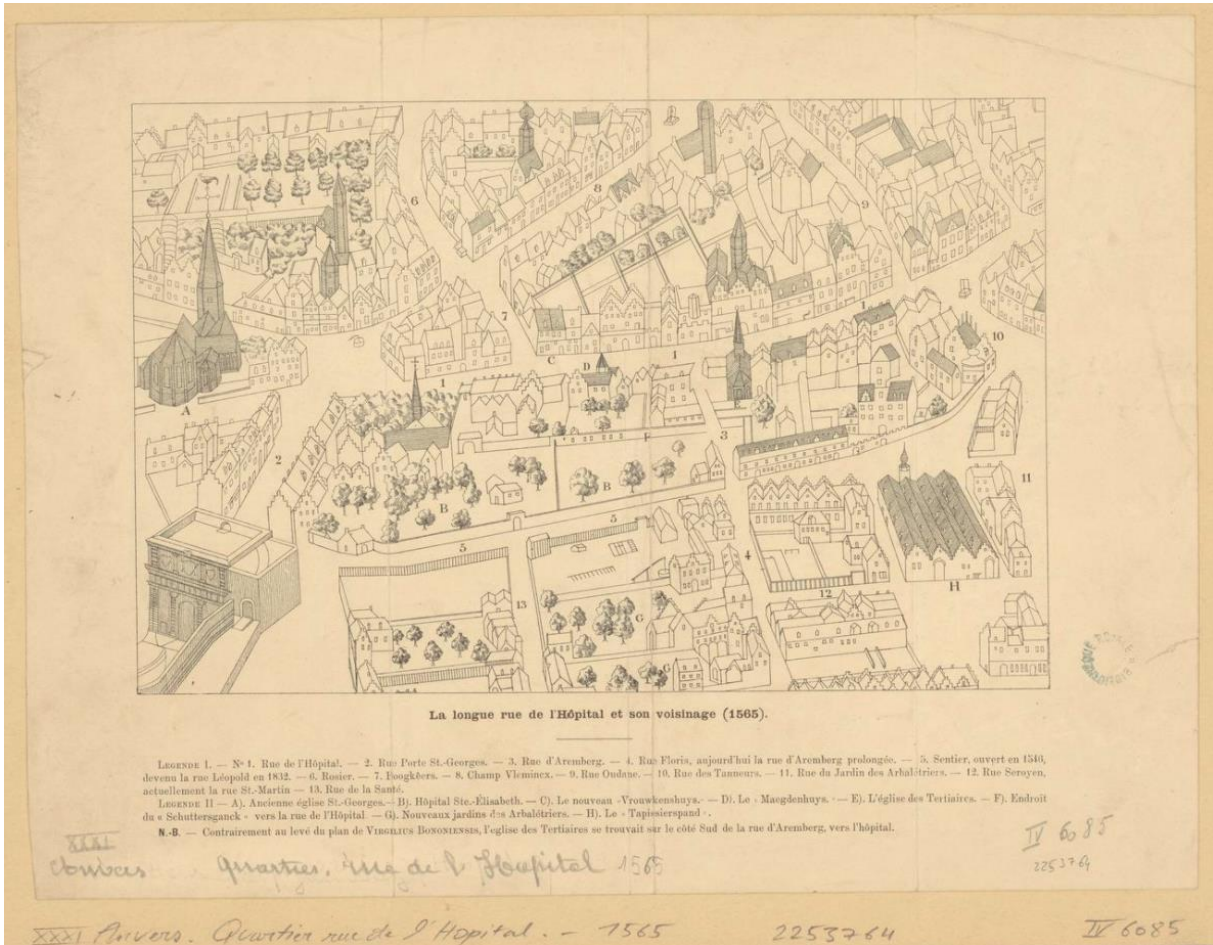
Met vriendelijke groeten

Getekend door: Peter De Wilde (Signature)
Getekend op: 2023-03-23 16:45:56 +01:0
Reden: ik keur dit document goed

Peter De Wilde

Peter De Wilde
administrateur-generaal

cc. stad Antwerpen, Grote Markt 1, 2000 Antwerpen

Bron: KBR Belgica

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING

Op het eerste gezicht lijkt plantentuin Den Botaniek een historische groene plek in de stad die de tand des tijds goed heeft doorstaan. Een tuin in een stedelijke omgeving die al lange tijd een stabiele inrichting kent. Maar schijn bedriegt. Een dynamische stad als Antwerpen verandert doorlopend. Gebruik van omringende gebouwen, de waarde die de samenleving aan groen toekent en de interactie tussen openbare en publieke ruimte zijn continu in beweging. En dit heeft zijn weerslag op de inrichting en het gebruik van de plantentuin.

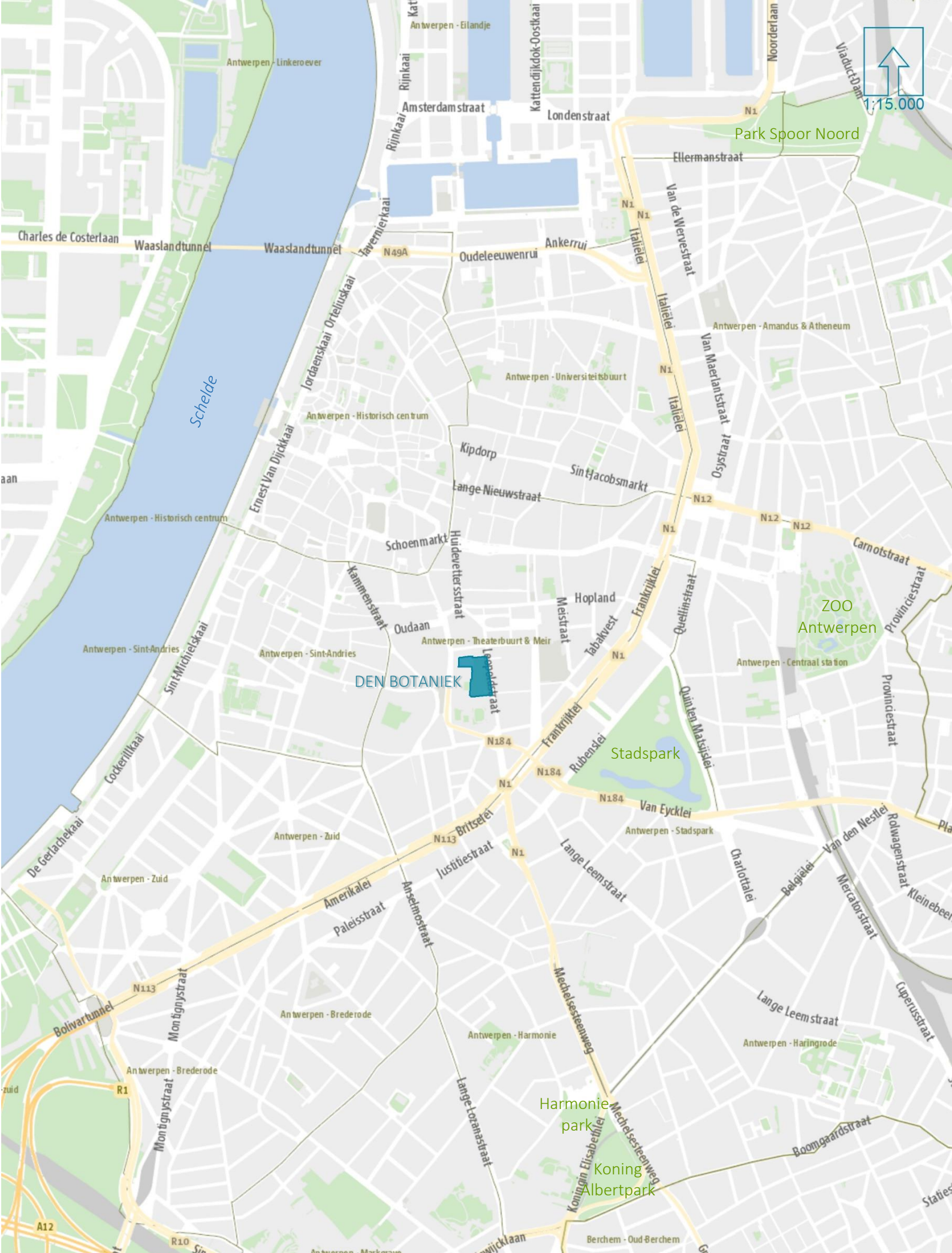
Het is deze dynamiek die bij Stad Antwerpen vragen heeft doen rijzen over de huidige en toekomstige rol van den Botaniek. Is het een tuin of een park? Is het een historisch parel die geconserveerd moet worden of een tuin die -analoog aan de stad- juist steeds opnieuw uitgevonden moet worden? Moet de plantentuin onvoorwaardelijk ten dienste staan aan de behoefte van Antwerpenaren om in het groen te vertoeven of daartegen juist in bescherming worden genomen? Dit zijn zonder meer legitieme vragen die niet eenvoudig te beantwoorden zijn.

Een en ander heeft het districtsbestuur doen besluiten een beheervisie op te laten stellen waarin vraagstukken over de maatschappelijke positionering, het veiligstellen van het erfgoed en gewenste en ongewenste ontwikkelingen in de toekomst helder en eenduidig worden vastgelegd.

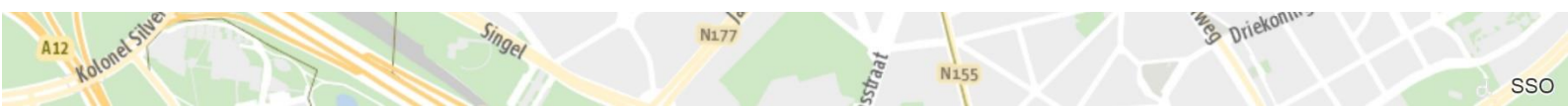
1.2 DOEL

Voorliggend erfgoedbeheerplan heeft tot doel een duidelijke rode draad te bieden voor de wijze waarop verleden, heden en toekomst van Den Botaniek met elkaar worden verweven. Naast het behouden van de erfgoedkundige en botanische historiek, biedt het plan daarom handvatten voor de wijze waarop innovatieve accenten kunnen worden toegevoegd en voor de wijze waarop met nieuwe uitdagingen, zoals klimatologische veranderingen, moet worden omgegaan. En dit alles tegen het licht van de hedendaagse kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan het gebruik van openbare groene ruimte in de stad en de huidige en mogelijk nieuwe gebruiksvormen.

Deze rode draad wijst de richting voor de langere termijn en zorgt daarmee voor een mate van continuïteit in het beheer. Verdere handvatten worden gegeven door het uitwerken van de visie in meer concrete beheerdoelen en maatregelen voor de middellange en korte termijn.

Abbeelding 1: ligging van plantentuin Den Botaniek in de binnenstad van Antwerpen.

1.3 OPBOUW

De inhoud van dit beheerplan sluit aan bij de eisen die door het Agentschap Onroerend Erfgoed worden gesteld aan een erfgoedbeheerplan. De inzet van dit plan is echter breder dan het behoud van erfgoed. Daarom komen ook meer maatschappelijk getinte vraagstukken aan bod, wordt ingegaan op de ruimte die beschikbaar is voor het inpassen van nieuwe componenten naast het bestaande erfgoed en worden praktische uitspraken gedaan over het dagelijks beheer van de plantentuin. Het plan is als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 2 vangt aan met de identificatie van het plangebied. Hier komen ligging en begrenzing van het gebied aan bod en wordt ingegaan op de juridische bescherming ervan. In hoofdstuk 3 is de historische nota opgenomen waarin relevante ontwikkelingen worden beschreven die hebben geleid tot het ontstaan van Den Botaniek zoals we dit nu kennen. Het vierde hoofdstuk geeft een inventaris van Den Botaniek, waarin onder andere algemene kenmerken en de verschillende erfgoedelementen aan bod komen. In hoofdstuk 5 wordt de waardering van Den Botaniek vanuit verschillende invalshoeken in beeld gebracht. Daarbij wordt de lezer meegenomen op een wandeling langs de verschillende deelgebieden van Den Botaniek waarvan de sterke en minder sterke punten worden toegelicht. Hierop volgt een meer thematische beschrijving van het terrein.

In het zesde hoofdstuk richten we ons op de toekomst. De doelen voor de lange termijn worden hier vanuit diverse invalshoeken uiteengezet. Een meer concrete uitwerking van de visie wordt in hoofdstuk 7 gegeven door beheerdoelen te beschrijven per deelgebied. De volgende stap in de concretisering van het beheer wordt gezet in hoofdstuk 8 waar concrete maatregelen worden beschreven, onderverdeeld in eenmalige maatregelen en terugkerende (cyclische) maatregelen. Verbeteringen die een meer ingrijpende aanpassing van het terrein vragen zijn in dit hoofdstuk als ontwerpogave opgenomen. De opvolging van het beheer wordt tot slot in het negende hoofdstuk beschreven.

2 IDENTIFICATIE

2.1 LIGGING

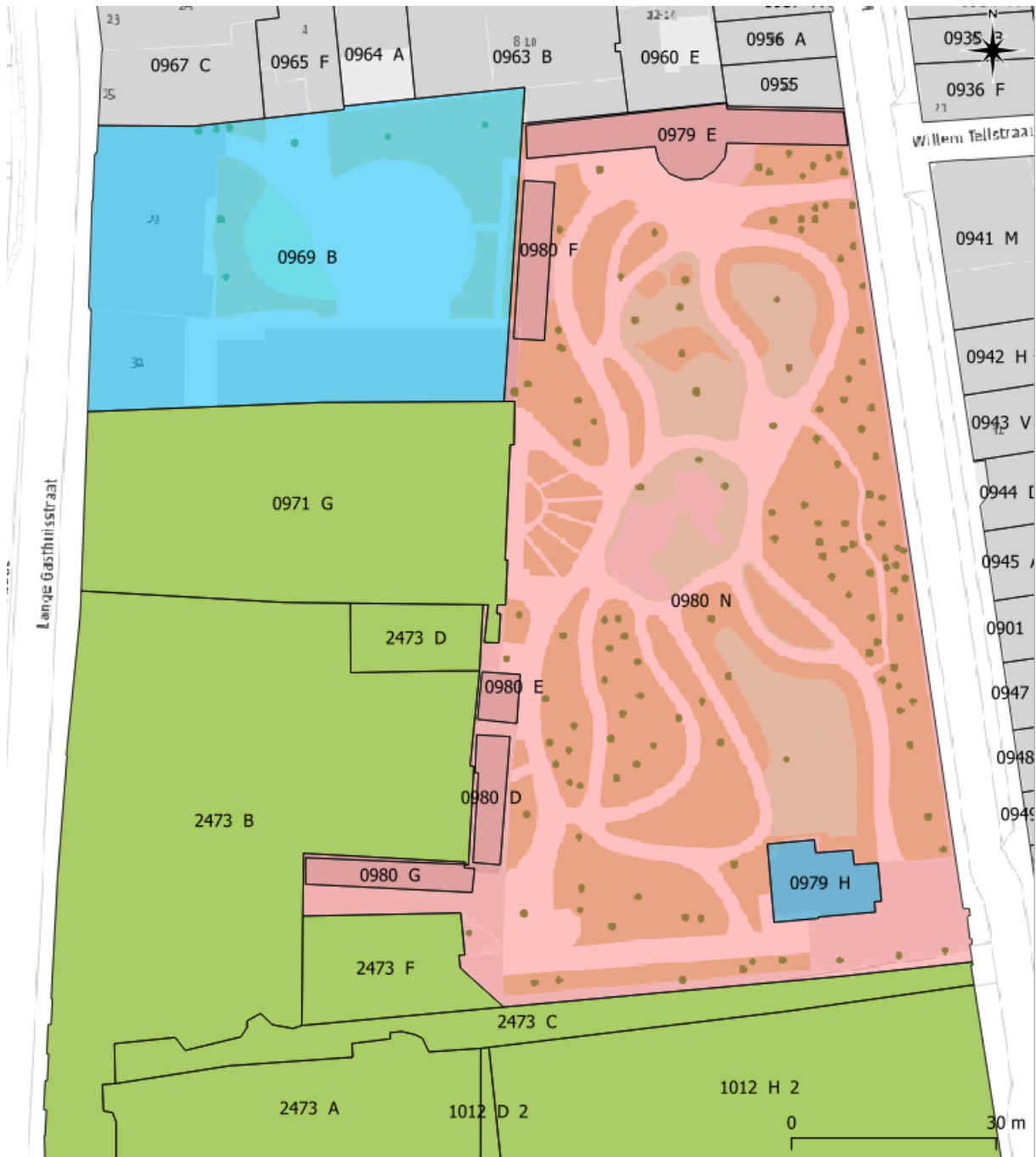
Den Botaniek is gelegen aan de Leopoldstraat in de Theaterbuurt van Antwerpen. Gelegen binnen de Leien, maakt de tuin deel uit van de oude binnenstad, ooit beschermd door de Spaanse omwalling. De omgeving van Den Botaniek wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van theaterzalen (onder meer de Stadsschouwburg en de Bourlaschouwburg) en een keur aan horecagelegenheden. Op een steenworp afstand ligt in het zuiden het populaire Stadspark en in het noorden de Meir, dé winkelstraat van Antwerpen. Hoewel deze plantentuin wat verborgen ligt tussen veelal oude gebouwen, kan worden gesteld dat het deel is van een populair en bruisend deel van de stad. Afbeelding 1 toont de ligging van Den Botaniek in de ruimere omgeving.

2.2 AFBAKENING

Het plangebied (afbeelding 2) wordt in het oosten begrensd door de Leopoldstraat, waaraan tevens de historische hoofdtoegangspoort tot de tuin ligt. In het zuiden wordt de grens gevormd door de bebouwing van het Sint-Elisabethgasthuis, dat aan de basis heeft gestaan van het ontstaan van de plantentuin. In het westen wordt het plangebied begrensd door de bebouwing aan de Lange Gasthuisstraat, waarvan de beeldbepalende orangerie deel uitmaakt. De bebouwing aan de Arenbergstraat begrenst het terrein tot slot aan de noordzijde.

Het plangebied omvat de volgende kadastrale percelen:

perceel	totale oppervlakte	waarvan binnen het plangebied
969B	2.666 m ²	2.666 m ²
971G	1795 m ²	430 m ²
979E	281 m ²	281 m ²
979H	155 m ²	155 m ²
980D	81 m ²	81 m ²
980E	41 m ²	41 m ²
980F	105 m ²	105 m ²
980G	97 m ²	97 m ²
980N	7.239 m ²	7.230 m ²
2473C	586 m ²	17 m ²
2473F	375 m ²	113 m ²
Totaal		11.216 m ²

- eigendom Stad Antwerpen
- eigendom AG Vespa
- eigendom OCMW Antwerpen

Afbeelding 3: eigendomssituatie van het plangebied.

2.3 EIGENDOM EN RECHTEN

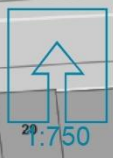
EIGENDOMSSITUATIE

Het eigendom van het plangebied is verdeeld over drie partijen, als aangegeven in afbeelding 3. De plantentuin, met uitzondering van het deel ten westen van de schuttersgalerij, is in eigendom van Stad Antwerpen (rood gemarkeerd). Het deel van de plantentuin ten westen van de schuttersgalerij, evenals de gebouwen die vallen binnen kadastraal perceel 0969B én de hovenierswoning aangeduid als perceel 0979H, vallen onder het eigendom van AG VESPA (blauw gemarkeerd). De groen gemarkeerde delen, waaronder naast de orangerie ook andere kleine delen van het plangebied behoren, zijn in eigendom bij OCMW Antwerpen.

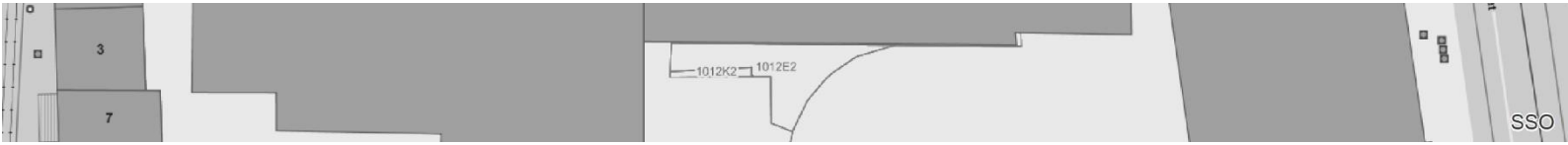
CONCESSIES

Een concessie is afgegeven voor het gebruik van de hovenierswoning voor horecadoeleinden en voor een oppervlakte van 10 bij 10 meter voor gebruik als terras. Een concessie is tevens afgegeven voor het gebruik van de buitenruimte ten noorden van de voormalige Normaalschool. De concessie loopt tot aan het overdekte terras en beslaat een oppervlakte van circa 75m². Concessiehouders dienen rekening te houden met de erfgoedbaarheid tot bescherming van monumenten, stads- en dorpsgezichten en landschappen (erfgoedbaarheid van algemeen nut). Het recht van doorgang voor bezoekers van de plantentuin dient gedurende openingsuren van de tuin verzekerd te blijven.

- afbakening plangebied
- vastgesteld bouwkundig erfgoed
- beschermd monument
- beschermd cultuurhistorisch landschap

Afbeelding 4: bescherming onroerend erfgoed.

2.4 BESCHERMING

Het plangebied is geheel gelegen in het beschermd cultuurhistorisch landschap '**Hotel Della Faille de Leverghem met kruidtuin**', als aangegeven in afbeelding 4. Het cultuurhistorisch landschap is beschermd sinds 17 januari 1950 en is gekend onder het adres Leopoldstraat 24 Antwerpen. De perimeter van het plangebied loopt gelijk met de begrenzing van het beschermd cultuurhistorisch landschap.

Een groot deel van het beschermd cultuurhistorisch landschap is sinds 29 maart 2019 tevens vastgesteld als bouwkundig erfgoed, onder de naam '**Kruidtuin**'. De begrenzing van het vastgesteld bouwkundig erfgoed is in het zuiden wat ruimer dan die van het cultuurhistorisch landschap.

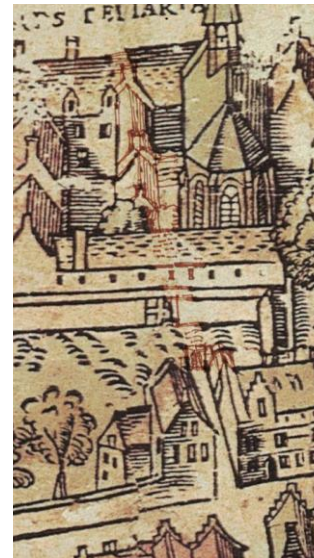
Ook het beschermde monument '**Kruidtuin, afsluiting en lantaarns**' valt binnen het plangebied. Dit betreft de historische erfscheiding aan de oostzijde van de tuin. Het monument is beschermd sinds 12 juni 1978 en is gekend onder het adres Leopoldstraat 24 Antwerpen.

2.5 PARTICIPATIE EN COMMUNICATIE

Gedurende het opstellen van dit erfgoedbeheerplan heeft in elke fase van de planvorming overleg plaatsgevonden met de werkgroep waarin District Antwerpen zowel bestuurlijk als beleidsmatig was vertegenwoordigd. Stadsbeheer - dienst Groen- en Begraafplaatsen was zowel vanuit beleid als vanuit beheer in de werkgroep vertegenwoordigd. Ook de consultant van het Agentschap voor Onroerend Erfgoed maakt deel uit van de werkgroep.

In de inventarisatiefase heeft aanvullend overleg plaatsgevonden met stakeholders van Den Botaniek. Hierbij waren vooral ondernemers, maar ook vertegenwoordigers van onder meer AG Vespa en van de cacteeën en vetplanten collectie in de serre aanwezig. Gezamenlijk is besproken waar in de huidige situatie knelpunten liggen, waar mogelijke oplossingen liggen en welke kansen nog onbenut zijn voor de toekomst.

Als onderdeel van de planvorming is in de visiefase een informatieavond georganiseerd, waarvoor omwonenden van Den Botaniek zijn uitgenodigd. Tijdens deze avond is een toelichting gegeven op de geschiedenis en de bijzondere kenmerken van het groengebied en zijn de opgaven benoemd waarvoor Stad Antwerpen staat ten aanzien van de duurzame instandhouding ervan. Volgend daarop is de aanwezigen gevraagd hun ervaringen en meningen ten aanzien van Den Botaniek te delen en mee te denken over mogelijke oplossingen voor de actuele opgaven. De waardevolle input die hiermee door omwonenden is geleverd, is betrokken in de overwegingen die in voorliggende visie zijn gemaakt. Een verslag van deze bijeenkomst is als bijlage 1 aan dit plan toegevoegd.

Afbeelding 5: links: uitsnede uit Plan van Antwerpen van Virgilius Bononiensis uit 1565 (Bron: Wikipedia). Rechts: een bewerking van het Plan van Antwerpen door Ann Voets bvba ter invulling van de oneffenheid ter hoogte van de huidige Arenbergstraat

In de 17^e eeuw wordt het gebied afgebeeld als een relict van een ruraal landschap, met een functionele rechthoekige verkaveling van akkertjes (bedden) en boomgaarden (individueel omheind)

'Tuindeel': vakken binnen een omheining

Gebruikstuin: voedselvoorziening

Benadering van de huidige contour van Den Botaniek

Huidige Leopoldstraat

Het gebied is door bebouwing omzoomd. Gebaseerd op ander kaartmateriaal uit deze periode kan dit als artistieke vrijheid van de tekenaar worden beschouwd. Vermoedelijk is het kavel aan de zijde van de huidige Leopoldstraat nooit bebouwd geweest.

Afbeelding 6: pentekening van J. Blaeu uit 1649 (Bron: Felixarchief).

3 HISTORISCHE NOTA

Den Botaniek was lange tijd verbonden aan het huidige Sint-Elisabethgasthuis, waarvan de geschiedenis teruggaat tot de 13^e eeuw¹. Na de bouw van het gasthuis en de kapel in die tijd nam het gasthuisterrein geleidelijk in omvang toe en werden verschillende gebouwen aan het complex toegevoegd. Net als in een groot deel van de stad werd ook hier de bebouwing hoofdzakelijk gesitueerd aan de buitenzijde van de kavel (zie afbeelding 5), aangesloten op de omliggende infrastructuur. Hierdoor ontstond centraal in het complex een ingesloten open ruimte, waarin moestuinen en boomgaarden werden aangelegd (afbeelding 5).

Afbeelding 7: het ommuurde gasthuisterrein met links de St. Jorispoort en onder het schutterijterrein, afgebeeld op een tekening van Hieronymus Cock uit 1557 (Bron: KBR Belgica)

16^e EN 17^e EEUW

Het is in deze open ruimte waar apotheker Peeter van Coudenberghe (1517-1599) een unieke kruiden- en plantentuin aanlegde. Van Coudenberghe legde zijn eerste plantentuin aan in 1548, buiten de toenmalige vesten nabij de Sint-Willibrorduskerk. Deze tuin werd in 1585 verwoest tijdens de belegering van Antwerpen. In de nieuwe tuin op het gasthuisterrein nam Van Coudenberghe ruim 600 plantensoorten op die werden gebruikt voor de bereiding van geneesmiddelen². In die tijd was de tuin dus zowel ruimtelijk als functioneel sterk verbonden met het gasthuis.

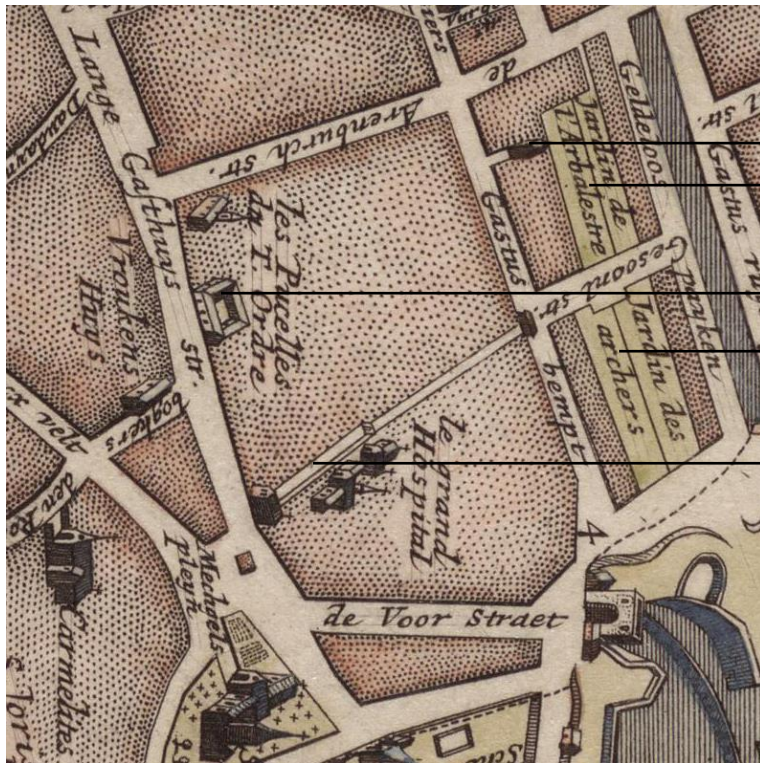
Van de periode tussen de aanleg van de medicinale plantentuin tot het begin van de 19^e eeuw is weinig bekend. Wel zijn enkele afbeeldingen beschikbaar. De meest aansprekende daarvan is de houtsnede van Virgilius Bononiensis uit de 16^e eeuw. Een uitsnede daaruit (afbeelding 5) laat aan de oost- en westzijde van het huidige Den Botaniek een ommuurde tuin zien, met poorten en een hoekgebouw. De muren zijn verdiepingshoog en maken inkijk in de tuin van buitenaf onmogelijk. Aan de westzijde zijn meerdere doorgangen te zien die de tuin verbinden met de buitenruimte van gebouwen aan de huidige Lange Gasthuisstraat, waaronder het Maagdenhuis. Aan de oostzijde is een poort zichtbaar in het verlengde van de huidige Van Heurckstraat, op de locatie waar zich nu de hoofdtoegangspoort bevindt.

Ten noorden van de kavel toont de afbeelding van Bononiensis een oneffenheid in het verlengde van de huidige Arenbergstraat. In een landschapsstudie van Ann Voets³ is in een eigen bewerking getracht deze lacune aan te vullen, welke een doodlopende weg toont die rechtstreeks toegang tot de moestuin verschafte. Andere tekeningen uit de 16^e en 17^e eeuw (afbeelding 6 en 7) tonen echter de Arenbergstraat die doorloopt tot aan de Lange Gasthuisstraat, zoals dat ook in de huidige situatie het geval is. Of de bewerking van Ann Voets een meer nauwkeurige weergave van de toenmalige werkelijkheid geeft of dat Bononiensis met de oneffenheid getracht heeft een correctie aan te brengen in zijn plan blijft onzeker.

¹ Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Sint-Elisabethgasthuis [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/5336> (Geraadpleegd op 14-07-2021)

² Bron: <https://www.antwerpen.be/info/52d5052239d8a6ec798b4943/den-botaniek>

³ Bron: Ann Voets bvba, Opmaak van een landschapshistorische studie voor de site van het oud Elisabethgasthuis en de botanische tuin van Antwerpen, 2019.

- Huidige Willem Tellstraat
- Schietbaan voor kruisboogschutters
- Maagdenhuis
- Schietbaan voor handboogschutters
- Verbindingsweg tussen de Lange Gasthuisstraat en de Gasthuis beemd, aan beide zijden voorzien van een poortgebouw

Afbeelding 8: Mortier, 1710 (Bron: Felixarchief).

- Moestuin en tuin voor kleinfruit en medicinale kruiden, met een blokvormige verkeveling en fruitbomen tussen de bedden.
- Stenen muur aan de zijde van de huidige Leopoldstraat en van de Arenbergstraat.

Afbeelding 9: Ferraris, 1771-1778 (Bron: Geopunt).

18^e EEUW

Aan het begin van de 18e eeuw is de verkaveling van de stad nog weinig veranderd. Wel is op beschikbare kaarten (afbeelding 8) te zien dat toen al de verbinding aanwezig was tussen de Lange Gasthuisstraat en de Gasthuis beemd. De Gasthuis beemd was toen nog niet meer dan een aarden weg. De verbindingsweg tussen Lange Gasthuisstraat en de Gasthuis beemd vormde lange tijd de toegangsweg tot het gasthuis.

Op dezelfde afbeelding is ook het terrein aangeduid van de schuttersmaatschappij 'Cercle Willem Tell', later 'Cercle Royal Artistique, Littéraire et Scientifique d'Anvers' genoemd. Het terrein omvat schietbanen voor handbogen (Jardin des archers) en voetbogen of kruisbogen (Jardin de l'arbalestre). De laatstgenoemde schietbaan werd gebruikt door het Gilde van de Oude Voetboog, waarvan later de schuttergalerij als historisch relict opnieuw werd opgebouwd in Den Botaniek. Beide schietbanen dateren uit de 17^e eeuw.

Jan van den Berghe, een geestdriftig plantenliefhebber, kan de eerste botanist van de Antwerpse plantentuin genoemd worden. Hij legde de basis voor de plantenverzameling van de toenmalige 'Ecole Centrale' toen hij in 1794 door de Antwerpse magistraat werd belast met de taak alle botanische schatten te verzamelen van de gronden van personen en families die waren gevucht voor de Franse Revolutie en de gevolgen daarvan. In 1796 was de plantencollectie al uitgegroeid tot een aanzienlijk aantal van 1.152 planten die onder de hoede van de ex-politiecommissaris, P. Maillard kwamen te staan, die ook wel vermeld wordt als eerste beheerder.

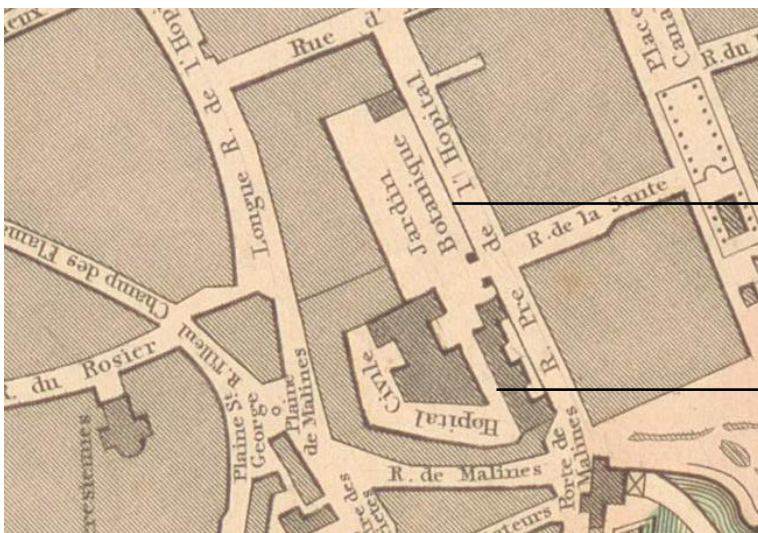
In dezelfde periode (1789) werd ter plaatse van het klooster van de Derde Orde het classicistisch herenhuis gebouwd dat nu bekend staat als Hotel Della Faille de Leverghem. Bouwheer was Joseph Charles Henri Jean-Népomucène della Faille de Leverghem (1754-1822). Het hotel huisvestte tussen 1794 en 1795 de 'criminele rechtbank' van het Franse bewind. Het domein waarop het hotel stond liep oorspronkelijk tot aan de Arenberghstraat en omvatte naast het herenhuis ook een koetshuis en paardenstallen.

Ecole Centrale

Afbeelding 10: pentekening uit periode 1801-1805, tekenaar onbekend (Bron: Felixarchief). Witte contour: globale begrenzing huidige Botaniek.

Een muur met toegangspoort uit 1826 scheidt de tuin af van de openbare ruimte. Bourla heeft voor de toegangspoort dezelfde locatie gekozen als de voormalige toegangspoort, zichtbaar op het plan van Bononiensis uit 1565.

Ziekenhuis ligt deels in en deels aan de tuin

Afbeelding 11: W.B. Clarke, 1832 (Bron: KBR Belgica)

Een wintertuin of orangerie, ontworpen door Bourla, werd in 1828 centraal in de plantentuin gebouwd.

De botanische tuin en het ziekenhuis hebben in deze periode elk een eigen kavel gekregen. De verbindingsweg tussen Leopoldstraat en Lange Gasthuisstraat sluit aan op een poort (nr. 45).

Afbeelding 12: A. Losson 1846 (Bron: Felixarchief).

19e EEUW, PERIODE SOMMÉ

Met het sluiten van de Antwerpse 'Ecole Centrale' in 1802, destijds gesitueerd aan de huidige Vogelenmarkt, werd een nieuwe plek gezocht voor alle 1.152 planten uit de schooltuin. Deze plek werd gevonden in een hoek van de tuin op terrein van het Sint-Elisabethgasthuis, die in die tijd bestond uit een grote boomgaard met moestuin⁴. Dit was een toepasselijke locatie omdat daar tevens een school voor geneeskundestudenten werd gevestigd.

Vijf jaar later nam Claude-Louis Sommé (1772-1855) de verantwoordelijkheid voor de tuin op zich. De dokter-chirurg liet de tuin vergroten en opnieuw indelen. In plaats van de toenmalige indeling naar geneeskundige toepassing, rangschikte hij de planten op basis van familie, volgens de methode van de beroemde wetenschapper en botanicus Carl Linnaeus⁵.

Sommé heeft zich sindsdien nog decennialang beziggehouden met het doorontwikkelen en beheren van de tuin. In die periode breidde hij de plantencollectie uit met tal van soorten, waarvan hij zaden en planten liet opsturen vanuit plantentuinen van Parijs tot Rio de Janeiro, of door kooplui liet meebrengen uit Suriname, Brazilië, Chili, Noord-Amerika en Madagaskar. Wat ooit begon als medicinale kruidentuin, groeide onder Sommé uit tot een echte botanische tuin.

In deze periode wordt niet alleen de beplanting onder handen genomen. Ook de infrastructuur en bebouwing kwamen aan bod. De aarden weg (afhankelijk van de tekenaar afgebeeld als 'Gasthuis beemd' of 'Rue Pré de l'Hopital') die over het grondgebied van het gasthuisterrein liep, werd in 1826 verhard en kreeg in 1832 zijn huidige naam: de Leopoldstraat. Deze straat, die hoger ligt dan de tuin zelf, vormt nog altijd de belangrijkste ontsluitingsweg van Den Botaniek.

⁴ Bron: document Historische schets, in 1996 samengesteld uit historische teksten door Bout Jacobs, medewerker van de plantentuin en nadien aangevuld door onbekende auteurs.

⁵ Bron: Gazet van Antwerpen, Den Botaniek: een van de best bewaarde geheimen van 't Stad, B. van Paeschen, 2019.

Afbeelding 13: De kleine vijver met een hardstenen rand, omgeven door een smeedijzeren hekwerk, geschonken door F.M. Verbert in 1825.

Afbeelding 14: foto uit 1885 van de voormalige orangerie (Bron: Felixarchief).

De orangerie, ontworpen door Bourla, bevatte fraaie raampartijen aan de zuidzijde, die zijde die men bij het betreden van de hoofdentree als eerste te zien kreeg. De ionische zuilen en plint werden later verwerkt in de nieuwe orangerie aan de westrand van de plantentuin.

Als onderdeel van de herinrichting van de tuin heeft Sommé gezocht naar een plek voor een natuurlijke vijver in de tuin, maar een dergelijke geschikte plek werd niet gevonden. Graafwerkzaamheden hiervoor resulteerden wel in een verhoging in de tuin die nog altijd zichtbaar is. Tot circa 1930 stonden hierop twee mooie Libanonceders.

In 1825 schonk F.M. Verbert, apotheker en later professor aan de geneeskundeschool, de eerste vijver aan het St. Elisabethgasthuis, die nog altijd aanwezig is in de zuidwesthoek van Den Botaniek. Een anekdote vertelt dat deze vijver gebruikt is als zogenoemd echelputje voor het kweken van bloedzuigers (echels) voor medische toepassingen. Het ziekenhuis heeft echter nooit zelf bloedzuigers gekweekt en hield de ingekochte bloedzuigers op voorraad in stenen potten.

De tuin werd van de Leopoldstraat gescheiden door een muur (zie onder andere afbeelding 11 en 15) met aan de zuidzijde een inkompoort in neoclassicistische stijl. De poort is in 1826 ontworpen door de stadsbouwmeester Pierre Bruno Bourla en geplaatst op dezelfde locatie van de voormalige toegangsport die al zichtbaar is op het plan van Bononiensis (afbeelding 5). De poort van Bourla is nog altijd aanwezig en vormt de hoofdtoegang tot Den Botaniek. Bourla ontwierp ook een orangerie die in 1828 op een centrale plek in de plantentuin werd gebouwd (afbeelding 12 en 14).

In 1833 wordt de tuin tijdens zondagen en 'heyligdagen' opengesteld voor publiek en daarnaast voor belangstellenden die over een toegangkaart beschikten. Onder de Antwerpse bevolking was hiervoor in die tijd veel belangstelling, wat bleek uit de vele toegangskarten die werden uitgereikt. De interesse werd versterkt door de oprichting van de Maatschappij voor Tuinbouw in 1834 (in 1850 hernoemd tot Koninklijke Maatschappij voor Tuin- en Landbouw) en de vereniging Ceres et Flora.

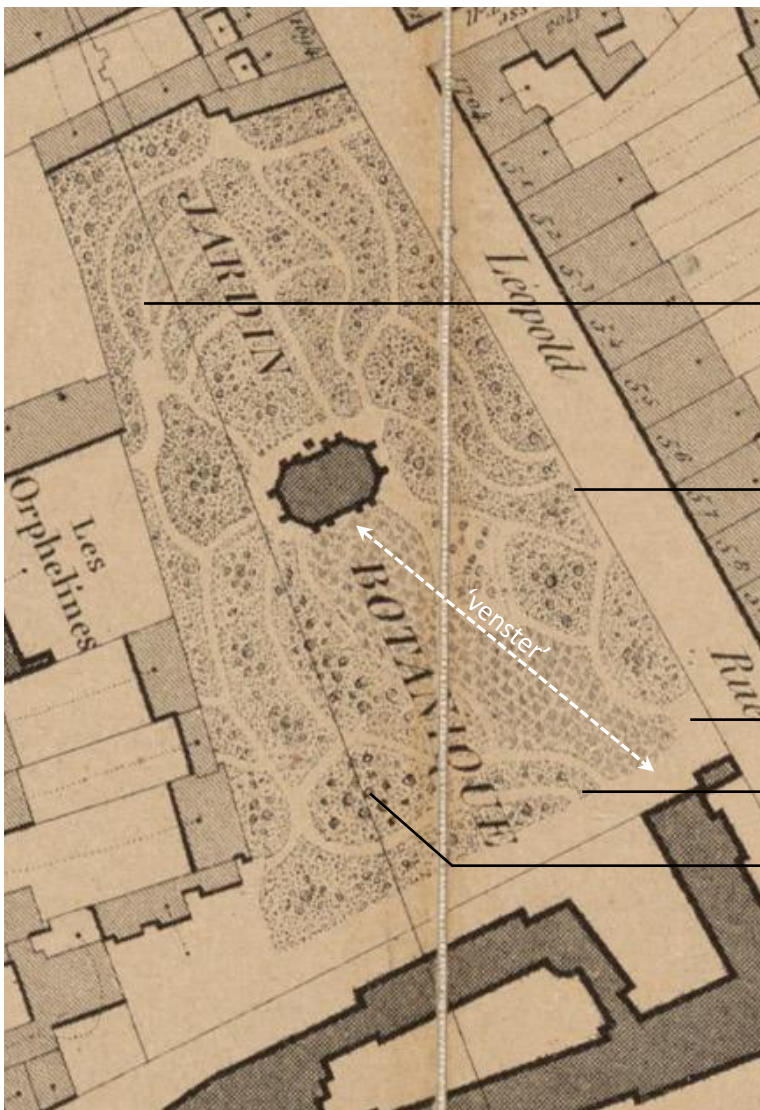

Gesloten achterkant: een duidelijke afbakening van de tuin

Oranjerie als hoogtepunt van de tuin

Centrale open ruimte

Afbeelding 15: C. Valerius, 1850 (Bron: Felixarchief).

Sjabloonachtige (spinachtige) padenstructuur: een uitwerking van de romantische stijl, gardenesk.

De Leopoldstraat is geen achterkant van de tuin, de wandeling loopt deels parallel aan de tuinmuur tussen de tuin en de straat.

Hoofdentree met duidelijke verbreding

Secundaire entrees

De zwaarder aangezette beplanting duidt op dichtere of hogere begroeiing in de flanken van de centrale open ruimte.

Afbeelding 16: C. Valerius-Jouan, 1855 (Bron: Felixarchief).

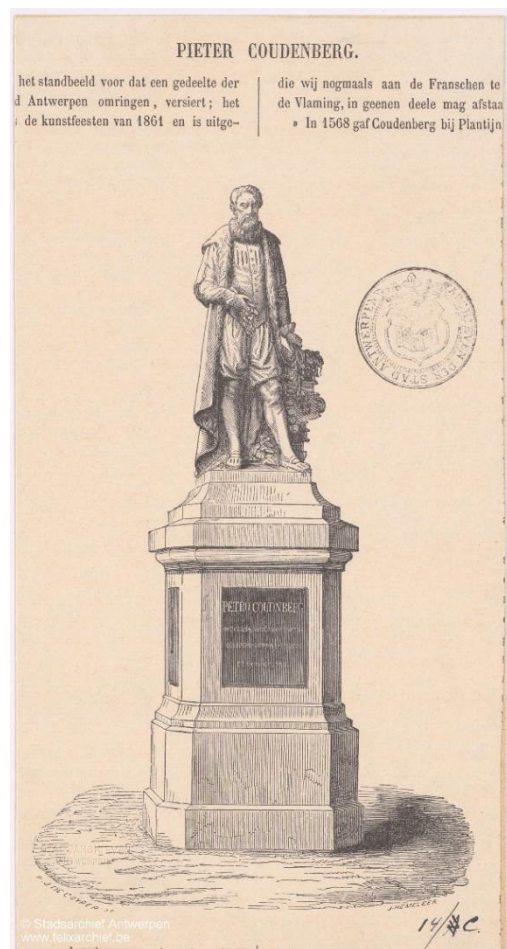
De plantentuin is door Sommé ontworpen in de romantische stijl, populair in de 19e eeuw. De tuin is vereenvoudigd weergegeven op een kaart uit 1850 (afbeelding 15) en meer gedetailleerd in 1855 (afbeelding 16). Onduidelijk is of deze kaartbeelden een weergave zijn van een ontwerp, een impressie of daadwerkelijk zijn gerealiseerd. Het huidige padenpatroon komt hiermee niet overeen, maar volgt wel dezelfde ontwerpprincipes. De tuin is in deze ontwerpen opgebouwd vanuit het zuiden. Er zijn geen formele entrees, de paden ontstaan organisch vanuit de weg die via de hoofdtoegangspoort wordt bereikt.

Conform de ontwerpstyl is het padenverloop gebogen met verruimingen op de kruispunten. De paden leiden bezoekers vanuit het zuiden via een omweg (gebogen paden) om de centrale open ruimte, geflankeerd door dichtere beplanting, naar het hoogtepunt van de tuin: de orangerie. De zuidgevel, de eerste aanblik van de orangerie, bevatte fraaie glaspertijen. De toegang was gesitueerd aan de meer gesloten achterzijde, waar zich ondergronds ook de stookruimte bevond.

De tuin heeft in deze weergave een duidelijke interactie met de omliggende gebouwen. Diverse zijpaden lopen van en naar de aanpalende kavels, waaronder die van het ziekenhuis en het maagdenhuis.

In 1855 kwam Sommé te overlijden en met hem deels ook de drijvende kracht achter beheer en ontwikkeling van Den Botaniek. Als opvolger werd in datzelfde jaar F.J. Rigouts aangesteld als directeur van de plantentuin. Onder zijn leiding is de plantentuin flink veranderd: bomen werden geroid, serres hersteld en uitgebreid en naametiquetten vernieuwd met vermelding van naam, herkomst en gebruiksmogelijkheden (industrieel, commercieel of geneeskundig). In tegenstelling tot Sommé hanteert Rigouts daarbij vermoedelijk niet de classificatie van Carl Linnaeus, maar van de Franse Botanist Achille Richard. Rigouts wordt in 1867 opgevolgd door A.L. Acar die 10 jaar directeur van de tuin zou blijven. In deze periode is sprake van verwaarlozing van de tuin.

In 1869 wordt een standbeeld van Peeter van Coudenbergh, de grondlegger van de plantentuin, in Den Botaniek geplaatst. Het beeld is 1861 vervaardigd door Pierre Joseph De Cuyper en heeft tot de verhuizing naar Den Botaniek gestaan in het gebied waarin kort daarna het huidige Stadspark werd geopend.

Afbeelding 17: tekening van het standbeeld Peeter van Coudenbergh, datum en tekenaar onbekend (Bron: Felixarchief).

Afbeelding 18: uitsnede van tekening uit 1883, van R. Huybrechts. De oranjerie uit 1828 is hierop nog zichtbaar evenals de hovenierswoning (bron: Felixarchief).

Hovenierswoning, ontworpen door Pieter Dens en gebouwd in 1870

Afbeelding 19: Zazzarini et al, 1885 (bron: Felixarchief).

Nieuwe serre 1880

Balustrade en lantaarns ter vervanging van tuinmuur 1877

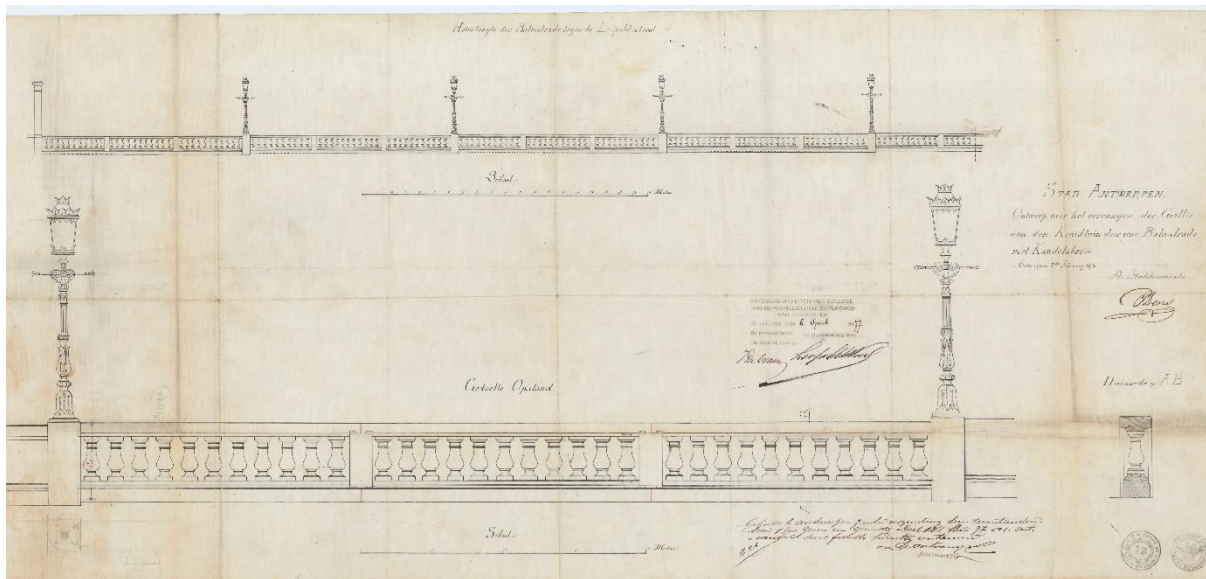
Nieuwe oranjerie 1885

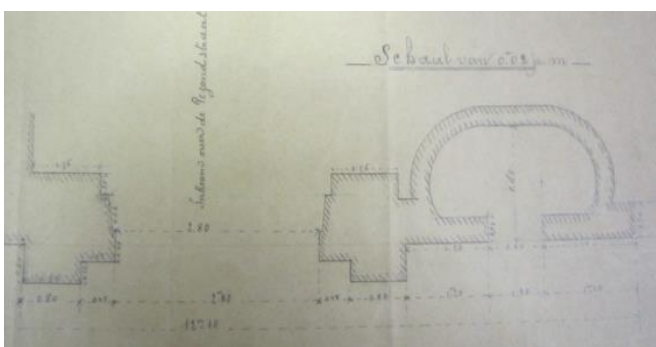
In diezelfde periode woonde de hovenier (hortularius) van de plantentuin, Henri Sebus, met zijn gezin in het Sint-Elisabethgasthuis, waar zij doorlopend te maken kregen met allerlei ziekten, waaronder cholera. Om die reden werd in 1870 in het zuidelijke deel van de plantentuin, vlak bij de hoofdtoegangspoort, een hovenierswoning gebouwd (afbeelding 18). De woning werd door stadsbouwmeester Pieter Dens ontworpen. Met de bouw van de hovenierswoning verandert de ruimte rond de hoofdentree aanzienlijk.

19^e EEUW, PERIODE VAN HEURCK

Aan de periode van verwaarlozing kwam direct een einde toen in 1877 de befaamde botanicus Henri Van Heurck als directeur van de plantentuin werd aangesteld. Onder zijn regie werd achterstallig onderhoud aangepakt en groeide de plantentuin uit tot centrum voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs met internationale bekendheid. Waar de plantentuin in de periode Sommé meer elitair was, richtte Van Heurck zich tot het volk en stelde zijn herbaria en bibliotheek open voor eenieder die daarin geïnteresseerd was. Ook gaf hij gratis les in de plantkunde en microscopie en opende hij een botanisch museum. Onderdeel van deze verandering was ook een herverdeling van de planten over de tuin. Anders dan zijn voorgangers, rangschikte Van Heurck de planten op basis van de Prodrômus van De Candolle.

Afbeelding 20: ontwerptekening van de balustrade aan de Leopoldlaan uit 1876 (bron: Felixarchief).

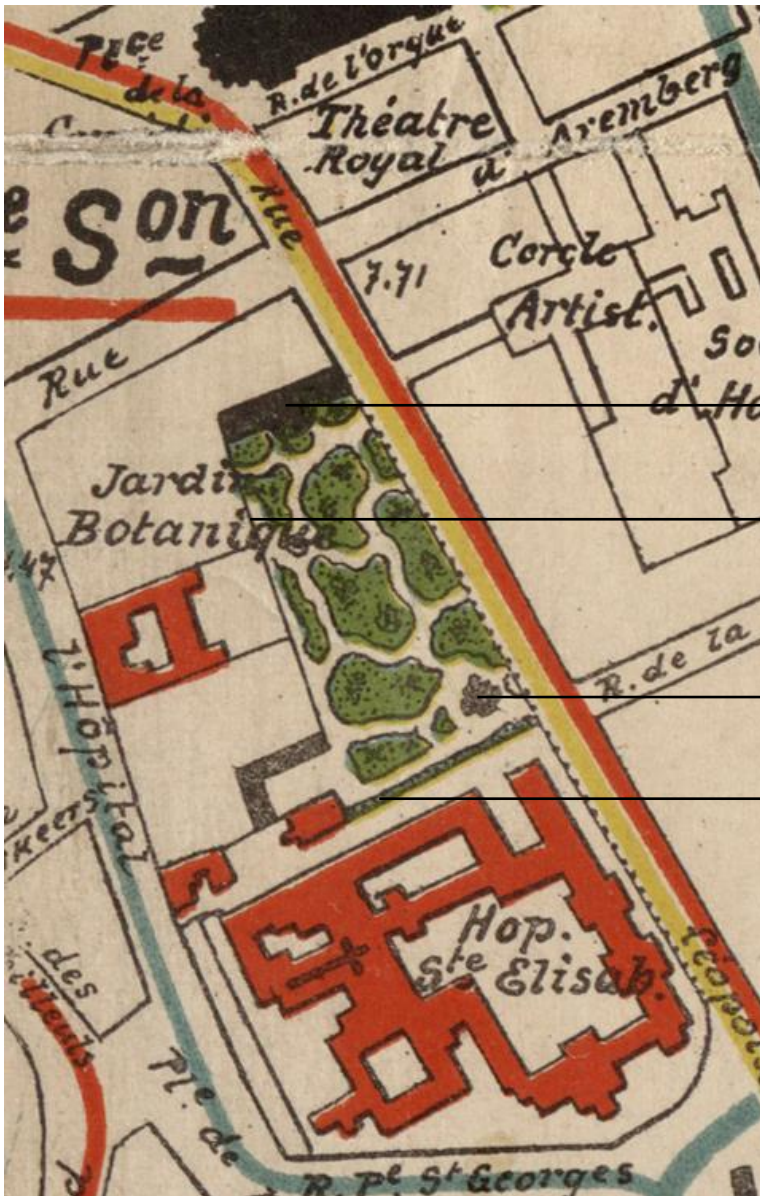
Afbeelding 21: linksboven: plan uit 1896 (Bron: Felixarchief), rechtsboven: postkaart uit 1906 (Bron: Delcampe.net) en onder: foto uit 1937 met zicht op de toegangspoort en tuinmuur, gezien vanuit de Van Heurckstraat (Bron: Felixarchief).

In dezelfde periode als waarin Van Heurck (1883-1909) werd aangesteld, werd de afsluitmuur aan de zijde van de Leopoldstraat in 1876-1877 vervangen door een nieuwe balustrade met een hekwerk aan de noordzijde. Een ontwerp-tekening van de balustrade en de daarop geplaatste lantaarns is weergegeven in afbeelding 20. Hiermee werd de tuin voor eenieder zichtbaar vanaf de Leopoldstraat, in lijn met de visie van Van Heurck op de publieke functie van de tuin. De oorspronkelijke inkompoort uit 1826 aan de zuidzijde van de plantentuin bleef daarbij behouden en werd voorzien van een nieuw smeedijzeren hekwerk. Zowel de balustrade als het hekwerk zijn, net als de hovenierswoning, ontworpen door stadsbouwmeester Pieter Dens.

Bij het vervangen van de tuinmuur door de balustrade werd een deel van de oorspronkelijke muur, aansluitend op de rechterzijde van de toegangspoort, behouden (afbeelding 21). Een tekening uit 1896 en een postkaart uit 1906 (eveneens afbeelding 21) tonen een kleine ruimte met ovale vorm, gebouwd aan de binnenzijde van de muur, die via een deuropening aan de zijde van de Leopoldstraat bereikbaar was. Over de functie van deze ruimte is geen zekerheid, mogelijk werd deze gebruikt voor de verkoop van entreetickets tijdens openstellingsdagen. De foto uit 1937 daaronder laat zien dat de betreffende ruimte uit gebruik is genomen en de toenmalige deuropening dichtgemetseld was. Later werd ook dit restant van de oorspronkelijke muur afgebroken en vervangen door een nieuw segment van de balustrade naar hetzelfde ontwerp als getoond in afbeelding 20.

Als onderdeel van de ontwikkeling van de plantentuin tot wetenschapscentrum werd omstreeks 1880 een serre gebouwd aan de noordzijde van de plantentuin. Wat eerder de achterkant was, wordt daarmee tot een nieuwe voorkant van de tuin met een duidelijke verharde voet of plint voor de gevel.

Van Heurck kon voor zijn lessen gebruik maken van de kleine oranjerie in het midden van de tuin, die ook alleen in het zomerseizoen beschikbaar was als de kuipplanten buiten stonden. Daaraan kwam in 1885 een einde toen de oude oranjerie van Bourla werd vervangen door een nieuwe, naar ontwerp van stadsingenieur Gustave Royers. De nieuwe oranjerie werd gedeeltelijk gebouwd op de binnenplaats van het Maagdenhuis. De hardstenen plint en ionische zuilen van de oranjerie van Bourla zijn in de gevel van de nieuwbouw verwerkt. Daarnaast werd de gevel voorzien van beelden van Linnaeus en De Jussieu en de namen van de plantkundigen De L'Ecluse, M. De Lobel, Van Sterbeek Dodoens en Dumortier.

Afbeelding 22: Gust Creemers 1906 (bron: Felixarchief).

Deze afbeelding is een erg schematische weergave van de plantentuin. De fijnmazige padenstructuur, afgebeeld op eerdere afbeeldingen en in de bestaande situatie nog (deels) herkenbaar, ontbreekt hier. Ook is de nieuwe oranjerie nog niet weergegeven.

De serre is opgenomen in het tuinontwerp en het padenpatroon

Locatie waar de schuttersgalerij werd ingepast in 1909

De hovenierswoning staat op een verhard vlak, omgeven door een groene plint en is direct zichtbaar bij het betreden van Den Botaniek

Ten noorden van het ziekenhuis leidt een weg naar de poort aan de Lange gasthuisstraat. Tussen de weg en Den Botaniek ligt een aaneengesloten groenstrook, waarmee de verbinding tussen ziekenhuis en plantentuin is verdwenen.

Afbeelding 23: foto van de toen gloednieuwe serre uit 1976 (bron: Felixarchief).

Het gebouw was bedoeld voor het geven van lessen, voor tentoonstellingen (museum) en voordrachten. De opvallende voorgevel van de oranjerie grenst direct aan de plantentuin waardoor gebouw en tuin een sterke architectonische relatie kregen.

De ruimte die in de tuin vrijkwam na de afbraak van de oranjerie van Bourla, werd gebruikt voor een nieuwe vijver die in 1891 werd opgeleverd. Dit werd in die periode mogelijk gemaakt doordat de tuin in 1883 werd aangesloten op het waterleidingnetwerk.

20° EEUW

Van Heurck overleed in 1909. Vrij snel daarna werd een schuttersgalerij in de plantentuin gebouwd. Deze galerij was een relict van de terreinen van voormalige schuttersmaatschappij 'Cercle Willem Tell', in de nabijgelegen Arenbergstraat. De galerij werd in 1911-1912 in de plantentuin herbouwd onder leiding van architect Ferdinand Truyman.

Met het overlijden van Van Heurck nam ook de interesse voor de plantentuin af. De aandacht die aan het beheer van de plantentuin werd besteed verdween geleidelijk en beperkte zich tot strikt noodzakelijk onderhoud. Bijna symbolisch voor dit gegeven werd in 1914 het standbeeld van Peeter van Coudenberghe vernield door de inslag van een Duitse granaat. Het vernielde standbeeld werd echter bewaard en in gerestaureerde staat in 1996 opnieuw geplaatst op de huidige locatie (zie ook afbeelding 29).

Afbeelding 24: Het standbeeld van Peeter Coudenberghe op de locatie die het na restauratie in 1996 heeft gekregen.

In 1926 werd het beheer van de plantentuin overgenomen door het stadsbestuur van Antwerpen. Daarmee kwam ook een einde aan de activiteiten die werden ontplooid in de plantentuin en in het botanisch museum dat in de oranjerie was gevestigd. Het duurde nog tot 1950 tot de erfgoedwaarde van de plantentuin formeel werd erkend en de tuin als cultuurhistorisch landschap werd beschermd. De balustrade met de smeedijzeren lantaarns werden in 1978 formeel beschermd als monument.

In het jaar dat het stadsbestuur het beheer van de plantentuin overnam werden plantentuin en museum van elkaar gescheiden. Het museum werd in 1934 opnieuw geopend als Natuurwetenschappelijk museum, maar als gevolg van de oorlogsjaren niet voor lang. Sinds 1968 zijn de verzamelingen uit het museum te zien in een vleugel van het Natuurhistorisch Museum van de Zoo van Antwerpen.

Parallel aan deze ontwikkelingen kocht het stadsbestuur in 1907 het Hotel Della Faille aan. Kort daarna werden op de binnenplaats van het hotel het koetshuis en de stallen afgebroken en een schoolgebouw in beaux-artsstijl gebouwd, naar ontwerp van stadbouwmeester Alexis Van Mechelen. Na voltooiing van de nieuwbouw in 1911 werd hierin het 'Hoger Onderwijsgesticht voor Juffers' ondergebracht; een stedelijke normaalschool voor meisjes. In 1913 werd aan het schoolgebouw een aanbouw toegevoegd, eveneens naar ontwerp van Van Mechelen, dat het schoolgebouw koppelde aan de rechter annex van Hotel Della Faille.

In de loop van de 20^e eeuw kwamen zowel de oranjerie (in 1948) als de hovenierswoning (in 1958) in handen van het OCMW. In de periode daarna heeft de directeur van het ziekenhuis de hovenierswoning bewoond, waarna in 1987 besloten is het gebouw te herbestemmen als horecalocatie en als zodanig te verhuren.

De serre die in de tijd van Heurck ten noorden van de tuin werd gebouwd, werd in 1976 vervangen door een nieuwe serre, vervaardigd uit glas en aluminium. Deze serre werd ontworpen door de architect E. Dick, waarbij de vorm van de oorspronkelijke serre uit 1880 is behouden (afbeelding 23). In 1981 schonk L. Peeters na het overlijden van haar echtgenoot F. Van den Heuvel (directeur 'parken en plantsoenen') zijn collectie van 700 cactussen aan Stad Antwerpen. In 2001 ontstond de huidige cactuscollectie toen ook de verzameling van de toen overleden F. Gruwez door zijn zuster werd geschonken aan de Stad. De beide verzamelingen werden samengevoegd en ondergebracht in de grote serre en de kelder, waar zij ook nu nog staan. In die tijd werd ook de achterwand van de serre voorzien van een muurschildering van een Mexicaans landschap.

21^e EEUW

In de eerste twee decennia van de 21^e eeuw is het beheer van de plantentuin hoofdzakelijk gericht op instandhouding. Enkele toevoegingen worden wel gedaan. Zo werd in 2009 op het binnenplein van het Hotel Della Faille een prairietuin aangelegd, aansluitend op de achterzijde van de schuttersgalerij. De prairietuin en botanische tuin zijn via een poort tussen de schuttersgalerij en de serre met elkaar verbonden, maar hebben elk hun eigen sfeer.

In 2013 doopt stadsdichter Peter Holvoet-Hanssen de botanische tuin om tot 'Tuin der Poëten'. Hij schreef hiervoor het gelijknamige gedicht dat op 4 juli 2013, gegraveerd in een hardstenen plaat, een vaste plek in Den Botaniek kreeg. Bijna een jaar later werd tijdens het 'Tuinfeest der Poëten' op 21 maart 2014 het object 'Krukkje der Poëten', ontworpen door Huib Lambrichs, ingehuldigd.

Het gebouwencomplex van Hotel Della Faille werd tussen 2015 en 2017 gerestaureerd en aangepast aan een nieuwe bestemming; het bedrijventercentrum StartupVillage, tegenwoordig genaamd Dunden.

In de periode waarin dit beheerplan tot stand kwam, werd de ruimte tussen de plantentuin en de Lange Gasthuisstraat ontwikkeld tot het hotelcomplex Botanic Sanctuary Antwerp. Een grondige renovatie en gedeeltelijke nieuwbouw van de gebouwen in deze ruimte, evenals herinrichting en herbestemming van de buitenruimten maakten deel uit van deze ontwikkeling. Op een aantal plaatsen grenst het terrein van Botanic Sanctuary Antwerp direct aan Den Botaniek en een deel van het beschermd cultuurhistorisch landschap loopt door tot over het terrein van het hotelcomplex. De uitwerking die deze ontwikkelingen hebben op het functioneren en beleven van de plantentuin zullen pas in een latere fase van de werkzaamheden en in de periode daarna goed zichtbaar worden.

4 INVENTARISATIE

4.1 ALGEMENE KENMERKEN

HOOGTELISSING

Uitgezonderd het noordwestelijke deel ervan, ligt het plangebied vrijwel geheel lager dan de omgeving. Het hoogteverschil tussen de plantentuin en de aangrenzende Leopoldstraat is 1 tot 1,5 meter. Iets zuidelijk van de orangerie bevindt zich een grondlichaam in het terrein met een hoogte van ruim een meter; het gevolg van Sommés zoektocht naar een natuurlijke vijver en bovendien kenmerkend voor de romantische ontwerpstyl van de tuin. Iets ten oosten van het grondlichaam bevindt zich het laagste punt van het terrein, ongeveer een halve meter lager dan de gemiddelde bodemhoogte van de plantentuin.

BODEM EN GRONDWATER

Op de bodemkaart is de ruime omgeving van het plangebied aangeduid als bebouwde oppervlakte. Een bodemtype is hier niet gedefinieerd. Voor een stedelijke omgeving is dit niet vreemd, aangezien daarin veelal sprake is van opgebracht bodemmateriaal of sterke vergraving van het oorspronkelijke bodemmateriaal. Omdat het plangebied echter al eeuwen achtereen als tuin in gebruik is, is het aannemelijk dat de ondergrond nog altijd uit het oorspronkelijke bodemmateriaal bestaat: vrijwel zeker zandleem. Als gevolg van het langdurig gebruik als tuin, waarbij zeer regelmatig meststoffen zijn toegediend, is de bovenlaag verrijkt met nutriënten en organische stof.

Ondanks het feit dat het plangebied aanzienlijk lager ligt dan de Leopoldstraat is geen sprake van wateroverlast door ophopend of stagnerend regenwater.

BEZONNING

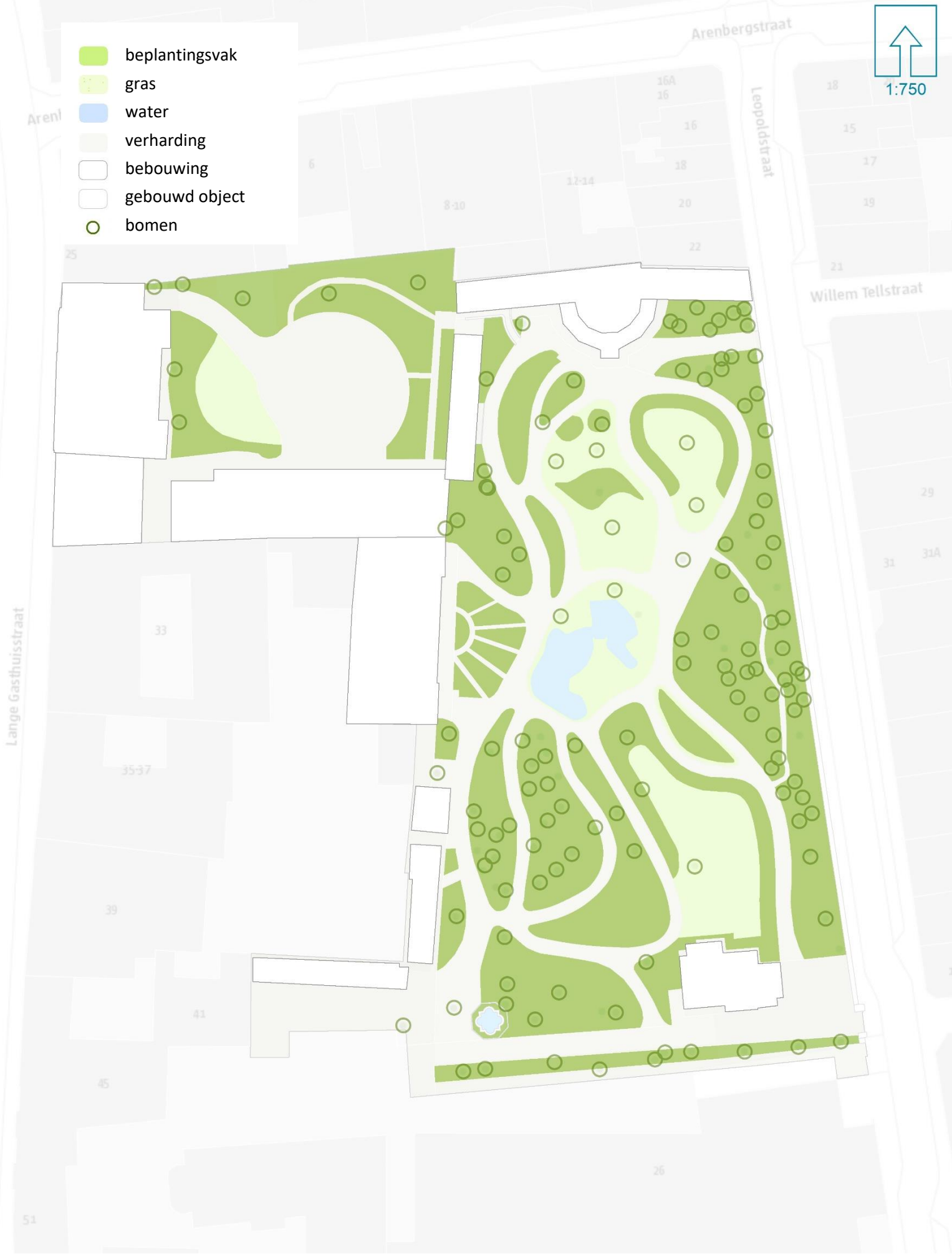
Door de aanwezige bebouwing liggen vooral een deel van de prairietuin, gelegen achter de schuttersgalerij, en de verbindingsweg tussen de Leopoldstraat en de Lange Gasthuislaan aan de zuidzijde van de tuin een groot deel van de dag in de schaduw. De bebouwing van respectievelijk de voormalige Normaalschool en het ziekenhuis voorkomen dat direct zonlicht deze plekken bereikt. In de westelijke rand van de tuin beperkt de bebouwing van o.a. de orangerie na het middaguur in toenemende mate de inval van direct zonlicht.

De rest van Den Botaniek ontvangt daarentegen gedurende het grootste deel van de dag veel zonlicht. Vooral het meer open deel ten zuiden van de serre is daardoor bij veel Antwerpenaren in trek voor een lunch of ontmoeting in de open lucht. In het zuidelijke deel profiteren vooral de monumentale bomen van het zonlicht. Onder deze bomen is sprake van een schaduwrijke vegetatie waarin schaduw- en half-schaduwsoorten goed gedijen, maar waarin ook bezoekers op warme zomerdagen verkoeling kunnen vinden.

1:750

- beplantingsvak
- gras
- water
- verharding
- bebouwing
- gebouwd object
- bomen

Afbeelding 25: huidige inrichting van Den Botaniek.

4.2 INRICHTING

De ontwikkelingen in het verleden als beschreven in hoofdstuk 3 hebben geresulteerd in de huidige inrichting van Den Botaniek, weergegeven op afbeelding 25.

INRICHTING TERREINTYPEN

Ongeveer de helft van de oppervlakte van Den Botaniek bestaat daadwerkelijk uit een groene inrichting (beplanting, gazon en water). Het overige deel wordt ingenomen door bebouwing en verharding, als weergegeven in onderstaande tabel. Dit betreft de vlakverdeling op maaiveldhoogte, waarbij niet vergeten moet worden dat de kronen van de soms imposante bomen in beplantingsvakken een aanzienlijk deel van de verharde oppervlakte overlappen. Het plangebied laat zich daardoor als geheel als 'groene ruimte' beleven.

Terreintype	Oppervlakte
Beplantingsvak	4.084m ²
Gazon	974 m ²
Pad onverhard	aarde/schors 63 m ²
Pad halfverhard	porfier 1.554 m ²
Pad verhard	kasseien 1.345 m ²
Verharding overig	574 m ²
Water	157 m ²
Gebouwd object	98 m ²
Bebouwing	2.355 m ²
Totaal ⁶	11.203 m ²

ONTSLUITING

De primaire toegang tot Den Botaniek is nog altijd de hoofdtoegangspoort aan de Leopoldstraat. De secundaire toegang, noordelijker aan de Leopoldstraat, wordt eveneens frequent door bezoekers gebruikt. Vanuit de Lange Gasthuisstraat is het terrein bereikbaar via de noordelijke koetspoort van Hotel Della Faille, die uitkomt op de prairietuin. Na de werkzaamheden rond hotel Botanic Sanctuary Antwerp, zal Den Botaniek ook weer via de oude doorsteek tussen de Lange Gasthuisstraat en de Leopoldstraat bereikt kunnen worden.

MEUBILAIR EN ANDERE VOORZIENINGEN

In Den Botaniek zijn op diverse plaatsen bankjes en afvalbakken geplaatst waar bezoeker gebruik van kunnen maken, uitgevoerd in de huisstijl van de Stad. Andere opvallende elementen zijn de naambordjes die zijn geplaatst bij de vele plantensoorten die in Den Botaniek voorkomen. Waar aan de orde wordt de familie waartoe het merendeel van de planten in een perk behoort met een groen naambord aangeduid, van specifieke planten geven kleinere witte bordjes de wetenschappelijke en Nederlandse namen weer. Slechts bij enkele bordjes is een extra symbool toegevoegd die extra informatie over de soort verschaft.

⁶ De afwijking tussen de hier weergegeven oppervlakte en de kadastrale oppervlakten genoemd in paragraaf 2.2 wordt veroorzaakt door kleine verschillen tussen de kadastrale en topografische grenzen van het plangebied.

PLANTENCOLLECTIE

De belangrijkste component van de inrichting van Den Botaniek is zeker de beplanting zelf. Deze linkt het verleden aan het heden en draagt de identiteit van het groengebied. De beplanting bestaat uit een uitgebreide collectie van botanische planten, heesters en bomen, veelal gegroepeerd naar familie, maar plaatselijk ook meer thematisch gecombineerd in de verschillende perken. Door de botanische samenstelling van de beplanting vormen de planten, heesters en bomen niet alleen een fraai decor voor een wandeling door of verblijf in Den Botaniek, maar is de beplanting ook van wetenschappelijke betekenis als kennisbron en genenpoel van oorspronkelijke (lees: niet gecultiveerde of veredelde) soorten. Hoewel de plantencollectie door de jaren heen doorlopend is veranderd en aangevuld, vindt het zijn oorsprong in de medicinale en later wetenschappelijke doelstelling van de tuin. Daarmee is de beplanting bovenal ook drager van de erfgoedwaarde van Den Botaniek.

4.3 ERFGOEDELEMENTEN

4.3.1 PLANTENTUIN

De plantentuin als geheel wordt beschouwd als erfgoedelement en omvat de groenperken, bomen, paden en voorzieningen. Ook het concept van botanische tuin wordt hiertoe gerekend, hoewel de exacte samenstelling van de plantencollectie en de verdeling daarvan altijd aan verandering onderhevig is geweest en dat nog altijd is.

BESCHRIJVING

De tuin in haar huidige vorm is ontworpen in romantische stijl. Het spinachtige padenpatroon kent vloeiende lijnen met verbredingen op de kruispunten. De paden zijn overwegend voorzien van een halfverharding (porfier) en plaatselijk gekasseid. Waar de grens tussen pad en perk in het verleden vermoedelijk overal was afgezet met metalen banden, bestaat de opsluiting in de huidige situatie uit verschillende materialen of is afwezig. Ingeklemd tussen de paden bevinden zich groenperken met een wisselende inrichting, variërend van dichte begroeiing met bomen en struiken tot gazon en van systematisch geordende inrichting met planten uit specifieke botanische groepen tot een meer parkachtige inrichting waarbij de plantenkeuze gebaseerd is op de esthetische kwaliteiten. De bomen in de perken variëren van jong tot zeer oud. Enkele van de oudere bomen zijn inmiddels uitgegroeid tot imposante exemplaren.

De planten, struiken en bomen in de perken vormen samen een botanische collectie. De ordening van de collectie in Den Botaniek is plaatselijk duidelijk, met sortering op basis van botanische groep of thema, maar overwegend is de locatiekeuze van plantensoorten niet goed te herleiden naar een duidelijke ordening.

Elk jaar worden in de plantentuin zaden geoogst van bomen, heesters en kruiden, een traditie die in 1844 is gestart toen de toenmalige directeur Sommé voor het eerst een catalogus van de plantentuin liet drukken. Zijn opvolger Rigouts verzond voor het eerst een zadenlijst naar binnen- en buitenlandse Botanische verenigingen om een zaaduitwisselingsproces op gang te krijgen. Dit proces wordt tot op heden nog voortgezet, gericht op het tegengaan van degeneratie van de verzameling en het verkrijgen van soortechte zaden.

STAAT VAN ONDERHOUD

De staat van onderhoud van de plantentuin als geheel is vrij goed. Er wordt duidelijk zorg besteed aan de instandhouding van het historisch ontwerp, de inrichting en alle elementen die daarvan deel uitmaken. Desalniettemin is daarin naast veel sterke punten ook een aantal knelpunten aan te wijzen. Het belangrijkste knelpunt is dat ondanks alle zorg voor de verschillende elementen de onderlinge samenhang daartussen verwaterd lijkt te raken. Den Botaniek is een collectie van (overigens waardevolle) relictten die niet altijd een duidelijke relatie hebben. De verbindende factor, een rol die juist de plantentuin zelf bij uitstek kan vervullen, is aan een update toe. Voor een uitgebreide beschrijving hiervan verwijzen we naar paragraaf 5.1.

Afbeelding 26: overzichtsplan ligging en fotocollage van de serre.

4.3.2 SERRE

De serre begrenst de plantentuin aan de noordzijde tussen de Leopoldstraat en de schuttersgalerij.

BESCHRIJVING

De brede serre (wintertuin) van aluminium en glas is gebouwd naar het ontwerp van architect E. Dick en geplaatst door Serrebouw Deforche uit Izegem in 1976. Bij het ontwerp en de bouw is de vorm en grootte behouden van de oude serre die in 1880 op dezelfde locatie werd gebouwd. De serre heeft een symmetrische opbouw met verhoogde centrale, halfcirkelvormige uitspringende partij die koepelvormig wordt bekroond. De centrale partij wordt aan beide zijde geflankeerd door een lagere zijvleugel onder een lessenaarsdak.

STAAT VAN ONDERHOUD

De staat van onderhoud van de serre is overwegend goed. Uit inspectie zijn echter wel enkele gebreken aan het licht gekomen die op korte of middellange termijn om ingrepen vragen. Het inspectierapport is in bijlage 2 opgenomen.

- Als gevolg van de architectuur van het gebouw zijn vooral de niet verticale delen van de glazen buitenschil gevoelig voor breuk, aangezien parkbezoekers daar direct bij kunnen komen
- De aluminium profielen zijn vuil en geoxideerd;
- De kunststof afvoerbuizen zijn verkleurd en zeer waarschijnlijk hebben ze hun stevigheid verloren;
- De cementen afwerklaag aan de westgevel van de serre is over de gehele oppervlakte afgebrokkeld, waardoor het metselwerk minder goed beschermd wordt en vocht door de muur kan dringen;
- De cementen afwerklaag van de zuidgevel is plaatselijk gebarsten. Door bevriezing van vocht in de barsten ontstaat het risico op grotere schade;
- Van de oostgevel van de serre zijn de voegen van het metselwerk zwaar uitgesleten. Ook zijn de kitvoegen tussen de zijzuilen en de dorpel niet langer intact;
- Op de oostgevel is graffiti aangebracht die het historische metselwerk ontsiert;
- De verbindingen van de vloergoten aan de zuidgevel zijn niet meer intact, waardoor lekkage mogelijk is;
- De kasseiverharding in de plint van de serre is plaatselijk verzakt.

Tegen de westelijke vleugel van de kas is een bankje geplaatst. Door de inrichting van de tuin ter plaatse en de situering van het bankje is het zicht op deze plek, vooral na sluitingstijd van den Botaniek, beperkt wat deze plek gevoelig maakt voor oneigenlijk gebruik en mogelijk vandalisme, wat met het omringende glas van de serre een ongewenste situatie is.

Afbeelding 27: overzichtsplan ligging en fotocollage van de hovenierswoning.

4.3.3 HOVENIERSWONING

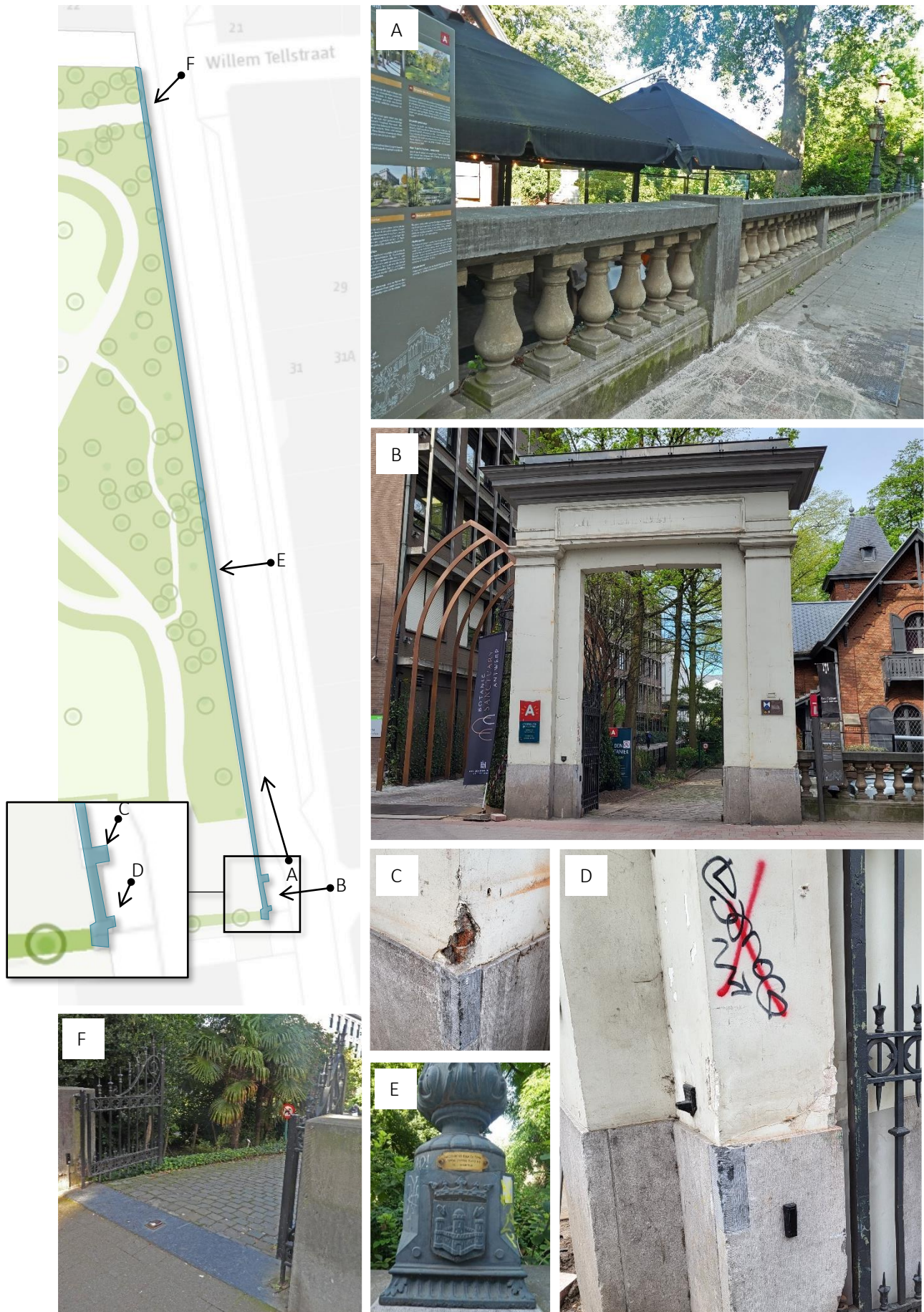
De hovenierswoning bevindt zich aan de zuidelijke (hoofd)ingang van de plantentuin. De entree bevindt zich aan de zuidoostzijde van het gebouw.

BESCHRIJVING

Vrijstaande woning in chaletstijl naar ontwerp van stadsbouwmeester Pieter Dens uit 1870. Het gebouw met oorspronkelijk kruisvormige plattegrond, één bouwlaag hoog onder een complex zadeldak (leien), werd later aan de westzijde uitgebreid met een aanbouw in dezelfde stijl. Het gebouw is opgetrokken uit rode baksteen (Boomse papesteen, 'kreuze' baksteen), met spaarzaam gebruik van natuursteen voor dorpels en dekstenen. Het metselwerk wordt expressief verlevendigd door het gebruik van witte voegen voor het opgaande metselwerk, en rode voegen voor de getrapte en overhoekse friezen, tandlijsten, hoekpilasters, omlijstingen en het diagonale patroon. Typische combinatie van puntgevels onder overstekende bedaking met houten consoles en windborden aan de vier zijden. De constructie wordt geaccentueerd door de rechthoekige traptoren met oculi in de topgeleding, onder een gewelfd leien schilddak met dakkapelletje, waarop twee koperen sierbollen. Rondboogvensters en -tweelichten met waterlijst en lekdrempel, voorzien van houten schrijnwerk met glas-in-loodramen en luiken. Houten balkon met geajoueerde borstwering en consoles in de oostgevel. Volgens de oorspronkelijk bouwplannen bestond de plattegrond uit twee grote en twee kleine vertrekken op begane grond en dakverdieping, ontsloten door de traptoren.

STAAT VAN ONDERHOUD

De staat van onderhoud van de hovenierswoning is overwegend goed. Afgezien van enkele kleine beschadigingen aan de buitenmuren zijn er geen noemenswaardige mankementen aan het gebouw aangetroffen.

Afbeelding 28: overzichtsplanning en fotocollage van de toegangspoort en balustrade.

4.3.4 TOEGANGSPOORT EN BALUSTRADE

De toegangspoort en balustrade scheiden de plantentuin over de volledige lengte van de Leopoldstraat.

BESCHRIJVING

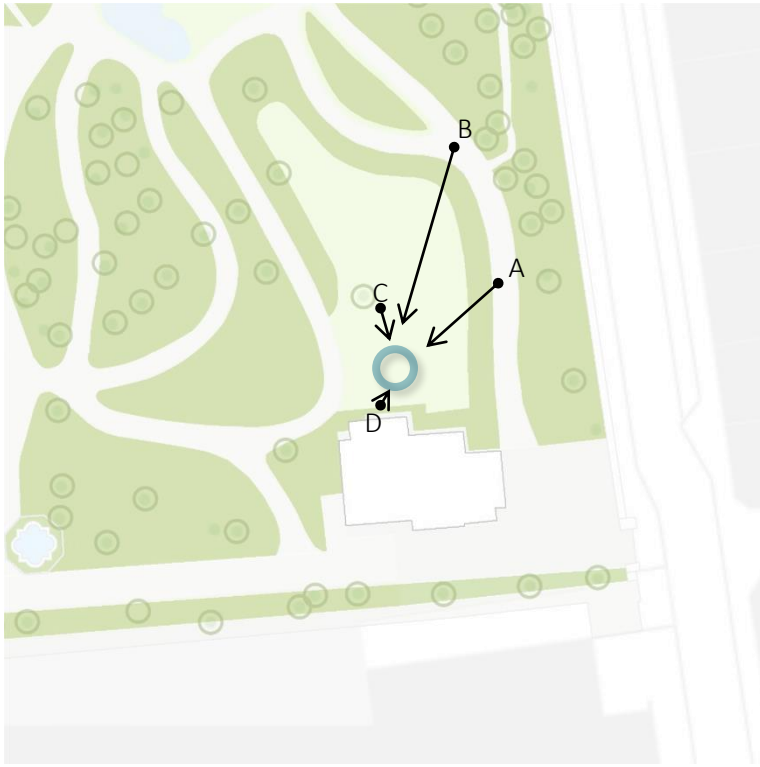
De neoclassicistische inkompoort aan de zuidzijde van de Kruidtuin uit 1826 wordt toegeschreven aan stadsbouwmeester Pierre Bruno Bourla, met een smeedijzeren hek naar ontwerp van Pieter Dens uit 1876-1877. Het vormt een restant van de oorspronkelijke muur die het gehele gasthuis afsloot. Rechthoekige, bepleisterde en beschilderde inkompoort op een hardstenen plint. De portiek is opgebouwd uit Dorische pilasters die een klassiek entablement dragen met architraaf, spiegel in de fries en een sterk overstekende, geprofileerde kroonlijst.

Hierbij sluit een breed uitgewerkte balustrade aan, naar een ontwerp door stadsbouwmeester Pieter Dens uit 1876-1877 en gebouwd door aannemer Floribert Voussure. Een smeedijzeren hek sluit de noordelijke toegang af. De gietijzeren kandelabers werden in afzonderlijke aanneming geplaatst, volgens het merkplaatje vervaardigd door de ijzergieterij en smederij Forges et Fonderies de la Campine Aug. De balustrade is vervaardigd uit blauwe hardsteen met sokkel en balusters tussen rechte sokkels. Daarop zijn acht gietijzeren kandelabers aangebracht met rijk bewerkte, balustervormige stam, versierd met acanthusblad en het stadswapen, twee zijdelingse lichtarmen en in totaal drie koperen lantaarns. De lantaarns, oorspronkelijk gasverlichting, werden in 1955 vervangen door elektrische verlichting. Noordelijk van de balustrade is nog een segment van de oorspronkelijke tuinmuur bewaard gebleven

STAAT VAN ONDERHOUD

Zowel de toegangspoorten, als de balustrade als de lantaarns verkeren overwegend in goede, oorspronkelijke staat. Desalniettemin zijn er enkele punten op aan te merken. Een inspectierapport is opgenomen in bijlage 2.

- De hoofdtoegangspoort (Bourlapoort) is gedurende bouwwerkzaamheden voorzien geweest van betimmering ter bescherming tegen bouwverkeer. De betimmering is echter direct aan de poort bevestigd waardoor juist na het verwijderen ervan een groot aantal boorgaten is achtergebleven;
- Aan de binnenzijde van de doorgang is schade zichtbaar aan zowel de hardstenen plint als aan het pleisterwerk van de pilasters, vermoedelijk van voertuigen die door de poort zijn gereden. De schade aan de plint lijkt wat ouder, maar aan het pleisterwerk vrij recent. Fotomateriaal van de afgelopen 10 jaar laat zien dat in die periode eerder schade is opgetreden aan het pleisterwerk van de pilasters die vervolgens ook weer is hersteld. Het gebruik van de poort door voertuigen is duidelijk een punt van zorg. In het verleden hebben bloembakken gestaan direct voor de poort (zijde Leopoldstraat). Het terugplaatsen van deze bakken of het plaatsen van metalen paaltjes (op gelijke breedte als de binnenmaat van de poort) kan mogelijk bijdragen aan het geleiden van voertuigen en het voorkomen van schade. Desalniettemin is zo veel mogelijk beperken van betreding met voertuigen een belangrijk doel;
- Ook aan de noordelijke pilaster is kleinschalige schade zichtbaar. Net boven de plint is het pleisterwerk op één plek afwezig waardoor het onderliggende metselwerk zichtbaar is;
- De hoofdtoegangspoort wordt met enige regelmaat beklad met graffiti;
- De verflaag van de metalen poort in de hoofdentree is versleten en biedt niet meer voldoende bescherming aan het metaal;
- De secundaire toegangspoort, noordelijk in de balustrade, verkeert in goede toestand. Schade aan de hardstenen pilasters waaraan het smeedijzeren hekwerk is bevestigd, is nagenoeg afwezig;
- De verbindingen tussen delen van de balustrade zijn niet meer intact;
- Op de lantaarns zijn vuil, graffiti en roestplekken aanwezig.

Afbeelding 29: overzichtsplan ligging en fotocollage van het beeld van Peeter van Coudenberghe. De blauwe cirkel markeert de huidige locatie van het beeld.

4.3.5 BEELD PEETER VAN COUDENBERGHE

Het standbeeld van Peeter van Coudenberghe bevindt zich in de plantentuin ten noorden van de hovenierswoning en is zo geplaatst dat Van Coudenberghe in noordelijke richting over de tuin uitkijkt.

BESCHRIJVING

Het betreft een standbeeld van de apotheker-botanicus Peeter van Coudenberghe (Brussel 1517- Antwerpen omstreeks 1599) van de hand van beeldhouwer Pierre Joseph De Cuyper. Het standbeeld is in 1861 opgericht naar aanleiding van het 25-jarig bestaan van de Société de Pharmaciens d'Anvers. Het natuurstenen beeld (Rochefort) stond oorspronkelijk op het glacis van de lunet van Herentals (huidige Stadspark) en werd in 1869 overgebracht naar de Kruidtuin. Het beeld werd vernield door een Duitse granaatinslag op 3 oktober 1914. De brokstukken werden bewaard en in 1995 gerestaureerd door Peter Sanders, Frans Herbaut en Geneviève Hardy, op initiatief van de Koninklijke Apothekersvereniging van Antwerpen, de Stichting Cornelis Floris en de Assurances du Crédit. De inhuldiging van het standbeeld, geplaatst op een nieuwe, door architect Werner Moens ontworpen sokkel uit blauwe hardsteen, volgde op 24 oktober 1996.

Het beeld van Peeter van Coudenberghe maakt deel uit van de collectie Kunst in de Stad (inventarisnummer KIS.0040).

STAAT VAN ONDERHOUD

- Het standbeeld en de sokkel waarop het staat verkeren in goede staat van onderhoud;
- Doordat, met uitzondering van grasmaaiers, geen gemotoriseerde voertuigen rond het beeld rijden en het gazon rond het beeld slechts extensief wordt gebruikt, heeft het beeld weinig te lijden van parkbezoekers en -gebruikers;
- Door de positionering van het standbeeld wordt het voor een groot deel aan het zicht onttrokken door de breed uitgroeiende kroon van de magnolia die ten noordwesten daarvan staat;
- De grove sokkel en de maat van de sokkel en beeld samen, in combinatie met de afstand tussen beeld en gevel contrasteert (conflicteert) met de fijnheid van het metselwerk en detaillering (bijvoorbeeld raampartijen) van de hovenierswoning. Verplaatsing van het standbeeld verdient overweging.

Afbeelding 30: overzichtsplan ligging en fotocollage van de schuttersgalerij.

4.3.6 SCHUTTERS GALERIJ

De schuttersgalerij bevindt zich aan de westzijde van de plantentuin tussen de oranjerie en de serre en scheidt de oorspronkelijke plantentuin van het binnenplein van Hotel Della Faille

BESCHRIJVING

De schuttersgalerij betreft een 22 meter lange barokke schietbaan van de Gilde van de Oude Voetboog uit de 17de eeuw, afkomstig van de terreinen van voormalige schuttersmaatschappij "Cercle Willem Tell", later Cercle Royal Artistique, Littéraire en Scientifique d'Anvers in de Arenbergstraat, en hier heropgebouwd in 1911-1912 onder leiding van architect Ferdinand Truyman.

De hardstenen arcade van tien traveeën bestaat uit geprofileerde, trapezoïdale bogen met sluitsteen, die rusten op negen Toscaanse zuilen en hoekpilasters met basement, afgewerkt met een geprofileerde, boven de sluitstenen gekorniste kroonlijst. In de boogzwikken alterneren rolwerkcartouches met strikmotieven en lauwerkransen waarin de symbolen van de schuttersgilde zijn aangebracht. Men mag veronderstellen, gelet op het centrale embleem, dat het St Jorisgilde de opdrachtgever was voor de bouw van de galerij. Op de schachten en basementen treffen wij in totaal 11 steenhouwersmerken aan, waarvan zeven met monogram AW. Het monogram is geïdentificeerd en heeft als oorsprong Feluy (Wallonië) met een vermoedelijke datum 1620/1660. Beide merken komen ook nog eens voor op een arduinen poort, namelijk deze van het huis "De spiegel", Prinsstraat 28, 2000 Antwerpen. Aan de kopzijde bevinden zich Schouderboogpoortjes in geprofileerde en geblokte omlijsting. Het geheel wordt beschermd door een leien zadeldak met houten spant.

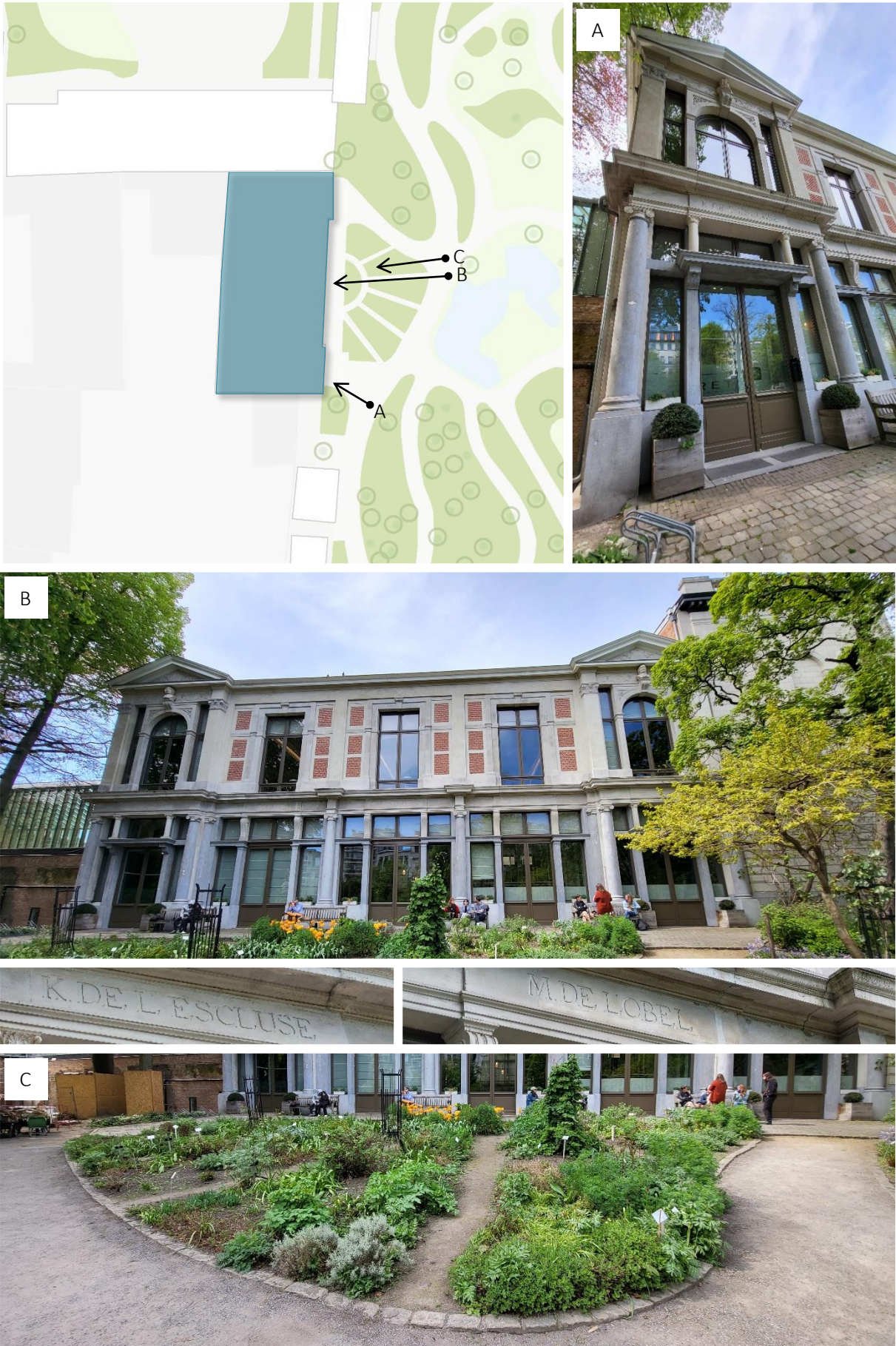
STAAT VAN ONDERHOUD

De galerij verkeert over het algemeen in een goede staat van onderhoud.

- De meest kwetsbare delen van de galerij, waaronder kroonlijst en de versierde boogzwikken, het onafgedekte metselwerk daarboven en het houtwerk van het dak, worden goed tegen weer en wind beschermd door het leiendak;
- De galerij heeft een goede positie in de tuin waardoor deze (in potentie) goed gebruikt kan worden voor beschutting tegen zon of regen.

Naast de positieve punten zijn ook enkele punten van zorg aan te merken. Een inspectierapport van de schuttersgalerij is in bijlage 2 opgenomen.

- De galerij staat niet op een duidelijke voet en wordt aan de oostzijde deels aan het oog onttrokken door struiken die ervoor zijn geplant;
- Doordat de galerij deels verhuld wordt door de beplanting die daarvoor is aangelegd loopt het historisch relict het risico dat beheer en onderhoud een te lage prioriteit krijgen.
- De afloop aan de westzijde van het gebouw is verstopt. Als gevolg daarvan vertoont de witte muur aan de oostzijde een vochtplek en is het houtwerk beschadigd;
- In de dakbedekking liggen vooral aan de westzijde veel leien los en zijn andere leien versleten. Ook ontbreken, aan de oostzijde, enkele leien. Als gevolg hiervan is het onderliggende schrijnwerk niet meer goed beschermd en is het verband van de dakleien niet goed meer zichtbaar;
- De ladderhaken in het leiendak zijn verroest;
- Het schilderwerk van het buitenschrijnwerk heeft onvoldoende dekking, waardoor het hout niet langer goed wordt beschermd;
- De verflaag aan de binnenzijde van de achterwand verkeert in minder goede staat. De verf is vuil, vertoont blazen en bladdert af. Zowel het gebruik van de galerij door bezoekers als het lekkende dak zijn hier zeer waarschijnlijk de hoofdoorzaken van. Mogelijk speelt hierin ook een rol dat de muur door permanente beschaduwing langdurig vochtig kan blijven;
- De rollaag boven de doorgang aan de noordzijde is verzakt;
- Het tegelwerk aan de noordzijde van de schuttersgalerij is verzakt en enkele tegels ontbreken.

Afbeelding 31: overzichtsplan ligging en fotocollage van de oranjerie.

4.3.7 ORANJERIE

De oranjerie staat op de westgrens van de plantentuin, ten zuiden van de schuttersgalerij en is gedeeltelijk gebouwd op terrein dat daarvoor toebehoorde aan het Maagdenhuis.

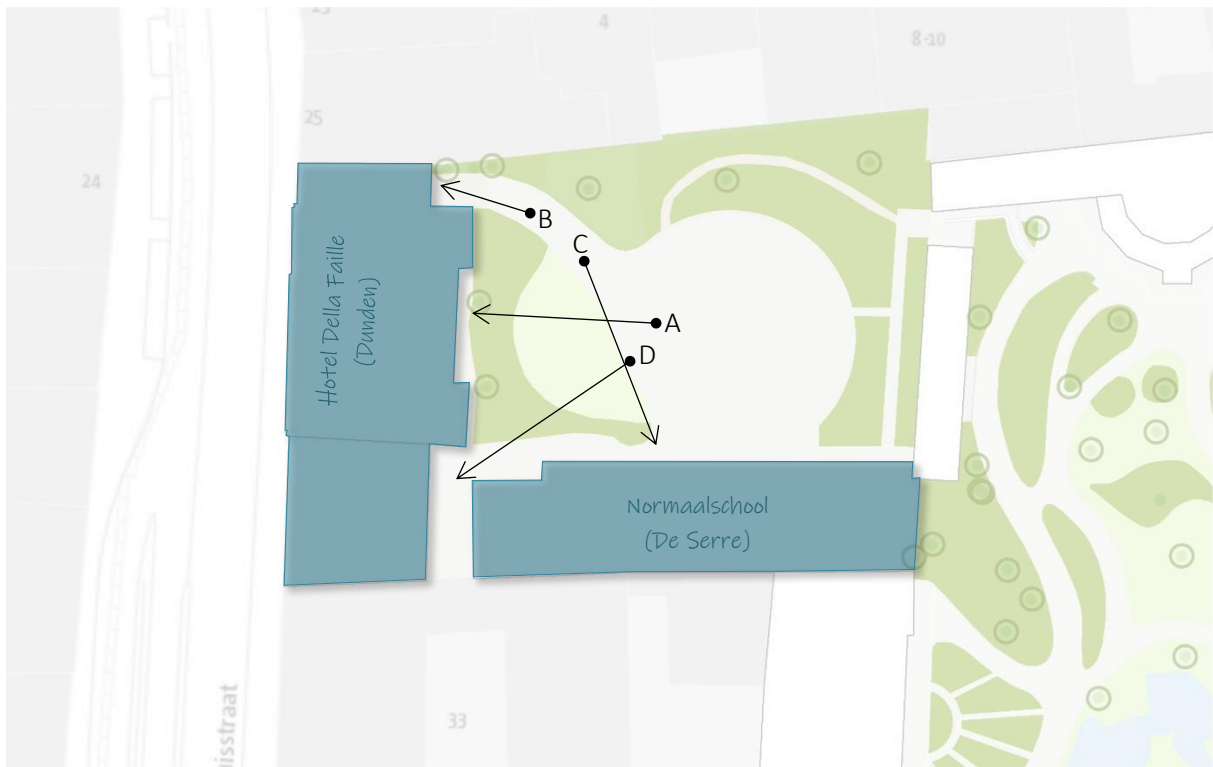
BESCHRIJVING

De oranjerie is in 1883 ontworpen in eclectische stijl door stadsingenieur Gustave Royers en werd gebouwd in 1884 door aannemer Joseph Peeters uit Kuregem (Anderlecht). Van de gesloopte oranjerie van de hand van Pierre Bruno Bourla uit 1828, werden de hardstenen plint en Ionische zuilen in de pui van de nieuwbouw geïntegreerd. De oranjerie is een langgerekt gebouw op een rechthoekige plattegrond van vijf traveeën en twee bouwlagen onder een schilddak(zink) oorspronkelijk met ijzeren dakvorst en topstukken. De lijstgevel heeft een pui uit blauwe hardstenen en een bovenbouw uit rood baksteenmetselwerk in kruisverband, gecombineerd met witte natuursteen (Morlay) en bepleistering. Geleed door de puilijst en volkomen symmetrisch van opzet, legt de compositie de klemtoon op de twee zijrisalieten met driehoekig fronton. Deze worden op de verdieping gemarkeerd door een rondboogvenster met imposten, bewerkte zwikken en een voluutsleutel, gevat tussen zijlichten en compositie pilasters.

Portretbustes van de botanici Carl Linnaeus en Antoine de Jussieu bekronen de sluitstenen. Een entablement met bewerkte fries draagt het fronton met een cartouche in het timpaan. Ionische zuilen afkomstig van de oude oranjerie uit 1828 ritmeren de begane grond, geopend door het portaal en deurvensters in drielichtsvorm met zuiltjes of voluten in het bovenlicht. Het bekronende entablement met gekorniste kroonlijst draagt in de fries de namen van bekende botanici, van links naar rechts Charles de l'Escluse, Mathias de Lobel, Frans Van Sterbeeck, Rembert Dodoens en Barthélemy Dumortier. Verder kent het gebouw hoge rechthoekige bovenvensters, gevat in een verdiept spaarveld met imposten en sluitsteen.

STAAT VAN ONDERHOUD

- De stenen voet (terras) aan oostgevel zorgt voor een goede aansluiting op de plantentuin en legt een duidelijke verbinding;
- De noordgevel sluit aan op het aanzienlijk hogere gebouw 'Normaalschool' waardoor de oranjerie aan status heeft ingeboet;
- Door de nieuwbouw tegen de zuidgevel van de oranjerie, is de oranjerie onderdeel geworden van een complex van aaneengesloten bebouwing uit verschillende perioden en met verschillende bouwstijlen en functies. De autonome positie van de oranjerie binnen Den Botaniek is hiermee verdwenen.

Afbeelding 32: overzichtsplanning en fotocollage van Hotel Della Faille en de Normaalschool.

4.3.8 HOTEL DELLA FAILLE

HOTEL DELLA FAILLE DE LEVERGHEM

Hotel Della Faille de Leverghem⁷ omvat het laat-18de-eeuwse symmetrisch opgebouwd complex, bestaande uit een centraal hoofdgebouw, links en rechts geflankeerd door koetspoorten en twee lagere bijgebouwen. Het linker bijgebouw, is op het laatst sinds begin jaren 1900 afgesplitst en tegenwoordig samengevoegd met het pand op de hoek van Arenbergstraat en Lange Gasthuisstraat. Het rechter pand maakt nog steeds deel uit van het complex.

Het hoofdgebouw is van het bel-etage type. Met een gevelbreedte van zeven traveeën, omvat het drie bouwlagen onder een complex schilddak. De bepleisterde en beschilderde lijstgevel rust op een door schijnvoegen belijnde onderbouw uit blauwe hardsteen. Het aanzicht volgt een tweeledig schema, opgebouwd uit de gedrukte, vrijwel blinde, sokkelvormende begane grond, en de bovenbouw met bel-etage en lagere topgeleding in kolossale orde. Axiaal-symmetrisch van opzet, legt de compositie de klemtoon op het middenrisaliet van drie traveeën breed, met een driehoekig fronton als bekroning. Daarvan wordt de bel-etage geaccentueerd door rondboogvensters met een waterlijst op imposten, sluitsteen en balustrade. Oplopende, rechthoekige spaarvelden en lisenen ritmeren de bovenbouw, met registers van rechthoekige vensters op lekdrempels, de borstwering versierd met spiegels of panelen; smeedijzeren parapetten in de zijtraveeën van de bel-etage. Een klassiek hoofdstel met gelede architraaf, fries en gekorniste houten kroonlijst op klossen vormt de gevelbeëindiging; een oculus gevat tussen spiegels doorbreekt het fronton. Links en rechts, twee zware portieken afgewerkt met een entablement dat doorloopt in de aanpalende bijgebouwen. De hoge rondboogpoort is gevat in een geprofileerde, hardstenen omlijsting met sluitsteen, imposten en neuten, bekroond door een paneel. Vrijwel identieke achtergevel van negen traveeën, gemarkeerd door twee traveeën brede zijrisalieten, en eveneens een middenrisaliet met driehoekig fronton van drie traveeën. Houten poorten en vensterschrijnwerk.

De flankerende bijgebouwen met een gevelbreedte van elk drie traveeën, omvatten drie bouwlagen, respectievelijk onder een zadeldak en een plat dak. Bepkeisterd en beschilderd, trekken de lijstgevels de opstand van het hoofdgebouw in licht vereenvoudigde vorm door. Eveneens van het bel-etage type, worden de eerste twee bouwlagen geritmeerd door lisenen, afgewerkt door een klassiek hoofdstel waarboven de als attiek uitgewerkte topgeleding. De pui van het linker pand is verbouwd.

NORMAALSCHOOL

Het langgerekte gebouw, haaks op het hoofdgebouw, dat eerder de Normaalschool huisvestte, behoort eveneens tot het complex. Dit gebouw van oorspronkelijk tien bij drie blinde traveeën, omvat drie bouwlagen onder een pannen schilddak. De lagere annex uit 1913 die de aansluiting vormt met het Hotel Della Faille, telt twee traveeën, een souterrain en drie bouwlagen onder een plat dak. Ingeplant loodrecht op het rechter bijgebouw van het laat-18de-eeuwse herenhuis, grenst de schoolvleugel aan een gekasseide binnenplaats met oude bomen, en grenst ten zuiden aan de oranjerie van de plantentuin. De kasseiverharding van de oude binnenplaats heeft markeringen die ooit deel uitmaakten van een zonnwijzer, waarvan de wijzer zelf ontbreekt. De functionaliteit van de zonnwijzer is komen te vervallen met de bouw van de Normaalschool die de zonnwijzer voor een groot deel in schaduw hult.

De aanzichten van de Normaalschool onderscheiden zich door een parement uit witte natuursteen (Euville), op een plint uit blauwe hardsteen. Horizontaal geleed door de zware puilijst, en symmetrisch van opzet, beantwoordt de hoofdgevel aan een tweeledig compositieschema, gemarkeerd door twee hoekrisalieten. De begane grond wordt als sokkel gemarkeerd door bosschage en een hoge

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hotel Della Faille de Leverghem [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/5331> (Geraadpleegd op 18-10-2021)

rondboogarcade tussen rechthoekige portalen, telkens met sluitstenen, opgedeeld door de luifel uit ijzer en glas. Rechthoekige en in de risalieten rondbogige spaarvelden en lisenen in kolossale orde ritmeren de bovenbouw; de risalieten worden bekroond door een attiek met gebogen pseudo-fronton op gekoppelde consoles.

Verder regelmatige registers van brede rechthoekige bovenvensters met lekdrempel op consoles. Een houten kroonlijst op klossen vormt de gevelbeëindiging. De zijgevel onderscheidt zich door gekoppelde, kolossale blindnissen met sluitsteen en waterlijst op doorgetrokken imposten, en door een attiekbalustrade. Lagere annex uit 1913 in voortgezette stijl, bovenaan afgewerkt met een klauwstuk. Bewaard houten schrijnwerk van inkomdeuren en vensters.

STAAT VAN ONDERHOUD

De staat van onderhoud van de gebouwen behorende tot Lange Gasthuisstraat 29-31 is goed. De gebouwen zijn recentelijk volledig gerenoveerd en goed onderhouden. Enkele aandachtspunten zijn verder:

- De luifel van metaal en glas die aan de noordgevel is bevestigd, verdeelt de gevel op een onlogische hoogte, halverwege de bestaande raampartijen;
- De zonnewijzer op het voormalige binnenplein van het gebouwencomplex (thans de prairietuin genoemd) is niet langer functioneel. De aanwijzer ontbreekt en het plein ligt door de bouwhoogte van de Normalschool deels in de schaduw (afhankelijk van het jaargetijde), waardoor de uurmarkeringen slechts een beperkt deel van de dag daadwerkelijk aangewezen kunnen worden.

4.4 RELATIE MET OMGEVING

In de loop der tijd is de directe (gebruiks-)relatie tussen de voormalige tuin en de omliggende gebouwen (ziekenhuis, orangerie, beheerderswoning en serre) verloren gegaan. Het park dient nu als decor voor de aanliggende bebouwing waarvan eveneens de functies zijn veranderd. Naast status en groene 'setting' biedt het bovendien letterlijk plaats aan de gebruikers van de gebouwen in de vorm van zitgelegenheid en terrassen. Naast de decorfunctie, de rol als statusverlener en de groene setting bestaat de relatie met de omgeving uit de volgende onderdelen:

FUNCTIONELE RELATIE, BEREIKBAARHEID EN TOEGANKELIJKHEID

Den Botaniek is op vier punten met de omgeving verbonden. Twee parkentrees aan de Leopoldstraat geven direct toegang tot Den Botaniek. Twee andere punten geven toegang vanaf de Lange Gasthuisstraat via respectievelijk de poort van Lange Gasthuisstraat 27 naar het achtergelegen plein en via het terrein van Botanic Spa Antwerp. Doordat Den Botaniek vanaf de Lange Gasthuisstraat niet of nauwelijks zichtbaar en herkenbaar is, zijn de twee laatstgenoemde verbindingen tussen het park en de stad minder sterk dan die aan de Leopoldstraat.

Aan de Leopoldstraat bestaan de parkentrees respectievelijk uit de poort in neoclassicistische stijl van Pierre Bruno Bourla (1926) aan de zuidzijde van het park en aan de noordzijde uit de smeedijzeren poort behorend bij de balustrade uit 1877 van de hand van Pieter Dens. Beide bouwkundige elementen zijn statusverhogend voor zowel park als omgeving. De poort van Bourla is met de aanleg van het terras ten zuiden van de hovenierswoning ogenschijnlijk meer een toegang tot de horeca dan een parkentree.

Zowel de Bourlapoort aan de Leopoldstraat als de noordelijke entree (koetspoort) aan de Lange Gasthuisstraat zijn voor personenauto's en kleinere vrachtwagens toegankelijk. Betreding van Den Botaniek met auto's en vrachtwagens is echter nadrukkelijk niet toegestaan en hoogst ongewenst, dit geldt ook voor het kort- of langdurig parkeren van gemotoriseerde voertuigen in het park. Uitzonderingen hierop gelden voor de toegang aan de Lange Gasthuisstraat waar betreding met gemotoriseerde voertuigen uitsluitend ten behoeve van laden en lossen voor korte duur is toegestaan, én voor betreding van het park ten behoeve van de uitvoering van beheermaatregelen. Voor fietsers geldt in principe hetzelfde. Fietsen in het park is ongewenst en hoewel hiervoor voorzieningen in het park aanwezig zijn, beschouwt District Antwerpen ook het stallen van fietsen binnen de grenzen van Den Botaniek in beginsel als ongewenst.

VISUELE RELATIE

Een van de functies van Den Botaniek is die van statusverlenend en zelfs statusverhogend decor. Dit geldt niet alleen voor de bebouwing direct grenzend aan of liggend in het park maar ook voor de gehele Leopoldstraat. Een interessante, visuele relatie met de parkwereld is hierbij van belang. Zicht op het park is er zowel aan de zuidzijde als aan de noordzijde van de parkrand waarbij met name de doorzichten aan de noordzijde van hoge kwaliteit zijn. Ook is het park van toegevoegde visuele waarde voor het aanliggende Botanic Spa Antwerp als verlenging van de buitenruimte tussen de historische gebouwen.

HET ZIEKENHUIS EN DE VERBROKEN VERBINDING

In de loop van de 19^e eeuw is de eeuwenlange verbinding tussen het park (toen nog tuin) en het ziekenhuis verbroken. Van een functionele of visuele relatie is geen sprake meer. In plaats van een weg met daarop aantakende parkpaden ontstond er een groene, dichte rand die er tot op de dag van vandaag nog is. Deze situatie is uiteindelijk uitgegroeid tot de twee parallel lopende paden zoals we die nu kennen, gescheiden door een hek en smalle beplantingsrand. Het noordelijke pad behoort tot de plantentuin, terwijl het zuidelijke pad de verbindingsweg naar de Lange Gasthuislaan vormt met daarop aansluitend een entree tot het ziekenhuis en de gebouwen van Botanic Sanctuary Antwerp.

Afbeelding 33: een wandeling langs de deelgebieden van Den Botaniek.

5 WAARDERING

Om de waarde van Den Botaniek te schatten, te duiden wat die waarde bepaalt en op basis waarvan Den Botaniek zich onderscheidt van ander stedelijk groen, is het van belang om het terrein op het juiste schaalniveau te onderzoeken. Om die reden wordt in dit hoofdstuk eerst ingegaan op afzonderlijke onderdelen van Den Botaniek waarna de waarde ervan vanuit verschillende invalshoeken wordt beschreven.

5.1 WAARDERING PLANTENTUIN: WANDELING DOOR DEN BOTANIEK

In Den Botaniek kunnen verschillende deelgebieden worden onderscheiden, die elk hun eigen karakter hebben. Aan de hand van een 'wandeling' door het gebied worden de verschillende deelgebieden één voor één belicht en beschreven. Daarbij is aandacht voor vier belangrijke thema's: inrichting, beheer, gebruik en toekomstbestendigheid.

De wandeling begint en eindigt aan de Leopoldstraat en doet achtereenvolgens de volgende deelgebieden aan (zie ook afbeelding 33):

- 1 hoofdentree
- 2 verbindingsweg
- 3 omgeving hovenierswoning
- 4 laantje
- 5 aansluiting hoteltuin
- 6 bostuin
- 7 vijvertuin
- 8 oranjrietuin
- 9 galerij en omgeving
- 10 prairietuin
- 11 serre
- 12 serreomgeving
- 13 park noord
- 14 rotstuin
- 15 park zuid
- 16 bosstrook
- 17 secundaire entree
- 18 buitenrand Leopoldstraat

Onderstaand worden per deelgebied de sterke en zwakkere punten benoemd en aan de hand van beelden verduidelijkt. De beleving van de verschillende die hier wordt beschreven vormt belangrijke input voor de visie die in het volgende hoofdstuk aan bod komt.

1 HOOFDENTREE

De hoofdentree van Den Botaniek, gelegen aan de Leopoldstraat betreft de historische poort met smeedijzeren hekwerk.

Sterk

- De historische poort is een sterk architectonisch object met erfgoedwaarde;
- Door de massa van de poort is deze vanaf de Leopoldstraat goed herkenbaar als entree tot een omsloten terrein;
- De poort vormt de visuele beëindiging van de Van Heurckstraat;
- De poort maakt onderdeel uit van een zichtlijn, het vormt een kader voor een doorzicht vanuit de Van Heurckstraat het park in en vice versa.

Zwak

- Momenteel is de hoofdentree vooral een entree voor Restaurant Het Gebaar en niet voor het park;
- Bij betreding staat men direct op het terras. De plantentuin lijkt daarachter pas te beginnen;
- De architectuur en maat van de bouwmassa van het ziekenhuis overschaduwde de poort, wat de identiteit van de poort verzwakt;
- De overkappingen van het terras van Het Gebaar verzwakken het aanzien van de poort en ontnemen het zicht op de architectonische eenheid van de poort en de balustrade.

Afbeelding 34: fotocollage van deelgebied hoofdentree.

2 VERBINDINGSWEG

De verbindingsweg maakt een connectie voor voetgangers en fietsers tussen de Leopoldstraat en de Lange Gasthuislaan. Ook een toegang tot het ziekenhuis ligt hieraan.

Sterk

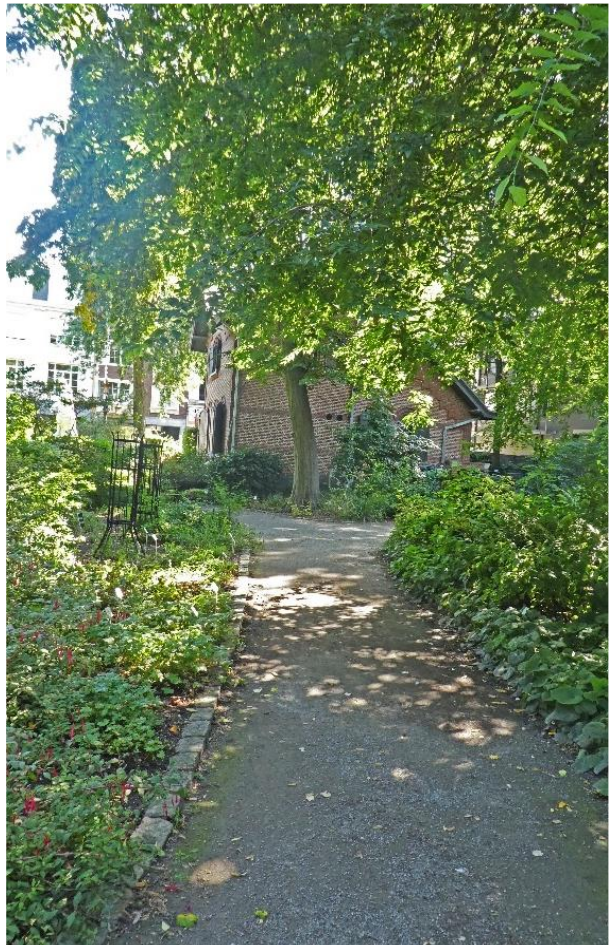
- De weg biedt voor de randbomen van Den Botaniek extra ruimte voor het vrij uit laten groeien van hun kronen die daardoor hun natuurlijke habitus laten zien;
- De weg maakt Den Botaniek zichtbaar en beleefbaar voor meer passanten dan alleen die op de Leopoldstraat;
- De weg verbeeldt de historische relatie tussen de Leopoldstraat en de Lange Gasthuisstraat, maar ook tussen de ingang van het ziekenhuis en de voormalige ziekenhuistuin.

Zwak

- De historische relatie met het ziekenhuis is verbroken, een directe toegang tot het park vanuit het ziekenhuis ontbreekt;
- De ruimte van de weg ten opzichte van de massa van het ziekenhuis is erg beperkt;
- Het hekwerk ten noorden van de verbindingsweg legt een harde scheiding tussen de weg en Den Botaniek.

Afbeelding 35: fotocollage van deelgebied verbindingsweg.

Afbeelding 36: fotocollage van deelgebied omgeving hovenierswoning.

3 OMGEVING HOVENIERSWONING

De historische hovenierswoning biedt in de huidige situatie onderdak aan restaurant Het Gebaar. Dit deelgebied omvat naast het gebouw zelf ook de aansluitende beplantingen en verhardingen. Een deel van de verharding wordt benut voor het terras van Het Gebaar en voor de plaatsing van afvalcontainers en andere materialen van het restaurant.

Sterk

- De aanwezigheid van horeca geeft het historische gebouw een eigentijdse functie en draagt daarmee bij aan de instandhouding en het behoud van de kwaliteit ervan;
- De horecafunctie zorgt voor 'goed' publiek in Den Botaniek;
- Gedurende de openingstijden van het restaurant biedt de horecafunctie levendigheid en enige mate van toezicht in het groengebied;
- De buitenzijde van de hovenierswoning, evenals het terras worden goed onderhouden en zorgen vooral aan de oost- en noordzijde voor een nette en chique uitstraling.

Zwak

- De ruimte aan de zuid- en westzijde van de hovenierswoning wordt benut voor het plaatsen van containers, verpakkings- en transportmaterialen. Dit draagt in negatieve zin bij aan de belevingswaarde;
- De openingstijden van het restaurant en van Den Botaniek lopen niet parallel. Extra hekwerken aan de zuid en noordoostzijde van de hovenierswoning zijn nodig om de toegang tot Den Botaniek en het restaurant onafhankelijk van elkaar te kunnen regelen. Deze hekwerken zijn functioneel vormgegeven en doen afbreuk aan de kwaliteit van het groengebied;
- Vooral aan de zuid- en westzijde ontbreekt het 'parkgevoel'. Den Botaniek lijkt daardoor pas na het gebouw te beginnen;
- De inrichting van het restaurantterras is zeer prominent aanwezig en beeldbepalend. Het terras vormt qua uitstraling geen eenheid met Den Botaniek;
- De rand met beplanting om het gebouw, met name aan de noordzijde, is erg klein ten opzichte van de maat en schaal van het gebouw. Hier mist een passende tuinachtige inrichting;
- Aan de westzijde grenst het gebouw direct aan de bostuin, die hier ook wat verwilderd overkomt;
- Als gevolg van de twee voorgaande punten mist de hovenierswoning een autonome voet of plint die het gebouw zijn plek geeft in Den Botaniek.

4 LAANTJE

Deelgebied 'het laantje' betreft een kasseienpad dat direct vanaf de hoofdentree richting de zuidwesthoek van Den Botaniek loopt. In tegenstelling tot de andere paden in het groengebied, is dit pad niet vloeiend, maar als rechte lijn vormgegeven. Het laantje is in technische zin geen echte laan: op regelmatige afstand geplante bomen ontbreken. Wel doet de sfeer van dit pad daaraan denken.

Sterk

- Het pad heeft een sterke relatie met de omgeving: het loopt in het verlengde van de Henri van Heurckstraat en vormt daarmee samen een mooie zichtlijn onder de hoofdentree door;
- Het pad vormt een lange lijn met fraaie oude bestrating;
- Het pad sluit aan de westzijde aan op een kleine vijver dat met de geschulpte hardstenen rand en smeedijzeren hekwerk op zichzelf een pareltje in het park vormt. De vijver is een historisch relict (1825) waaraan een anekdote is verbonden;
- Aan weerszijden van het pad staan fraaie, erg beeldbepalende monumentale bomen.

Zwak

- Zowel het zicht op de gevels van het ziekenhuis als de matig ingepaste achterzijde van de hovenierswoning zorgen voor een 'achterkantsituatie', die bij binnenkomst door de hoofdentreepoort in het directe zicht ligt;
- De beplanting in de bermen van het pad kent geen duidelijk assortiment, waardoor een sterke identiteit van dit deelgebied ontbreekt. Niet alle gebruikte soorten lijken waardevol voor de plantencollectie van Den Botaniek;
- Het laantje is erg donker en daardoor weinig uitnodigend;
- De locatie en rol van de kleine vijver is onduidelijk, het is een opzichzelfstaand element;
- Functionele elementen zoals een fietsenrek en kruiwagenparking doen afbreuk aan de kwaliteit rond de vijver;
- De scheiding tussen het laantje en de verbindingsweg is erg dicht, geeft een opgesloten gevoel en sluit de ruimte af van de verbindingsweg buiten Den Botaniek.

Afbeelding 37: fotocollage van deelgebied omgeving laantje.

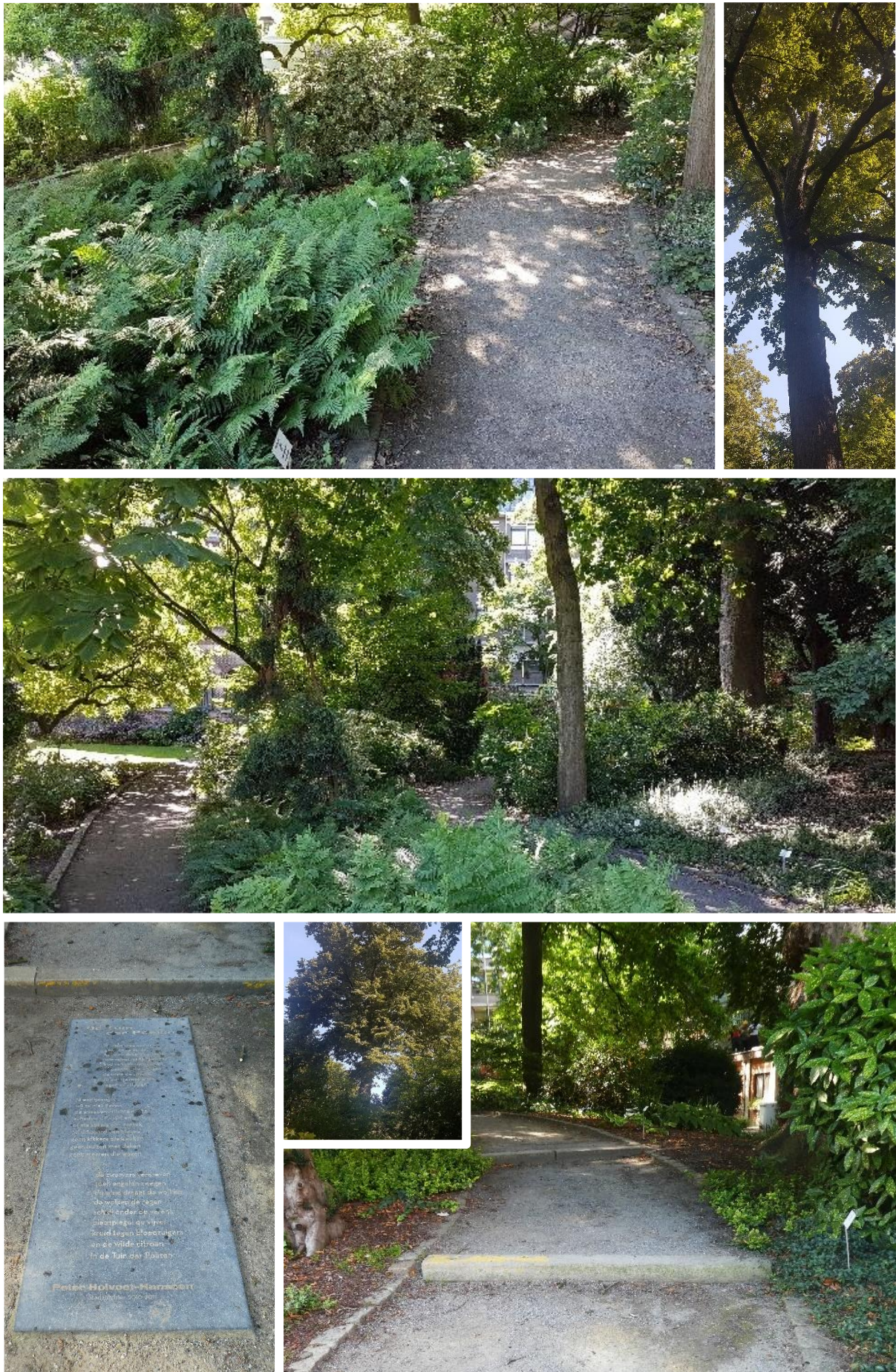
5 AANSLUITING BOTANIC SANCTUARY ANTWERP

Aansluitend aan Den Botaniek ligt een open ruimte die tot de buitenruimte behoort van het hotelcomplex Botanic Sanctuary Antwerp. Deze ruimte is voorzien van een groene inrichting conform het ontwerp getoond in afbeelding 38. Dit groen is afgestemd op architectuur, het gebruik en de identiteit van Botanic Sanctuary Antwerp en wijkt daarmee qua beplantingstype en soortensamenstelling duidelijk af van de inrichting van Den Botaniek. Dit zorgt voor een goed herkenbare overgang tussen de buitenruimte van het hotel en de plantentuin van Den Botaniek. De oude ginkgo vormt tussen deze terreinen een goed herkenbaar knooppunt die de overgang tussen de beide ruimten markeert.

De buitenruimte van hotel Botanic Sanctuary Antwerp is goeddeels openbaar toegankelijk. Dit maakt het mogelijk dat bezoekers, tijdens openingstijden van Den Botaniek ongehinderd van het ene gebied het andere inlopen. Bezien vanuit Den Botaniek betekent dit een uitbreiding van de groene 'doorwaadbare' ruimte, zonder dat dit ten koste gaat van de omlijsting van Den Botaniek.

Afbeelding 38: uitsnede uit plannen voor Botanic Sanctuary Antwerp (31 mei 2022), met de aansluiting van dit terrein op Den Botaniek.

Afbeelding 39: fotocollage van deelgebied bostuin.

6 BOSTUIN

De bostuin beslaat een groot deel van het zuidelijke deel van Den Botaniek. Ook de ruimte die met het verwijderen van de beheerdersgebouwtjes vrijkomt wordt tot dit deelgebied gerekend. Ooit aangelegd als collectie van vele soorten bomen en struiken is dit deel in de tijd uitgegroeid tot een schaduwrijk deel van de plantentuin met een sterke bossfeer. De bostuin omvat een aantal zeer fraaie monumentale bomen. Desondanks ligt de focus van deze tuin meer op de ondergroei van grassen, kruiden, bolgewassen en vaste planten.

Sterk

- Dit deelgebied heeft een eigen, onderscheidende identiteit in het groengebied als geheel;
- De bostuin versterkt het contrast tussen de bomenrijke flanken van het park en het meer open middendeel en zorgt voor een ruimtelijke geleiding;
- De bostuin omvat een aantal zeer fraaie, beeldbepalende bomen, die een belangrijke rol spelen in de kwaliteit van dit deelgebied, maar ook als achtergrond van andere deelgebieden van Den Botaniek;
- Het grondlichaam in de bostuin geeft extra variatie, zowel in groeiplaatsen als in beeld;
- De bostuin is schaduwrijk en daardoor aangenaam in warme jaargetijden. Het draagt daarmee bij aan het verlagen van hittestress;
- In enkele delen, zoals het perk met varens en delen met hosta's, is sprake van een duidelijke sortimentskeuze en -ordering. Deze delen dragen de rol van botanische tuin goed. Door de massa van deze beplanting zijn ze ook goed herkenbaar.

Zwak

- In een groot deel van dit deelgebied past het sortiment van de struik- en kruidlaag niet goed in de bossfeer. Een deel van de gebruikte soorten hoort thuis op meer open en/of vochtige groeiplaatsen;
- Het sortiment van de struik- en kruidlaag is niet gebaseerd op een duidelijke keuze en heeft veel overlap met andere delen van Den Botaniek;
- In een deel van de bostuin komt vrij veel herhaling voor in het assortiment. Dezelfde planten en struiken komen op ogenschijnlijk willekeurige plaatsen opnieuw voor;
- De locatie van de hardstenen plaat met het gedicht 'Tuin der Poëten' is niet duidelijk te herleiden tot een bewuste keuze. De plaat ligt ver van het object 'Krukje der poëten' en mist daardoor een samenhang. Beide objecten zijn samen onvoldoende om voor de hele plantentuin de identiteit als 'Tuin der Poëten' te dragen, maar doen dat door hun onderlinge afstand ook niet voor een klein deel van de plantentuin.

7 VIJVERTUIN

De vijvertuin vormt, ruimtelijk gezien, het centrum van Den Botaniek. Dit deel wordt gekenmerkt door de combinatie van een relatief groot aandeel oppervlaktewater, een waterval en een kleinschalige rotstuin.

Sterk

- De vijvertuin heeft een sterk onderscheidende sfeer ten opzichte van omringende deelgebieden en draagt daarmee bij aan de variatie in Den Botaniek;
- Op een relatief klein oppervlak biedt dit deelgebied veel beleving door de combinatie van planten, waaronder enkele opvallende zoals de grote gunnera, water en vissen;
- De combinatie van de vijver en de beplanting met een exotisch thema daarin en eromheen als middelpunt van de tuin past goed op de locatie.

Zwak

- De moerasbak is niet goed vormgegeven. De randen zijn strak en kunstmatig terwijl moeras bij uitstek een diffuus overgangsmilieu tussen land en water hoort te zijn;
- De plantencollectie gaat in dit deelgebied niet uit van een duidelijk thema. Er is weinig samenhang tussen de planten op basis van herkomst, groeiplaats of familie;
- De aanwezigheid van het kunstwerk scheidt onduidelijkheid. Er lijkt een geschikte locatie gezocht te zijn voor het kunstwerk, vanuit het perspectief van het object, maar niet vanuit het perspectief van Den Botaniek overwogen te zijn of en waarom hier een kunstobject wenselijk is;
- De vijvertuin kent weinig tot geen zitgelegenheid.

Afbeelding 40: fotocollage van deelgebied vijvertuin.

8 ORANJERIETUIN

De oranjerie is nauw verbonden met Den Botaniek, zowel historisch als in het beeld. Dit deelgebied betreft de perken die direct voor de gevel van de oranjerie liggen.

Sterk

- Hier is de relatie met de architectonische wand van de oranjerie sterk aanwezig. In de wand zijn elementen verwerkt (ionische zuilen en plint) die ooit deel uitmaakten van de voormalige oranjerie die in het centrum van Den Botaniek heeft gestaan;
- Het terras voor de oranjerie (plint) past mooi bij de tuin en vormt een fijne zit- en verblijfplek in het park. De kuipplanten op het terras vormen een leuke verwijzing naar de voormalige functie van het gebouw;
- Het terras biedt bezoekers een mooi uitzicht de tuin in.

Zwak

- Het perk voor de oranjeriegevel heeft vermoedelijk voedseltuin als thema. Het thema komt echter niet goed tot zijn recht. Het thema rozen van het perk ernaast loopt door tot in dit perk;
- De vormgeving van het 'voedselperk' is onduidelijk. De kleine straalvormige paadjes zijn niet op een duidelijk punt gericht, niet goed herkenbaar en nauwelijks begaanbaar. De vormtaal ervan is onduidelijk in relatie tot die van het park;
- Het rozenperk is op basis van de plantencollectie niet goed herkenbaar, de soortkeuze lijkt niet consequent;
- In het perk voor de oranjerie beperken onder meer korven met klimplanten het zicht van en naar de fraaie oranjeriegevel;
- De oranjerie is onderdeel geworden van een 'rijtje' van schuttersgalerij, zijgevel Normalschool en in de toekomst de nieuwbouw van hotel Botanic Sanctuary Antwerp en heeft daardoor zijn autonome hoofdrolpositie verloren.

Afbeelding 41: fotocollage van deelgebied oranjrietuin.

Afbeelding 42: fotocollage van deelgebied schuttersgalerij en omgeving.

9 SCHUTTERSGALERIJ EN OMGEVING

De schuttersgalerij is een opvallend element in Den Botaniek. Door de dichte achterkant van de galerij scheidt het bouwwerk de prairietuin van de rest van Den Botaniek. Naast de galerij worden ook de aangrenzende perken ten oosten daarvan tot dit deelgebied gerekend.

Sterk

- De galerij is een mooi en charmant oud element met duidelijke cultuurhistorische waarde;
- Het bouwwerk biedt een schaduwrijke, koele plek waar men de warmte van de zomerzon kan ontvluchten, maar ook een droge plek tijdens regenachtige momenten;
- Dit deelgebied vormt een plek waar tuin en architectuur echt verbonden zijn: de galerij is een achtergrond voor de tuin, als een decor, maar men kan er ook in zitten of er doorheen wandelen;
- De galerij vormt een goede aansluiting op de doorgang naar de prairietuin. Daarbij bakent het de prairietuin duidelijk af.

Zwak

- De galerij heeft geen historische connectie met Den Botaniek en, oorspronkelijk deel van een schietbaan, ook geen logische plek in het park. Het is hier feitelijk een folly;
- De galerij heeft geen duidelijke functie in de tuin waardoor de ruimte weinig wordt gebruikt;
- De galerij staat niet op een duidelijke voet;
- Een deel van de galerij wordt afgeschermd door niet goed passende beplanting;
- De beplanting van grassen is een 'incident' in de tuin: een opzichzelfstaand perk zonder connectie met de rest van den Botaniek.

Afbeelding 43: fotocollage van deelgebied prairietuin.

10 PRAIRIETUIN

Het deelgebied prairietuin omvat het deel van Den Botaniek dat ligt tussen de schuttersgalerij in oosten, Hotel Della Faille in het westen en de Normaalschool in het zuiden. Het centrale deel bestaat uit verharding, dat ooit als zonnwijzer dienstdeed. De borders ten oosten en noorden van de verharding zijn ingericht als prairietuin.

Sterk

- Dit deelgebied heeft een gebruiksrelatie tussen tuin en architectuur;
- De verharding in de prairietuintuin is geschikt als verzamelplaats voor wat grotere groepen mensen (met uitzondering van de ruimte onder de luifel maakt de verharding geen deel uit van de concessie van De Serre in de voormalige Normaalschool);
- De prairietuin is qua soorten goed aangelegd. Soorten zijn goed gekozen in het kader van klimaatadaptiviteit;
- De sfeer van dit deelgebied is in essentie goed: een besloten en rustige plek in hartje Antwerpen.

Zwak

- Het deelgebied wordt van de rest van Den Botaniek gescheiden door de schuttersgalerij, waardoor het voor bezoekers onduidelijk is of dit deelgebied wel of niet bij Den Botaniek hoort. Dit wordt versterkt door het feit dat de openingstijden van de koetspoort aan de Lange Gasthuisstraat en van de poort tussen de prairietuin en de rest van Den Botaniek niet overeenkomen;
- De schuttersgalerij heeft in dit deelgebied geen aankleding met opgaand groen, waardoor de galerij, gezien vanuit het oosten geen goede achtergrond heeft en vanuit het westen gezien niet optimaal is ingepast;
- De grote oppervlakte verharding maakt een stenige indruk, maar is ook een groot hittegenererend vlak;
- De voormalige zonnwijzer die in de verharding aanwezig was, is niet langer herkenbaar en niet meer functioneel door de schaduw die daar al sinds 1907 door de Normaalschool op wordt geworpen;
- De entree aan de Lange Gasthuislaan is niet herkenbaar als entree tot een park;
- De routing van de entree aan de Lange Gasthuislaan naar de doorgang ten noorden van de schuttersgalerij is erg onduidelijk. De doorgaande route bestaat uit een verstopt onverhard bospadje, terwijl de tuin achter de schuttersgalerij niet bereikbaar is via de prominent aanwezige kasseienverharding;
- De bomen in dit deelgebied zijn niet allemaal toekomstbestendig. Ze staan erg dicht op de gevels van Hotel Della Faille, waardoor ze scheef naar het licht groeien;
- Doordat de bomen dicht op de gevels staan, worden de gevels deels verstopt achter het groen, wat ten koste gaat van de relatie tussen de buitenruimte en de omringende architectuur;
- De beplanting aan de westzijde van het deelgebied, voor de achtergevel van Hotel Della Faille, sluit niet aan op de sfeer en thematiek en lijkt niet mee te doen met het geheel van Den Botaniek;
- Het parkeren van auto's in de prairietuin is niet goed georganiseerd. Dit is uitsluitend toegelaten voor laden en lossen, maar wordt in praktijk ook wel voor personenwagens gebruikt. Door afwezigheid van een geschikte plek, staan auto's kort en soms langdurig prominent in het zicht op de centrale verharding van dit deelgebied;
- De materialisatie van de verharding is niet eenduidig. De reden voor de keuze van verhardingstypen is niet duidelijk leesbaar;
- De plint voor de voorgevel van de Normaalschool is relatief smal ten opzichte van het gebouw;
- De luifel aan de voorgevel is op een hoogte bevestigd die logisch is voor het gebruik, maar niet optimaal is afgestemd op de architectuur van de gevel zelf: de luifel bevindt zich halverwege de raampartijen.

11 SERRE

De serre vormt een afgesloten binnenruimte binnen de grenzen van Den Botaniek.

Sterk

- De serre vormt een duidelijke verwijzing naar de historie van de plantentuin, gericht op het huisvesten van een brede collectie van planten, afkomstig uit tal van klimaatzones;
- De serre, die de volledige breedte van het park bestrijkt, van de Leopoldlaan tot aan de schuttersgalerij, vormt aan de noordzijde een duidelijke en herkenbare beëindiging van de buitenruimte;
- De kas heeft potenties voor verschillende gebruiksvormen die de connectie van de binnenruimte met het park kunnen versterken.

Zwak

- De serre wekt de indruk dat het een duidelijke functionele relatie heeft met de tuin, maar heeft dat in werkelijkheid niet (meer);
- De binnenruimte van de serre is niet of slechts incidenteel publiek toegankelijk en draagt daarmee slechts zeer beperkt bij aan de beleving van bezoekers van Den Botaniek.

Afbeelding 44: fotocollage van deelgebied serre.

12 SERREOMGEVING

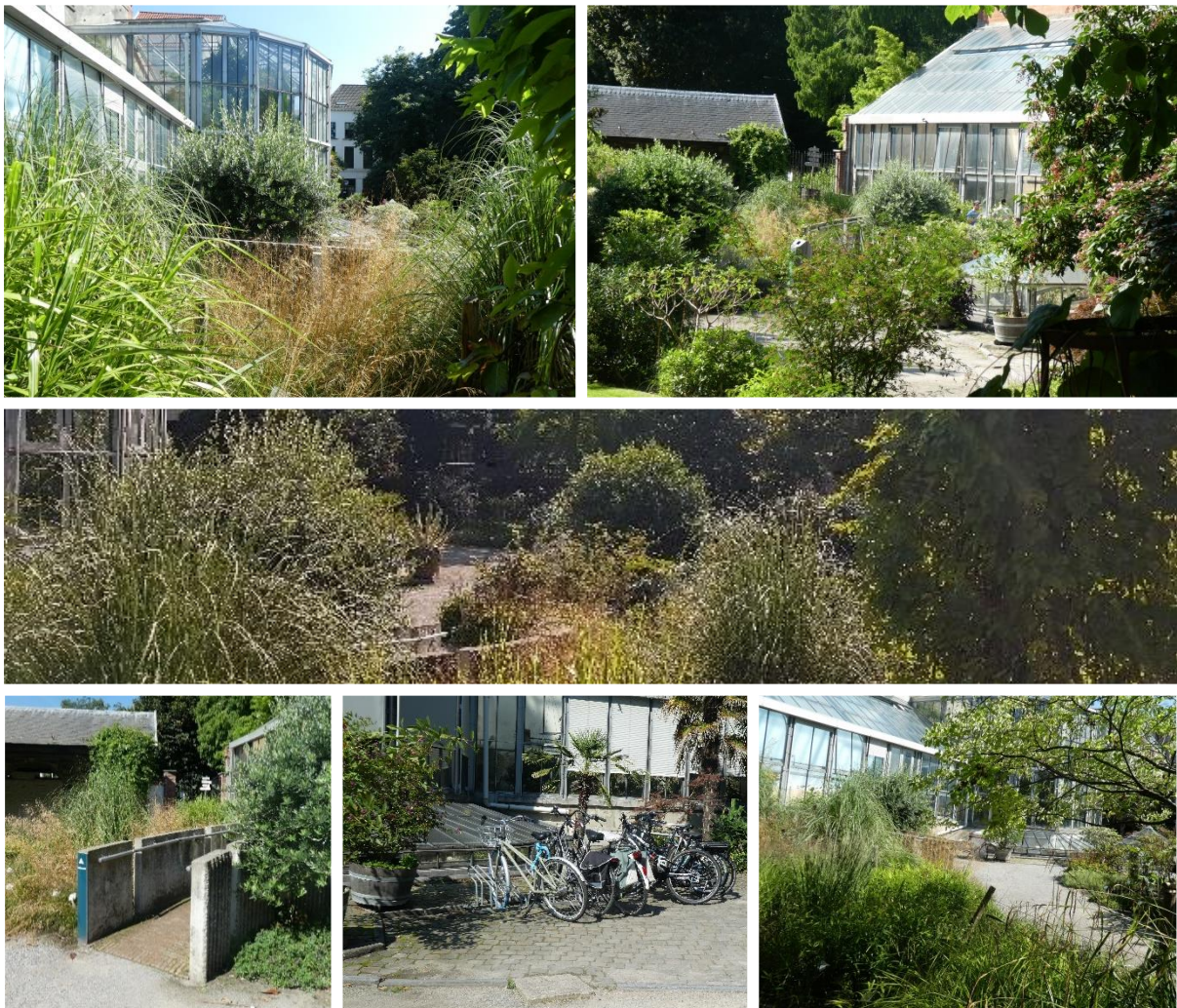
Onder de serreomgeving wordt verstaan de buitenruimte, direct grenzend aan de kas, met uitzondering van de beplanting aan de Leopoldstraat.

Sterk

- De omgeving van de serre vervult een functionele pleinfunctie die geschikt is voor ontmoeting en verzameling om van daaruit een plek in of route door het park te zoeken;
- De schaal van het plein past goed bij de afmetingen van de serre;
- De open ruimte creëert afstand tussen de opgaande beplanting en de serre, waardoor de serre als een autonoom object herkenbaar blijft.

Zwak

- De voet van kasseienverharding rond de serre is te klein ten opzichte van de maat en schaal van de kas;
- Het deelgebied komt rommelig over. Het is een verzameling van losse objecten (bankje, kuipplanten, hellingbaan, fietsenrek) die min of meer los verspreid zijn over de ruimte;
- De fietsenstalling die in dit deelgebied is ondergebracht staat midden in het park en is bij het betreden van Den Botaniek via de secundaire entree erg prominent in beeld;
- De rolstoelopgang aan de westkant van dit deelgebied neemt een onnodig prominente plek in. De vormgeving is erg massief en gesloten. Doordat de materialisering van de opgang sterk afwijkt van die van omringende verharding en objecten, is het een op zichzelf staand element dat afsteekt tegen de omgeving.

Afbeelding 45: fotocollage van deelgebied serreomgeving.

13 PARK NOORD

Deelgebied park noord bevat relatief veel oppervlakte gazon, afgezet met randen en groepen beplanting. Van Den Botaniek heeft dit deel het meest een parksfeer en veel minder een tuinsfeer. Bezoekers van Den Botaniek gebruiken deze ruimte ook als zodanig.

Sterk

- Het deelgebied en met name de gazons worden goed gebruikt door bezoekers. Het is voor veel Antwerpenaren een aangename plek om hun lunch of middag in de open lucht door te brengen;
- Hier is sprake van een informele, sfeervolle plek met goede afwisseling tussen zon en schaduw;
- Het irisperk aan de oostrand van het deelgebied heeft een duidelijk thema en werkt goed door het volume aan groen.

Zwak

- Behalve in het irisperk is de thematiek van de beplanting onduidelijk. Soortenkeuze en ordening van planten lijken wat willekeurig, of gebaseerd op beeld. De botanische kwaliteit komt daardoor niet goed tot uiting, mede doordat de soort aanduiding met naambordjes niet overal klopt;
- De positionering van planten is hier en daar vreemd. Een voorbeeld hiervan is de beplanting rond de voet van bomen in gazon. Deze beplanting vormt een heel smal randje die niet in verhouding staat tot de overige beplanting en daar weinig toevoegt.

Afbeelding 46: fotocollage van deelgebied park noord.

14 ROTSTUIN

De rotstuin is een relatief klein perk bestaande uit een ondergrond van keien en stenen waartussen vetplanten, cactussen en andere planten uit rotsachtige droge milieus groeien. Het perk is afgezet met een strakke gazonrand. De rotstuin is een relatief late toevoeging aan Den Botaniek. Foto's uit 1950 tonen op deze plek een bloemenperk zonder noemenswaardige botanische waarde.

Sterk

- Het perk heeft een duidelijke thematiek met een onderscheidende plantencollectie;
- Door de overwegend lage beplanting zorgt het voor openheid tussen de opgaande beplanting van de aangrenzende perken;
- De beplanting in dit perk is op zichzelf van goede kwaliteit en verkeert in goede staat.

Zwak

- De schaal van het park past niet goed bij Den Botaniek. Het is wat klein en heeft weinig volume;
- De rotstuin is een eiland dat qua schaal en samenstelling sterk afwijkt van de omgeving;
- De gazonrand rond de rotstuin is een relict van een oude inrichting van dit perk en past niet goed. Het draagt niet bij aan de collectie, is onderhoudsintensief en maakt de rotstuin nog kleiner dan nodig is;
- De locatie van deze plantengroep tussen twee tuindelen met bossfeer is niet ideaal en zou beter aansluiten bij de omgeving van de serre.

Afbeelding 47: fotocollage van deelgebied rotstuin.

Afbeelding 48: fotocollage van deelgebied park zuid.

15 PARK ZUID

Het deelgebied park zuid ligt tussen de vijvertuin en de hovenierswoning en wordt qua sfeer gedomineerd door enkele fraaie magnoliabomen en het beeld van Peeter van Coudenberghe. Het centrale deel van het deelgebied bestaat uit gazon. De randen zijn voor een groot deel ingevuld als plantenborders.

Sterk

- Het deelgebied heeft een prettige, open sfeer en geeft wat 'lucht' tussen twee wat meer donkere en dichtbegroeide parkdelen;
- De openheid maakt de opvallende bouwstijl van de hovenierswoning goed zichtbaar;
- De imposante magnoliabomen zijn hier ware blikvangers;
- Het beeld van Van Coudenberghe en de opschriften aan de voor- en achterzijde daarvan vormen samen met de vele bordjes met plantennamen in de borders een leuke en duidelijke verwijzing naar het oorspronkelijke botanische karakter van de plantentuin.

Zwak

- De overgang tussen het terras van Het Gebaar en dit deelgebied is zeer abrupt. Hoewel het terras feitelijk in het park staat, lijkt het park pas te beginnen na het terras. De aanwezigheid van het hekwerk speelt daarin een belangrijke rol, maar ook de overkapping van het terras die het zicht op het achterliggende groen beperkt;
- De samenstelling van de beplanting aan de oostzijde is wat onduidelijk. Er lijkt geen sprake van specifiek thema of ordening in de plantencollectie;
- Het noordelijk deel van het gazon wordt aan weerszijden omsloten door borders en is daardoor erg smal. Als gevolg daarvan is het geen bruikbare ruimte en bovendien onhandig in beheer;
- Vooral aan de oostzijde is het onduidelijk of het gazon mag worden betreden. Een informeel pad van stapstenen verbindt het hoofdpad met het gazon, maar dit nodigt niet uit tot het gebruiken van de open ruimte. In de praktijk wordt dit gazon ook minder benut dan in het noordelijk deel van Den Botaniek.

16 BOSSTROOK

De bosstrook is een deelgebied met dichte, opgaande beplanting aan de oostrand van den Botaniek, parallel aan de Leopoldstraat. Het vormt één groot groenvolume. Vrij recent is een bospad aan dit deelgebied toegevoegd.

Sterk

- Dit deelgebied heeft een relatief groot volume en speelt een belangrijke rol in de beleving van Den Botaniek. Samen met de bostuin vormt het een ruimtelijk kader voor de centrale open ruimte;
- In de beplanting komt een breed assortiment van minder algemeen voorkomende boom- en struiksoorten voor;
- Door variatie in breedte van de bosstrook verschilt ook de beleving van plek tot plek. In smalle delen is de balustrade en daarachter de gevels aan de Leopoldstraat zichtbaar. In bredere delen is het groen massief en niet transparant.

Zwak

- Het sortiment van struiksoorten is minder bijzonder en uitgesproken en bevat veel herhaling;
- Door onder meer spontane opslag, en wat onduidelijke ordening van de struiksoorten lijkt de beplanting te verwilderen en ontstaat 'groene soep';
- Het bospaadje door de beplanting past qua materialisering, vormgeving en maat niet bij het ontwerp van Den Botaniek;
- Het gebruik van de strook voor opslag van materialen doet afbreuk aan de beleving;
- De ingepaste kunstobjecten staan verloren in de westrand van het deelgebied;
- Een deel van de bomen verkeert in matige tot slechte conditie.

Afbeelding 49: fotocollage van deelgebied bosstrook.

17 SECUNDAIRE ENTREE

De secundaire entree bevindt zich aan de noordzijde van Den Botaniek aan de Leopoldstraat. Dit deelgebied omvat naast de entree zelf ook het plantenperk ten noorden daarvan tussen het toegangspad en de serre, evenals de zuidelijke berm van het toegangspad.

Sterk

- De toegangspoort heeft een goede architectonische kwaliteit. Door de maat en vormgeving van poort en toegangspad is Den Botaniek goed bereikbaar, maar is ook de hiërarchie tussen hoofdentree en secundaire entree zichtbaar;
- De Chinese palmen aan weerszijden van het toegangspad geven een exotische sfeer die passen bij de serre en maken de bezoeker direct duidelijk dat men hier geen 'dertien-in-een-dozijn-park' betreedt. De palmen vormen een goede basis voor een meer samenhangende en consequente beplanting.

Zwak

- De eerste 10 meter van het toegangspad is erg donker en ingesloten, een doorkijkje de tuin in ontbreekt. In plaats daarvan biedt het pad direct zicht op de fietsenstalling die in het verlengde daarvan is geplaatst;
- De beplanting aan weerszijde van het toegangspad mist een duidelijk thema en samenhang;
- De beplanting van *Hedera hibernica* is zeer prominent in beeld, contrasteert met achterliggende beplanting en versmalt het toegangspad;
- Onduidelijk is de reden voor gebruik van en scheiding tussen kasseien en porfier;
- Het draadraster zuidelijk van het toegangspad lijkt onnodig en doet afbreuk aan de beeldkwaliteit

Afbeelding 50: fotocollage van deelgebied secundaire entree.

18 BUITENRAND LEOPOLDSTRAAT

De buitenrand van Den Botaniek, aan de Leopoldstraat omvat de karakteristieke balustrade, maar ook het zicht dat men vanaf de Leopoldstraat heeft op Den Botaniek.

Sterk

- Door afwezigheid van parkeerruimte aan de westzijde van de Leopoldstraat, is er vanaf de straatzijde vrij zicht op de fraaie balustrade en de daarachter gelegen beplanting;
- De balustrade, lantaarns en hekwerken vormen één samenhangend geheel dat zeer beeldbepalend is voor dit deel van de Leopoldstraat;
- De gevelwand van de Leopoldstraat schemert, gezien vanuit het park, plaatselijk door en biedt een mooie achtergrond voor Den Botaniek;
- In de nabijheid van de hoofdentree en vooral van de secundaire entree biedt de beplanting enkele fraaie doorzichten het park in.

Zwak

- Het middendeel van de beplanting achter de balustrade is een dichte, ogenschijnlijk verwilderde beplanting, waarvan niet alle soorten passen in de setting van Den Botaniek. De beplanting biedt daar vanaf de Leopoldstraat, in vergelijking tot andere delen, geen interessant beeld;
- In de beplanting direct achter de balustrade is onvoldoende rekening gehouden met het hoogteverschil tussen straatniveau en tuinniveau. Plaatselijk is de beplanting flink lager dan de balustrade waardoor deze alleen zichtbaar is als men er direct naast staat. Van meer afstand lijkt een lege ruimte aanwezig.

Afbeelding 51 fotocollage van deelgebied buitenrand Leopoldstraat.

5.2 SAMENVATTING ERFGOEDWAARDE

Het vaststellingsbesluit van het beschermd cultuurhistorisch landschap Hotel Della Faille de Leverghem met kruidtuin uit 1950 vermeldt:

“Wordt gerangschikt als landschap, overeenkomstig de bepalingen van art. 6 der wet van 7 Augustus 1931, om reden van zijn aesthetische, historische en wetenschappelijke waarde, de Kruidtuin, te Antwerpen (...)”

De erfgoedwaarde van Den Botaniek wordt gedragen door diverse componenten, waaronder:

- De plantencollectie, als afspiegeling van en sterke verwijzing naar de historie van de medicinale, wetenschappelijke en botanische functie van de tuin. Het gaat daarbij om de botanische collectie, echter niet over de exacte samenstelling daarvan, aangezien die altijd onderhevig is geweest aan verandering door het doorlopend verdwijnen en toevoegen van soorten;
- Het ruimtelijk ontwerp van het park, waarbinnen het padenpatroon en de daartussen gelegen perken een sterke weergave zijn van de ontwerpstyl die populair was in de tijd waarin de betekenis van Den Botaniek als wetenschappelijk centrum van botanische kennis haar hoogtepunt beleefde. Dit ontwerp is sinds die tijd nauwelijks aangepast;
- De afbakening van de oostgrens van het park die elementen uit verschillende perioden bevat, zoals de kenmerkende entreepoort van Bourla, het segment van de oude hoge tuinmuur uit de periode dat Den Botaniek vooral bedoeld was voor wetenschappers en de Antwerpse elite en, als tegenhanger daarvan, de balustrade als sterk symbool van de transitie van elitaire wetenschapstuin naar openbare groene ruimte voor het brede publiek;
- De gebouwen in het park: de hovenierswoning, de serre en de schuttersgalerij die elk op hun eigen wijze een verwijzing vormen naar een specifieke periode in de geschiedenis van Den Botaniek en de omgeving ervan. Hetzelfde geldt voor de kleine vijver in het zuidwesten van het park;
- De gebouwen op de grens van Den Botaniek: de oranjerie, Hotel Della Faille en de Normaalschool. Hoewel de functionele relatie tussen deze gebouwen en het park door de jaren heen is vervallen, is de visuele relatie tussen hun gevels en het park nog altijd sterk aanwezig. Feit dat in de huidige oranjerie onderdelen zijn verwerkt uit de voormalige oranjerie in het centrum van het park, voegt extra erfgoedwaarde toe.

Behorende tot de belangrijkste waarden is ook het feit dat het perceel waarop Den Botaniek ligt, tussen de omringende gebouwen, vermoedelijk nooit bebouwd is geweest. Dit maakt de open ruimte op zichzelf tot een relict uit een periode van vóór de situatie die in 1565 door Virgilius Bononiensis is gevisualiseerd. Naast bovengenoemde componenten is het ook zeker de eclectische verzameling van relictten die samen de erfgoedwaarde van Den Botaniek groot maakt. Hoewel de onderlinge samenhang van al deze componenten door de tijd is vervaagd, is het juist de groene inrichting van Den Botaniek waarmee de verbinding van al deze elementen kan worden herwonnen.

5.3 BOTANISCHE WAARDE

In een stedelijke omgeving als Antwerpen is elke vierkante meter in cultuur gebracht. Niet alleen bepalen gebouwen en verhardingen het beeld, zelfs de groene inrichting van de stad bestaat voor het overgrote deel uit gecultiveerde en veredelde planten en bomen die soms nog maar moeilijk te herleiden zijn tot hun oorspronkelijke voorouders. De aanwezigheid van een botanische tuin waarin in tegenstelling tot de rest van de stad vooral oorspronkelijke plant-, heester- en boomsoorten zijn te bewonderen, vormt daarin een welkome afwisseling met een hoge educatieve waarde.

In hoeverre de samenstelling van de plantencollectie van waarde is in het behoud van een genenpoel van botanische planten op Vlaamse, Europese of zelfs mondiale schaal is niet duidelijk. De Vereniging van Botanische Tuinen en Arboreta (VBTA) vermeldt een collectie van circa 2.000 soorten, waaronder diverse wettelijk beschermde soorten. Echter, de gegevens waarover de vereniging beschikt zijn niet actueel en geven daardoor mogelijk geen accurate weergave van de plantencollectie. Een gedetailleerde inventarisatie en doorlopend bijgewerkte administratie van het plantenbestand is wenselijk voor het precies kunnen bepalen van de actuele botanische waarde van Den Botaniek.

5.4 GEBRUIKSWAARDE

Den Botaniek wordt goed bezocht. Het is een bekend groengebied onder Antwerpenaren die het terrein gebruiken voor een korte wandeling, als lunchplek of als ontmoetingsplek na school- of werkuren. Maar ook bezoekers van verder waarderen Den Botaniek. In 2021 werd Den Botaniek op Tripadvisor gewaardeerd met de 40^e plek van de meest favoriete bezienswaardigheden van Antwerpen. Voor een klein groengebied te midden van de honderden attracties die Antwerpen toeristen te bieden heeft is dat een prestatie die veel zegt over de belevingswaarde van het park. Samengevat kunnen we stellen dat de gebruikswaarde van Den Botaniek zeer hoog is en bovendien zeer breed; van een lokaal parkje voor de één tot toeristische attractie voor de ander.

5.5 ECOLOGISCHE WAARDE

Gegevens over het voorkomen van wilde flora en fauna in en rond Den Botaniek zijn nauwelijks beschikbaar. Desondanks is het zeer aannemelijk dat vooral algemene plant- en diersoorten en soorten die juist kenmerkend zijn voor de stedelijke omgeving het groengebied gebruiken als foerageer-, rust- of voortplantingsgebied. Verschillende soorten vogels, hommels, sprinkhanen en spinnen zijn tijdens een bezoek aan Den Botaniek waargenomen. Ook omvat de botanische plantencollectie in het park meerdere beschermde plantensoorten, hoewel die hier niet als wilde soort kunnen worden aangemerkt.

Het voorkomen van meer specialistische, zeldzame en anderszins bijzondere diersoorten is in Den Botaniek niet uit te sluiten, maar tegelijkertijd niet erg waarschijnlijk. Den Botaniek biedt daarvoor geen geschikt habitat en bestaande populaties daarvan zijn in de omgeving van Den Botaniek niet bekend (hoewel dit voor met name ongewervelde fauna niet zonder meer kan worden uitgesloten). In het algemeen kan worden gesteld dat de ecologische kwaliteit van Den Botaniek daarin bestaat dat het groengebied de beleving van algemene in het wild levende plan- en diersoorten mogelijk maakt. De Botaniek legt daarmee op kleine schaal de verbinding tussen de stadsmens en (stad)natuur en draagt zo haar steentje bij aan het tegengaan van het zogenoemde 'extinction of experience'.

5.6 ECOSYSTEEMDIENSTEN

Den Botaniek levert net als andere groengebieden in de stad een belangrijke bijdrage aan de leefbaarheid. Bewust of onbewust zoeken bezoekers in het voor- en najaar hier een plek in de zon en op warme dagen juist de verkoeling van bomen en van andere schaduwrijke plekken. Door verdamping van water en diffuse terugkaatsing van direct zonlicht, is de bijdrage die het groengebied levert aan het verminderen van hittestress (urban heat island effect) zelfs groter dan alleen binnen de footprint van het park zelf.

Maar ook infiltratie van hemelwater in het niet verharde oppervlak van het park, het wegvangen van luchtonzuiverheden (fijnstof, NO_x) en het bieden van natuurlijke geluiden die de beleving van storend geluid uit de stad kunnen verzachten, behoren tot de ecosysteemdiensten die Den Botaniek aan de stad levert. Groen heeft een heilzame werking op de psyche, het vergroot het welbevinden. Dit geldt voor mensen met uitzicht op groen, maar zeker voor mensen die in het groen een rustplek zoeken binnen de hectiek van de stad.

5.7 BESCHOUWING

Op basis van voorgaande paragrafen is een aantal overkoepelende conclusies te trekken. Belangrijk is daarbij te beginnen met de constatering dat Den Botaniek, ondanks een aantal zwakkere punten en verbeterkansen, bovenal een groene parel is in een historisch stadscentrum. Een groene parel waarin geschiedenis, botanische kwaliteit, ruimte voor ontspanning, educatie en verwondering elkaar ontmoeten en versterken. Het feit dat alle gezichten van deze groene parel gelijktijdig kunnen bestaan op een relatief kleine oppervlakte, dat ze ondanks de tand des tijds en de niet te onderschatten invloeden van de drukke, aldoor veranderende stad eromheen nog altijd zichtbaar en beleefbaar zijn, is op zijn minst bijzonder te noemen. Dit is het verdienste van en een groot compliment aan de beheerders van Den Botaniek, van de eerste grondlegger, Peeter van Coudenberghe, tot heden.

Dit beheerplan is echter niet zonder reden tot stand gekomen. Een duidelijke visie en planmatige aanpak van beheer en onderhoud zijn nodig om Den Botaniek ook voor de toekomst te kunnen bewaren. Om die reden gaan we met onderstaande onderwerpen wat dieper in op de belangrijkste punten die uit de inventarisatiefase naar voren zijn gekomen. Deze punten vormen tevens een opmaat naar de beheervisie die in het volgende hoofdstuk aan bod komt.

IDENTITEIT

Den Botaniek kan worden omschreven als een verzameling van concepten. Het is gelijktijdig een botanische tuin, een historisch park, een prairietuin, beeldentuin en Tuin der Poëten, een horecaomgeving en een (zeer kleinschalige) evenementenlocatie. Ook is Den Botaniek een verzameling van oude en minder oude relictten, zoals de padenstructuur, schuttersgalerij, de serre met zijn cactusverzameling, de vijvers, de hovenierswoning, de toegangspoorten en balustrade, de zonnewijzer enzovoort. Elk concept en elk relict vertelt zijn eigen verhaal, het één wellicht luider dan het ander.

Wat hierin ontbreekt is een duidelijke samenhang en hiërarchie tussen de concepten en relictten. Den Botaniek is te klein om gelijktijdig alle concepten op basis van gelijkwaardigheid te dragen waardoor de verschillende gezichten van Den Botaniek geen van alle echt goed tot uiting komen. Gevolg daarvan is ook dat een verbindende factor ontbreekt die de aanwezige relictten in samenhang kan brengen. Een en ander maakt dat het moeilijk is om consequente en goed onderbouwde keuzes te maken ten aanzien van inrichting en beheer van het groengebied.

HERKENBAARHEID

In de inrichting van Den Botaniek zijn verschillende elementen gebruikt die soms wel en soms niet overeenkomen met de huisstijl van Antwerpen, vastgelegd in de 'Straatmeubilaris'. Gevolg hiervan is dat de stijl van bankjes, vuilnisbakken, informatieborden en hekwerken niet met elkaar overeenkomt. Ook binnen productgroepen zijn soms grote verschillen aanwezig. Zo contrasteren de fraaie smeedijzeren hekwerken bij de entrees en rond de kleine vijver sterk met de functioneel vormgegeven hekwerken elders in het terrein en zijn de naambordjes van planten niet allemaal op gelijke wijze vormgegeven. Deze niet goed samenhangende beeldtaal draagt bij aan de onduidelijke identiteit van Den Botaniek.

Ook in de verharding van paden zijn verschillende materialen gebruikt, voornamelijk kasseien en porfier. Beide materialen passen goed bij de sfeer van Den Botaniek, maar de reden voor het gebruik van één van de twee materialen is niet op elke plek duidelijk.

TOEKOMSTBESTENDIGHEID

Door de vele concepten die in Den Botaniek samenvallen, is de identiteit van het park onduidelijk en bestaat het risico dat dit in de toekomst verder verwatert. Daarmee zal de kwaliteit in meerdere opzichten afnemen. Het zetten van een duidelijke stip aan de horizon, een doel waaraan toekomstige keuzes kunnen worden afgewogen is nodig om de toekomstbestendigheid van Den Botaniek te borgen.

Een ander, actueel thema dat relevant is voor de toekomstbestendigheid van het groen is de mate waarin het is opgewassen tegen de (ogenschijnlijk steeds sneller) veranderende klimatologische omstandigheden waarmee we te maken hebben en nog te maken zullen krijgen. De matige of zelfs slechte conditie waarin een deel van de bomen verkeert, met name in de bosstrook aan de Leopoldstraat, duidt erop dat dit ook in Den Botaniek een rol speelt. Dit aspect kent twee kanten. Enerzijds staat een deel van de collectie van bomen, struiken en planten mogelijk onder druk door klimaatveranderingen. Mogelijk zal dit in de toekomst leiden tot het uitvallen van soorten, maar ook ruimte bieden voor nieuwe. De andere kant van de medaille is dat in Den Botaniek juist een breed palet van soorten voorkomt, variërend van soorten van vochtige bossen tot soorten die juist passen in een droog prairielandschap. Dit stelt de beheerder in staat van dichtbij te zien hoe verschillende soorten reageren op de actuele klimaatverschijnselen en daaruit lessen te trekken. En dat is een kracht van Den Botaniek; een plek waarin lessen geleerd kunnen worden waarvan in de rest van de Stad kan worden geprofiteerd.

6 VISIE

Zowel voor erfgoed als voor groen geldt dat beheer en onderhoud ervan gebaat zijn bij continuïteit en het consequent uitvoering geven aan gemaakte keuzes. Het helpt daarbij als de beheerder een duidelijk punt op de horizon heeft waaraan hij of zij keuzes ten aanzien van beheer, inrichting en gebruik kan toetsen, waarmee de resultaten van die keuzes vergeleken kunnen worden en aan de hand waarvan de noodzaak van maatregelen kan worden uitgelegd aan een breed publiek.

In dit hoofdstuk wordt de visie beschreven die voor de komende beheerperiode van 24 jaar leidend is in het beheer: de punt op de horizon. De visie beschrijft in algemene termen het wensbeeld en de ambities voor Den Botaniek. Een uitwerking hiervan in meer concrete beheerdoelstellingen komt in hoofdstuk 7 aan bod.

6.1 DEN BOTANIEK: EEN BOTANISCH PARK

Is Den Botaniek een park of een tuin? Deze vraag is relevant voor de te maken keuzes in de inrichting, voor het toekomstig gebruik en het beheer van het groengebied. Aan het antwoord op deze vraag liggen de volgende overwegingen ten grondslag:

- Den Botaniek heeft in de huidige situatie geen exclusieve verbinding met een van de aangrenzende gebouwen, zoals dat voor een tuin gebruikelijk is. De exclusieve relatie die in het verleden bestond tussen de tuin en het ziekenhuis (en later met de oranjerie) en tussen een deel van de tuin met Hotel Della Faille, bestaat niet meer. Er is geen sprake van een situatie waarin bewoners exclusief gebruik kunnen maken van de aan hun woning of bedrijf grenzende buitenruimte. Den Botaniek is geen private maar een openbare ruimte;
- Bezoekers komen zowel uit de directe omgeving (mensen die in directe omgeving wonen of werken) als van verder weg om het groen te bewonderen en om erin te verblijven. Den Botaniek is een toeristisch object. Behalve Den Botaniek trekken ook de horecagelegenheden publiek uit een (veel) wijdere omgeving;
- De inrichting van Den Botaniek is niet 'tuinachtig'. Er ontbreekt immers een directe koppeling tussen de gebouwen en de groene inrichting, zoals schaalstappen en verschillende inrichtingselementen.

Bovenstaande kenmerken maken Den Botaniek in de eerste plaats tot een park. Daarbij moet echter ook het volgende in acht worden genomen:

- De oppervlakte van Den Botaniek bedraagt nauwelijks meer dan een hectare, een maat die eerder bij een flinke tuin past dan bij een publiek park;
- Den Botaniek heeft een duidelijk 'kader' (omzoming) in de vorm van bebouwing, balustrade en hekken. Met name de aanwezigheid van de gebouwde west- (oranjerie, schuttersgalerij) en noordrand (serre) en de hovenierswoning, versterken het 'tuingevoel' in dit park. Dit wordt versterkt door het beperkte aantal entreepunten en de vorm ervan: de toegangspoort en secundaire entree in de balustrade en de koetspoort in het gebouw Hotel Della Faille.

Concluderend kunnen we stellen dat Den Botaniek beschouwd moet worden als park, maar gezien de maat wel als zogenoemd pocketpark. Dit laatste houdt in dat bij inrichting, gebruik en beheer van het park meer aandacht is voor kleinschalige elementen en details dan bij reguliere parken. Het tuinachtige karakter, de botanische waarde en de erfgoedwaarde moeten daarbij worden gerekend tot de belangrijkste identiteitsdragers.

6.2 AMBITIE

Uit de waardering van Den Botaniek, beschreven in hoofdstuk 5 blijken veel sterke eigenschappen van het park, maar ook een aantal verbeterpunten. Doel voor deze beheerperiode is het veiligstellen van de sterke eigenschappen en het planmatig aanpakken van de verbeterpunten zodat Den Botaniek in de loop van deze beheerperiode weer functioneert als een park met een sterke, goed herkenbare identiteit en goed is toegerust op het hedendaagse en toekomstige gebruik ervan. Deze ambitie is onderstaand puntsgewijs toegelicht.

TOEKOMSTBESTENDIG ERFGOED

- Alle waardevolle erfgoedelementen worden op duurzame wijze in stand gehouden. Beheer van deze elementen is erop gericht de erfgoedwaarde veilig te stellen voor de verre toekomst. Dit houdt in dat onomkeerbare aanpassingen alleen worden uitgevoerd als deze niet tot aantasting van de erfgoedwaarde leidt;
- In het beheer van Den Botaniek is voldoende oog voor de optelsom van maatregelen gedurende de hele beheerperiode van 24 jaar. Meerdere maatregelen die op zichzelf geen significant effect op het erfgoedlandschap hebben, mogen ook opgeteld geen afbreuk doen aan de kwaliteit en het toekomstperspectief van het erfgoed;
- Voor actieve duurzame instandhouding van het gebied is maatschappelijk en politiek draagvlak onmisbaar. Daarvoor is het belangrijk dat Den Botaniek ook over meerdere decennia nog actueel en relevant is. Hiertoe wordt een zogenoemde nieuwe tijdslaag toegevoegd waarin ruimte is voor innovatie en ver- en hernieuwing van het park.

SAMENHANGEND EN VERBONDEN LANDSCHAP

- Maatregelen worden getroffen om de connectie tussen de erfgoedelementen en de plantentuin als geheel te versterken, visueel maar waar mogelijk ook functioneel. Het versterken van de zichtbaarheid van, de connectie met en de functionaliteit van erfgoed, levert tevens een bijdrage aan de instandhouding ervan. Dit uit zich onder meer in het volgende:
 - De visuele relatie van de plantentuin met de oranjerie (voorgevel), met Hotel Della Faille (achtergevel) en met de Normaalschool (voorgevel) wordt versterkt;
 - De visuele én functionele relatie van de plantentuin met de serre, met de schuttersgalerij en met de hovenierswoning worden versterkt;
- De verwaterde structuur van het park wordt hersteld door het herschikken van de plantencollectie tot heldere en logische combinaties per perk;
- De samenhang tussen alle historische relictten in het historisch landschap wordt versterkt:
 - De gebouwen krijgen een duidelijke plek in het park met een plint van de juiste maat en materialen en een directe groene omgeving die past bij de stijl en functie van het gebouw;
 - De groene componenten die in de huidige situatie als 'autonome eilandjes' wat verloren in de tuin liggen (beide vijvers, rotstuijn, grassenperk) worden tot een meer integraal onderdeel van het park gemaakt (dit kan betekenen: detailleren, herinrichten of zelfs verplaatsen);
- Er wordt een duidelijke, passende en herkenbare beeldtaal ingevoerd waar het gaat om vormgeving en materiaalgebruik van verharding, meubilair en bebording.

MAATSCHAPPELIJK RELEVANT PARK

- Binnen de kaders van voorgaande twee punten worden inrichting en gebruik van Den Botaniek afgestemd op de wensen en eisen die heden ten dage aan de openbare buitenruimte worden gesteld:
 - Den Botaniek biedt ruimte aan bezoekers die de groene ruimte opzoeken om daar te ontmoeten en te ontspannen;
 - Het park biedt ruimte aan bezoekers die verkoeling zoeken op momenten waarop stedelijke hitte hen daartoe aanzet en rust op momenten waarop de stedelijke drukte beklemmend is;
 - Bezoekers vinden in het park een goed zichtbare educatieve component;
- Gebruik van het park dat direct samenhangt met horecagelegenheden en hotel wordt zo goed mogelijk ingepast in de ruimte zodat het park enerzijds van toegevoegde waarde is voor deze ondernemingen, maar de horeca anderzijds een niet te grote claim legt op het ruimtegebruik en de beleving van bezoekers die niet voor de horeca in het park zijn. Dit laatste geldt voor het directe gebruik, maar ook voor opslag van materialen, logistiek en inrichting van de gekoppelde buitenruimte;
- Den Botaniek is en blijft toegankelijk en bruikbaar voor een brede doelgroep en is onderdeel van een inclusieve samenleving. Voor exclusief gebruik door specifieke groepen is in beginsel geen ruimte in Den Botaniek.

PLANTENCOLLECTIE: VOLGENDE STAP IN DE TRANSITIE

Den Botaniek heeft door de jaren heen diverse veranderingen ondergaan en is van doelmatige gebruikstuin ontwikkeld tot medicinale tuin, uitgegroeid tot wetenschapstuin. De functionele indeling naar medicinale werking wordt door Sommé herschikt, tot wetenschappelijke indeling voor de academische elite naar C. Linnaeus en in 1855 opnieuw door Rigouts naar de methode van A. Richards. Met de aanstelling van Henri Van Heurck als directeur is in 1877 een transitie ingezet van een tuin voor de wetenschappelijke elite naar een veel meer openbare tuin voor het brede publiek, mét behoud van de botanische functie ervan. Voor de komende beheerperiode zetten we deze transitie door.

Het openbare karakter van Den Botaniek blijft behouden, evenals de botanische collectie. Bij deze laatste wordt de nadruk verder verlegd van een hoofdzakelijk wetenschappelijke functie naar een meer educatieve functie. De botanische collectie blijft vanzelfsprekend behouden en wordt ingezet om een breed publiek kennis te laten maken met de enorme diversiteit binnen de plantenwereld en de functies die veel plantensoorten voor ons kunnen vervullen. Ook de beleving van het groen in algemene zin en de mogelijkheid om in de drukke stad in het groen te verblijven komt meer op de voorgrond te liggen.

Met het doorzetten van deze transitie wordt ervoor gezorgd dat de ontwikkeling van Den Botaniek parallel blijft lopen met de ontwikkeling van de rest van onze leefomgeving en van de maatschappij als geheel en daarmee als groengebied relevant en actueel blijft.

6.3 VIER ZONES MET EEN EIGEN HELDERE IDENTITEIT

In Den Botaniek onderscheiden we op hoofdlijnen vier verschillende zones, elk met een eigen beleving die wordt gegeven door een duidelijk kader en thema (afbeelding 52 en 53). Onderstaand worden de zones toegelicht, gevolgd door een toelichting op de wijze waarop ze vooral samen een park vormen met een sterk, leesbaar concept en hoge belevingswaarde.

CENTRALE PARKLOPER

De centrale parkloper is een zone met een open karakter. De begroeiing vertegenwoordigt een deel van de botanische collectie, maar vormt door een zorgvuldige selectie van plantensoorten ook een fraai decor voor passend recreatief gebruik, als rugdekking of coulissen voor mensen die plaatsnemen in het gras of op een bankje. Deze zone onderscheidt zich van de andere zones op basis van de volgende kenmerken:

- Een relatief groot aandeel zonnig of deels beschaduwd gazon is geschikt om op te zitten, te lopen en mensen te ontmoeten;
- Lange lijnen van bloemrijke borders verbinden de perken en gazons in deze zone en leiden bezoekers door het park;
- De bloemrijke linten worden centraal in de zone verbonden door de vijvertuin met een markante, zeer gevarieerde beplanting van land-, water en moerasplanten;
- Solitaire bomen van de 3^e of soms 2^e grootte en planten of plantgroepen met een opvallende groei- en bloeiwijze vormen blikvangers in de open ruimte;
- Parkbezoekers worden in deze zone getraakteerd op spectaculaire beelden, doorkijkjes naar de andere zones en in beperkte mate ook naar de levendige stad aan de zijde van de Leopoldstraat.

SCHADUWBOS

Het zuidwestelijk deel van Den Botaniek vormt met een bossfeer een sterk contrast met de centrale parkloper en met de meer klassiek ingerichte open ruimte van het hotelcomplex Botanic Sanctuary Antwerp. Deze zone wordt als volgt gekenmerkt:

- Bomen van de 1^e grootte domineren het zicht naar boven en vormen een vrijwel gesloten kronendak waardoor deze zone schaduwrijk en koel is;
- Plaatselijk zorgen kleine openingen en meer transparante boomkronen voor een interessant spel van invallend zonlicht in het overwegend schaduwrijke bos;
- Een deel flink van het bomenbestand bestaat uit oude, monumentale bomen met breed uitgegroeide kronen;
- Door spaarzame aanwezigheid van struiken worden de lengte van de boomstammen en de hoogte van het kronendak geaccentueerd;
- De 'bosbodem' is begroeid met een vegetatie van botanisch waardevolle planten uit schaduwrijke milieus;
- In de beleving van deze zone ligt de nadruk op beslotenheid en verwondering, maar ook op de seizoenskenmerken die hier in het bijzonder zichtbaar zijn doordat de bomen zomers groen en in de winter kaal zijn en dus voor een sterk contrast zorgen;
- De bomen in deze zone verzachten samen met de hovenierswoning in het zuiden van de parkloper het zicht op de architectonisch minder fraaie gevel van het ziekenhuis.

BOSSTROOK

Dit deelgebied vormt de verbindende schakel tussen de Leopoldstraat en het park. Enerzijds schermt de zone het park af van de stedelijke drukte, anderzijds reguleert de zone het zicht op het park vanuit de Leopoldstraat zodat het park ook daar bijdraagt aan de kwaliteit van de woon- en werkomgeving.

De identiteit van deze bosstrook wordt bepaald door het volgende:

- De hele zone is bedekt met een begroeiing van boom- en struiksoorten afkomstig uit zo veel mogelijk verschillende groeizones;
- Anders dan in de zone Schaduwbos is de boomlaag hier relatief open en de struiklaag juist meer gesloten;
- De dichtheid en hoogte van de vegetatie is variabel. Daardoor is deze afwisselend massief en juist transparant;
- De beplanting zelf is niet toegankelijk, maar levert desalniettemin een sterke bijdrage aan de beleving doordat zowel de rand aan de parkzijde als aan de zijde van de Leopoldstraat zorgvuldig is ingericht met een hoge esthetische kwaliteit.

PLANTENTUIN

De plantentuin is het noordwestelijk deel van Den Botaniek. Hier spelen niet de gebruiksfunctie of ecosysteemdiensten de hoofdrol, maar de planten zelf. De beleving van planten, ondergebracht in gethematiseerde perken brengen verleden en toekomst samen. Planten met een medicinale toepassing verwijzen naar de ontstaansgeschiedenis van de tuin, terwijl de prairietuin een voorbeeld is van een moderner beplantingsconcept, aangepast aan de klimatologische omstandigheden die ons wellicht staan te wachten. Deze zone heeft ook een sterke connectie met de omringende architectuur: de serre, Hotel Della Faille, de Normaalschool, de schuttersgalerij en de oranjerie. De laatstgenoemde speelt daarbij qua beleving de hoofdrol. De plantentuin wordt gekenmerkt door het volgende:

- Planten spelen de hoofdrol;
- Planten zijn ingedeeld naar thema, waaronder medicinale toepassing, eetbaar, rots/woestijntuin en prairietuin;
- Architectuur vormt een krachtig decor en heeft gedeeltelijk ook een functionele relatie met Den Botaniek. In het bijzonder de gevel van de oranjerie krijgt hierin een duidelijkere hoofdrol;
- Meer nog dan op andere plekken in Den Botaniek speelt ook educatie en informatievoorziening een rol. De schuttersgalerij wordt in dat kader benut als display voor de ontstaansgeschiedenis van het park, maar ook elders worden bezoekers geïnformeerd over de historie en botanische waarde van dit groengebied;
- Het samenspel van de plantencollectie, de architectuur en de educatieve aspecten maken de historie van de plantentuin levendig en steken deze in een moderne jas.

1:750

PLANTENTUIN

Meer open deel van het park met thematische, botanisch waardevolle plantenperken. Noordwestelijke deel ingericht als prairietuin. Sterke relatie met architectuur van serre, schuttersgalerij, Normalschool en Hotel Della Faille.

BOSSTROOK 33

Groenstrook met bomen en heesters in de hoofdrol. Ter hoogte van het parkhart gesloten, smallere delen meer open met ruimte voor doorzichten vanaf de Leopoldstraat het park in.

PARKHART

Centrale ruimte van het park. Nadruk ligt op beleving en verrassing met een hoofdrol voor de oranjeriegevel en de vijver.

PARKLOPER

Halfopen tot open ruimte met bomen van 2^e en 3^e grootte in gazon. Gazons worden geflankeerd door lange linten van kleur- en bloemrijke plantenborders, gevuld met een veelheid aan soorten uit de botanische collectie.

SCHADUWBOS

Deels gesloten, deels transparant bos met monumentale bomen. Onderbegroeiing van botanisch waardevolle heesters en bodembedekkers.

Afbeelding 52, parkdelen met een eigen sfeer.

1:750

PLANTENTUIN

PARKLOPER

BOSSTROOK

SCHADUWBOS

Afbeelding 53, globale indeling Den Botaniek.

1:750

INFORMATIEVOORZIENING

Op strategische plaatsen, maar ten minste bij de hoofdentree en in de schuttersgalerij worden informatiepanelen geplaatst met achtergrondinformatie over het park, de historie en de botanische collectie.

COMPOSTEERLOCATIE

Kleinschalige opslag- en composteerlocatie voor groenafval dat vrijkomt bij beheer in Den Botaniek. Compost wordt gebruikt in het park zelf.

PLEIN

In het park zijn verschillende locaties geschikt voor het opwachten en ontmoeten van mensen, om vandaaruit gezamenlijk het park in te lopen.

PARKHART

VERBLIJFRUIMTE

Gazons en parkbankjes in Den Botaniek lenen zich goed voor een kort of wat langer verblijf in het park. Zowel plekken in de zon als in de schaduw worden aangeboden.

HORECA

Horecagelegenheid, goed ingepast in het park, zichtbaar, maar niet beeldbepalend.

CENTRALE AFVALVERZAMELING

Gecombineerde opslag van afval horeca en parkbeheer. Enkele verrijdbare containers (1100lt) voor gescheiden afvalinzameling (pmd, gft, papier en rest). Containers worden in een goed afsluitbare, met groen aangeklede voorziening geplaatst, uitsluitend benaderbaar vanuit het park.

ZOEKGEBIED FIETSENSTALLING

Voor het stallen van fietsen wordt buiten Den Botaniek een passende locatie gezocht. Stallen van fietsen binnen het park wordt niet voorzien.

Afbeelding 54, functies in het park.

6.4 FUNCTIES MET EEN DUIDELIJKE PLEK

In de komende beheerperiode wordt het intuïtieve gebruik van het park versterkt. Met subtiële aanpassingen wordt duidelijk(er) gemaakt welke ruimte waarvoor is bedoeld.

PLEINEN

Den Botaniek bevat enkele pleinen en pleintjes die een knooppunt vormen in het park. Vanhier zoeken bezoekers hun weg door het park of verzamelen zij zich om vervolgens neer te strijken op het gazon of in één van de horecagelegenheden:

- Direct achter de hoofdentree wordt een met kasseien verharde oppervlakte gecreëerd waar men bij het betreden van het park 'landt'. Deze plek is omgeven door en aangekleed met groen en biedt goed zicht op de paden die in noordelijke en westelijke richting het park in lopen waardoor direct duidelijk is waar men zich bevindt;
- In de zuidwestelijke punt van het park bevindt zich een klein pleintje dat als scharnierpunt fungeert tussen Den Botaniek en de buiten ruimte van Botanic Sanctuary Antwerp. De blikvanger op dit pleintje is het fraaie achthoekige vijvertje;
- Ten zuiden van de serre bevindt zich een plein waarop bezoekers terechtkomen wanneer zij het park via de secundaire entree betreden;
- In het noordwesten van het park bevindt zich een wat groter plein in de prairietuin, geschikt voor het verzamelen van mensen die vanuit hier de horeca bezoeken of verder het park inlopen.

PARKHART

Centraal in het park bevindt zich het hart. Het parkhart is meer dan andere delen afgeschermd van de Leopoldstraat, waardoor de aandacht van bezoekers hier automatisch uitgaat naar de groene inrichting. De vijver en de markante beplanting daaromheen en de oranjeriegevel die hieraan grenst spelen hier de hoofdrol. Bovendien vormt het parkhart het knooppunt tussen de vier zones, beschreven in paragraaf 6.3. Dit alles maakt het parkhart zeer rijk aan beleving.

VERBLIJVEN

Het hele park leent zich uitstekend voor korte of langere wandeling, maar voor hen die langduriger in het park willen verblijven staan, naast de parkbankjes, met name de gazons ter beschikking. De gazons liggen noordelijk en zuidelijk van het parkhart en bieden door aanwezigheid van kleinere bomen zowel plek in de zon als in de schaduw.

HORECA

De omgeving van de hovenierswoning en de daarin ondergebrachte horecafunctie worden opgewaardeerd. Hierbij wordt ruimte gecreëerd voor de pleinfunctie achter de toegangspoort en wordt een prettigere plek gecreëerd om te zitten. Niet de Leopoldstraat, maar Den Botaniek domineert daar de beleving. Hoewel het plein ten noorden van de Normaalschool geen geformaliseerde relatie heeft met de horecafunctie van de Normaalschool, is deze wel van belang voor de toegankelijkheid en bevoorrading van de horeca. Zowel de praktische inrichting als de beleving van het plein wordt herzien zodat deze onder andere beter aansluit bij de horecafunctie.

DISPLAY

De schuttersgalerij krijgt een actieve educatieve rol in het park. De ruimte wordt ingericht als display voor de bijzondere geschiedenis van het park, maar ook van de waarde die het park vandaag de dag vervult.

PLINTEN

De gebouwen die in of aan het park grenzen krijgen een duidelijke plint van kasseien met een maat die past bij de bouwmassa. De plinten dragen bij aan een sterke connectie tussen architectuur en park.

1:750

PLINT

Elk gebouw heeft een eigen kasseienplint waarmee het aan de groene ruimte is gemonteerd.

PARKHART

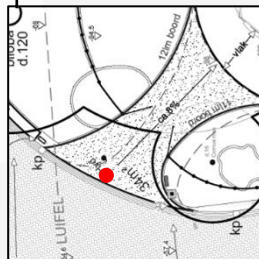
De centrale ruimte van het park vormt het knooppunt van vrijwel alle parkpaden.

PARKLOPER

Gazons worden geflankeerd en verbonden door lange linten van kleur- en bloemrijke plantenborders, gevuld met een veelheid aan soorten uit de botanische collectie.

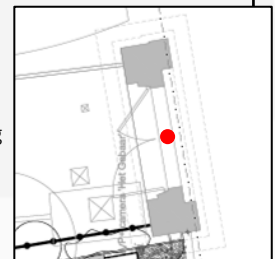
VERBINDINGEN

Visuele verbindingen maken een connectie tussen park en omgeving.

AFSLUITING

Paaltjes tegen betreding met gemotoriseerd verkeer gedurende tijden waarop hekken zijn geopend.

Afbeelding 55, verbindingen in het park.

6.5 STERKE VERBINDINGEN

De toekomstvisie voor Den Botaniek zet in op het versterken van de relatie tussen park en parkomgeving maar ook op de verbinding van de historische relictten waaruit het park is opgebouwd.

TOEGANG

In totaal bieden vijf entreezones toegang tot het park. De belangrijkste daarvan is en blijft de hoofdentree ter hoogte van de hovenierswoning. Herziening van de inrichting van deze entreezone leidt tot een betere en herkenbaardere toegang. Na de hoofdentree is de belangrijkste entreezone de secundaire entree die toegang biedt tot het plein ten zuiden van de serre. Een derde, bestaande, entree wordt gevormd door de koetspoort die leidt tot het 'zonnwijzerplein'. Twee nieuwe toegangspunten worden gerealiseerd. De eerste verbindt Den Botaniek met de openbare buitenruimte van Botanic Sanctuary Antwerp in de zuidwesthoek van het park. De tweede brengt de historische relatie tussen het park en het ziekenhuis terug.

Binnenin het park verbinden twee doorgangen de parkdelen aan weerszijde van de schuttersgalerij. Noordelijk van de galerij bevindt zich de bestaande doorgang. Herziening van de inrichting rond deze doorgang zorgt voor een betere, groenere verbinding. Een nieuwe tweede verbinding, voorzien in de zuidzijde van de schuttersgalerij maakt het mogelijk de prairietuin op te nemen in een rondwandeling door het park, waarmee dit deel een meer integraal onderdeel van Den Botaniek wordt.

De nachtsluiting van het park wordt in stand gehouden. Hoewel dit niet conform het beleid is ten aanzien van de Antwerpse parken, wordt dit als belangrijk beschouwd om de bijzondere en soms kwetsbare kwaliteiten van het park voor de toekomst veilig te stellen.

TRAGE PADEN

Het park wordt ontsloten door een netwerk van de wandelpaden die deel uitmaken van de historische parkstructuur. Alle paden sluiten via vloeiende lijnen aan op het parkhart. Tijdens het bewandelen maken bezoekers kennis met de rijke plantencollectie, worden ze getraakteerd op fraaie zichten op bomen, struiken en de omringende architectuur en op doorkijkjes naar andere delen van het park. Geïnteresseerden leren onderweg over plantennamen en -families, (medicinale) toepassingen en eetbaarheid van de planten en over de historie van het park.

De wandelpaden zijn voorzien van een halfverharding en contrasteren daardoor duidelijk met de gekasseide plinten van gebouwen waardoor die beter tot hun recht komen.

De nieuwe entree aan de zuidwestzijde van het park verbindt Den Botaniek met de openbare buitenruimte van Botanic Sanctuary Antwerp, waarin bezoekers hun wandeling desgewenst kunnen uitbreiden en/of kunnen starten vanaf de doorgang aan de Lange Gasthuisstraat.

ZICHTRELATIES

De verbinding tussen de Leopoldstraat en Den Botaniek wordt versterkt door op een aantal plekken doorzichten te creëren. Dit is aan de orde in de smallere delen van de beplantingsstrook aan de Leopoldstraat, ten noorden van de hoofdentree en ten zuiden van de secundaire entree. Bestaande openingen in de begroeiing bieden hiervoor voldoende aanleiding.

Het bredere middendeel van de beplanting aan de Leopoldstraat wordt dicht gehouden. In dat deel wordt de beplanting juist aangevuld met soorten die vanwege hun bloeiwijze, groeivorm of seizoensverkleuring kwaliteit toevoegen aan het straatbeeld van de Leopoldstraat, voor zover passend bij de botanisch doelen die voor deze beplanting zijn gesteld.

Ook in het park worden zichtrelaties versterkt. Vanuit de secundaire entree wordt een doorkijkje in zuidwestelijke richting gecreëerd. Vanuit het parkhart wordt vooral het zicht op de oranjeriegevel versterkt.

RELATIE MET ARCHITECTUUR

Vooraf in het noordwesten van het park, maar ook rond de hovenierswoning in het zuiden kan de architectuur van de gebouwen in en rond het park niet los gezien worden van de beleving. Deze kwaliteit wordt optimaal benut door een goede inpassing van de gebouwen. Door het opwaarderen van de plinten en het spelen met hoogte van de beplanting nabij de gevels wordt de architectuur als integraal onderdeel van het park opgenomen.

7 BEHEERDOELEN

In onderstaande paragrafen wordt de visie vertaald naar meer concrete beheerdoelen en actiepunten. Naast algemene doelen worden meer specifieke doelen beschreven per deelgebied. Hierbij zijn enkele deelgebieden als beschreven in hoofdstuk 5 samengevoegd.

7.1 ALGEMENE BEHEERDOELSTELLINGEN

Voortvloeiend uit de visie is een aantal algemene beheerdoelstellingen te benoemen die op het hele park van toepassing zijn:

PLANTENCOLLECTIE

De verdeling van de vele plantensoorten uit de botanische collectie wordt herzien, volgend uit de ambitie, beschreven in paragraaf 6.2. Hier wordt gekozen voor een indeling waarbij elk perk een specifiek thema vertegenwoordigt. De thema's hebben een relatie met de functie van planten, met de historie van het park (zoals de vroegere relatie met het ziekenhuis) en met toekomstbestendigheid, zoals de weinig watervragende prairietuin. Afbeelding 55 toont de verschillende perken, waarbij in de nevenstaande tabel per perk het thema is toegelicht. Ook gelden de volgende beheerdoelen ten aanzien van de plantencollectie:

- Dat Den Botaniek het onderkomen is van een botanische plantencollectie maakt deel uit van de erfgoedwaarde van het park. De collectie wordt dan ook in stand gehouden, maar daarbinnen is wel ruimte voor variatie door het toevoegen van plantensoorten en het laten vervallen van soorten die zich onder de huidige en toekomstige groeiplaatsomstandigheden niet kunnen handhaven;
- De verschillende planten worden per perk zodanig geschikt dat een beplanting ontstaat met een hoge esthetische kwaliteit, waarbij aandacht is voor een gespreide bloeiperiode, variatie in hoogte en bladkleur en groeiwijze;
- Ook is aandacht voor de beheerbaarheid. Voorkomen moet worden dat de directe combinatie van sterk woekerende soorten en weinig concurrentiekrachtige soorten een hoge beheerinspanning vraagt om beide soorten in gewenste hoeveelheden te behouden;
- Duidelijk invasieve exoten worden uit de plantencollectie geweerd en indien al aanwezig verwijderd. Soorten als Japanse duizendknoop blijken ook in de intensief beheerde botanische tuin nauwelijks tot niet onder controle gehouden te kunnen worden met het risico dat deze zich geleidelijk onbeheersbaar uitbreiden binnen het park en daarbuiten.

Afbeelding 56, indeling van de verschillende perken.

Verdeling van de plantencollectie over de perken van Den Botaniek:

Perk	Thema	Toelichting	Voorbeeldsoorten
1	Tuinachtige inrichting onder monumentale bomen	Tuinachtige inrichting onder monumentale bomen ten geleide van mooie voetgangersverbinding tussen Leopoldstraat en Lange Gasthuisstraat.	<u>Westelijke punt</u> rododendrons ter aankleding entree <u>Zuidelijk van hovenierswoning</u> groenblijvende heesters ter maskering van in te passen afvalopslag <u>Overig</u> schaduwverdragende, bloeiende soorten
2	Tuinplanten	Tuinachtige beplanting met bloeiende soorten ter aankleding van de directe omgeving van de hovenierswoning.	<u>Aansluitend aan hoofdentree</u> groenblijvende, bloeiende heesters als demarcatie tussen looproute en terras <u>Rondom hovenierswoning</u> specifiek te ontwerpen beplanting als voet van de hovenierswoning die het gebouw aan het park monteert
3	Handhaven huidige situatie: tuinachtige gemengde inrichting met soorten uit de botanische collectie	Combinatie van bomen, heesters en gemengde beplanting van bloeiende vaste planten. Oostelijk van de vijver een dichtere heesterbegroeiing als achtergrond. Direct rond de vijver een afwijkende vegetatie met varens in de hoofdrol.	<u>Plantenperk</u> gemengde soorten uit de botanische collectie, geselecteerd op basis van beeldkwaliteit met gespreide bloeiperiode <u>Rondom vijver</u> Binnen het smeedijzeren hekwerk: varens in combinatie met één soort voorjaarsbloeiër, bijv. bostulp
4	Bolgewassen en vaste planten	Gespreide bloeiperiode, bolgewassen eventueel in etages geplant. Eventueel klimplanten tegen achterwand. Hoger opgaande beplanting aan noordzijde als omlijsting van de oranjeriegevel	<u>Middengedeelte</u> Bollgewassen: diverse soorten narcissen, krokussen, vogelmelk, knikkende vogelmelk, kievitsbloemen, blauwe druifjes, winterakonieten, etc. Vaste planten: diverse soorten hosta's Klimplanten: tegen achterwand eventueel klimplanten, afstemming om dubbeling met perk 13 te voorkomen. <u>Zuidelijke punt</u> rododendrons ter aankleding entreezone.
5	Bossfeer met planten van schaduwrijke milieus	Hoogstambomen met daaronder gemengde beplanting van schaduwverdragende soorten waarvan een groot aandeel stinzenplanten.	<u>In ondergroei</u> o.a. wilde hyacint (H. non scripta), cyclamen, bostulp, donkere ooievaarsbek, vingerhelmbloem, lieve vrouwenbedstro, sterhyacinten, sneeuw klokje, Italiaanse aronskelk
6	Planten van schaduwrijke milieus	Hoogstambomen met daaronder gemengde beplanting van schaduwverdragende soorten met groot aandeel wilde bossoorten	<u>In ondergroei</u> o.a. dalkruid, daslook, holwortel, salomonszegel, gevlekte aronskelk, lelietje van dalen, bosanemoon, gele anemoon, grote veldbies

Perk	Thema	Toelichting	Voorbeeldsoorten
7	Varens	Varencollectie, zo mogelijk nog uitbreiden t.o.v. huidige situatie	o.a. steenbreekvarens, wijfjesvarens, Japanse regenboogvarens, dubbelloofvarens, goudschubvarens, olifantenslurfvarens, rode sluiervarens, mannetjesvarens, Amerikaanse struisvarens, bekervarens, bolletjesvarens, koningsvarens, eikvarens, kerstvarens, naaldvarens, grote kettingvarens.
8	Gazon met bloemenlint	Gazon met beeldbepalende magnolia's. In bloemenlint oostzijde bloeiende soorten kruiden en grassen, met aandeel medicinale planten	<u>Gazon</u> Gebruiksgras met magnolia's <u>Bloemenlint</u> Absinthalsem, brandnetel, boerenwormkruid, anijs, karwij, gewone smeerwortel, engelwortel, valerian.
9	Eetbare soorten	Gemengde beplanting van eetbare plantensoorten, met aandacht voor verschillende eetbare plantendelen (vrucht, blad, stengel, wortel) met als referentie 19 ^e eeuw	o.a. kruisbes, zwarte bes, aalbes, muntbloedzuring (var. Sanguinaeus), venkel, bosbes, citroenverbena, (grote) bosaardbij, pastinaak, wilde marjolein
10	Bomen, struiken en zoomplanten	Aan zijde Leopoldstraat bomen en opgaande struiken, middendeel nadruk op dichte ondergroei van struiken, aan parkzijde zone met (inheemse) planten van boszomen	<u>Bomen en struiken:</u> kornoeljes, hazelaar, <u>Zoomplanten</u> o.a. dagkoekoeksbloem, look zonder look, fluitenkruid, borstelkrans
11	Parkhart met opvallende planten	Huidige inrichting behouden, moerasgedeelte vernieuwen en uitbreiden	Bij het vervangen van de moerasbak kan worden overwogen deze in te richten met een collectie van vleesetende planten zoals vetblad, diverse soorten zonnedauw, venusvliegenvaal en trompetbekerplanten
12	Medicinale planten	Planten <100cm. Referentie voor dit thema is medicinale wetenschap uit de 19 ^e eeuw. Betreft vooral wat lager blijvende soorten met behoud van zicht op oranjeriegevel	absinthalsem, alruin, anijs, brandnetel, boerenwormkruid, gewone smeerwortel, valerian, roomse kervel, echte kamille, gember, muizendoorn, zwarte mosterd, karwij
13	Rozen en klimplanten	Korven met klimplanten en botanische rozen. Hoger opgaande beplanting aan de zuidzijde als omlijsting van de oranjeriegevel.	o.a. hop, clematissen, klimrozen, heggerank, kiwi, kiwibes, druif, kamperfoelie, (Portugese) pijpbloem
14	Medicinale planten	Referentie voor dit thema is medicinale wetenschap uit de 19 ^e eeuw. Ruimte voor wat hoger wordende soorten.	o.a. goudsbloem, valkruid, engelwortel, augurkenstruik, zoethout, aardpeer, lavas
15	Gazon met bloemenlint	In bloemenlint oostzijde bloeiende soorten kruiden en grassen, met aandeel medicinale planten, voortzetting van perk 8.	<u>Gazon</u> gebruiksgras met enkele lage bomen of hogere struiken <u>Bloemenlint</u> o.a. absinthalsem, brandnetel, boerenwormkruid, anijs, karwij, gewone smeerwortel, engelwortel, valerian

Perk	Thema	Toelichting	Voorbeeldsoorten
16	Gazon met bloemenlint	Bloemenlint als huidige situatie	<u>Gazon</u> gebruiksgras met enkele lage bomen of hogere struiken <u>Bloemenlint</u> diverse soorten irissen uit botanische collectie
17	Aziatische planten	Bestaande Chinese palmen als drager	Bijvoorbeeld Chinese palm, siergember, winterharde bananen, Japans hoefblad, 5 smaken bes, voodooelie, Japanse hulst.
18	Mediterrane planten	(gedeeltelijk oranjerieplanten)	Lavendel, bougainville, agapanthus, oleander, palmlie, Buxus balearica, saffraankrokus, rozemarijn, tijm, vijg
19	Nog in te vullen	Zo mogelijk benutten als uitbreiding van perk 14.	
20	Rotstuijn	Planten van droge en warme klimaatzones (gedeeltelijk oranjerieplanten)	o.a. diverse soorten sedums, agaves en cacteeën. Een deel van de toegepaste planten dient winterhard te zijn zodat het perk jaarrond gevuld blijft.
21	Prairietuin	Planten van droge groeiplaatsen	huidige collectie met kenmerkende planten uit het concept prairietuin
22	Tuinachtige gemengde inrichting met soorten uit de botanische collectie	Combinatie van bomen, heesters en gemengde beplanting van bloeiende vaste planten. Hier is een algeheel herontwerp noodzakelijk.	<u>Plantenperk</u> gemengde soorten uit de botanische collectie, geselecteerd op basis van beeldkwaliteit met gespreide bloeiperiode
23	Tuinachtige gemengde inrichting met soorten uit de botanische collectie	Combinatie van bomen, heesters en gemengde beplanting van bloeiende vaste planten. Hier is een algeheel herontwerp noodzakelijk.	<u>Plantenperk</u> gemengde soorten uit de botanische collectie, geselecteerd op basis van beeldkwaliteit met gespreide bloeiperiode

TOEGANKELIJKHEID

- De nachtsluiting wordt in Den Botaniek gehandhaafd. Overdag zal het park standaard geopend zijn voor publiek. Daarbij wordt ervoor gezorgd dat de open- en sluitingstijden voor alle entreepunten, inclusief die entreepunten tussen de prairietuin en de rest van Den Botaniek, gelijk zijn. Daarbij geldt ook dat zo veel mogelijk afstemming wordt gezocht tussen de openingstijden van Den Botaniek en die van Het Gebaar. Een uitzondering wordt gemaakt voor de koetspoort in het gebouw Hotel Della Faille, waar de openingstijden kunnen afwijken ten behoeve van het gebruik van de faciliteiten van Dunden die in het gebouw Hotel Della Faille zijn gesitueerd en van De Serre in de voormalige Normaalschool;
- Voor de prairietuin wordt tevens een passend lichtplan opgesteld, gericht op het verhogen van de sociale veiligheid van bezoekers en medewerkers van Dunden na zonsondergang. Het lichtplan moet aansluiten bij het stedelijk lichtplan.

EDUCATIE

- Het botanische karakter van het park komt, behalve door de plantencollectie zelf, ook tot uiting door de educatieve component. Per (deel van een) perk wordt een bordje geplaatst met de aanduiding van het specifieke thema van de deelcollectie of van de plantenfamilie waartoe de planten behoren. Aanvullend worden de planten zelf voorzien van een naambordje waarop de Nederlandse en wetenschappelijke naam is aangegeven, evenals het gebied van oorsprong. Via een QR-code kan aanvullende informatie worden gegeven over bijvoorbeeld de toepassingsmogelijkheden (medisch, industrieel, cosmetisch of voedsel). De bordjes met familienaam en de individuele naambordjes krijgen een duidelijk van elkaar te onderscheiden uiterlijk. Dezelfde vormgeving wordt consequent in het hele park toegepast.
- Op enkele locaties worden panelen geplaatst met meer algemene informatie over Den Botaniek en een overzichtskaart van het park. Op de kaart is ook direct zichtbaar dat de ruimte achter de schuttersgalerij ook tot Den Botaniek behoort en kan worden bezocht;
- In het park worden opvallende elementen toegevoegd die de aandacht van bezoekers vestigen op specifieke details in het park. Dit kunnen bloeiende planten of bomen zijn of kijkrichtingen die in een specifiek seizoen bijzondere beelden opleveren. Dergelijke voorzieningen, in de vorm van opvallende markeringen of kijkvensters, kunnen gedurende het jaar enkele keren worden verplaatst om bezoekers zo steeds op de actuele bijzonderheden te wijzen.

Afbeelding 57, voorbeeld van een frame dat de aandacht vestigt op een specifiek beeld of scenario en bezoekers uitnodigt dit beter te bekijken of er een foto van te maken.

EVENEMENTEN EN GEORGANISEERDE ACTIVITEITEN

In Den Botaniek is slechts beperkt ruimte voor kleinschalige evenementen en georganiseerde activiteiten, voor zover die passen bij de maat en schaal van het park. Door de oppervlakte en de aard van dit park, wordt hiervoor minder ruimte geboden dan in de grotere stadsparken. Voorbeelden van kleinschalige evenementen en georganiseerde activiteiten zijn fotoshoots, poëziewandelingen of kleinschalige (muziek)optredens. Maar ook andere groepsgewijze activiteiten, zoals sport, yoga en verjaardagsfeestjes vallen onder deze categorie. Voor al deze en vergelijkbare activiteiten gelden de volgende doelen en voorwaarden:

- Evenementen en georganiseerde activiteiten worden uitsluitend toegestaan na toestemming van District Antwerpen en de beheerder van Den Botaniek;
- Kleinschalige evenementen en georganiseerde activiteiten zijn in Den Botaniek niet mogelijk wanneer dit leidt tot exclusief gebruik van het park, ook niet wanneer dit exclusief tijdelijk is of slechts voor een (klein) deel van het park geldt. De openbare toegankelijkheid voor alle doelgroepen mag in geen geval worden ingeperkt;
- Kleinschalige evenementen vinden uitsluitend plaats tijdens openingsuren van Den Botaniek. Voor de omgeving van de prairietuin kan hiermee in wat ruimere zin worden omgegaan, in het overige deel van Den Botaniek gelden hiervoor de opening en sluiting van de entrepunten als regel;
- Voor evenementen worden geen blijvende aanpassingen aan het park gedaan en mogen evenementen geen blijvende sporen in het park achterlaten;
- Voorafgaand aan elk evenement wordt getoetst of het voorgenomen evenement past binnen Den Botaniek en binnen bovengenoemde voorwaarden.

PARKEREN

- Het betreden van Den Botaniek met auto's en andere gemotoriseerde voertuigen wordt expliciet niet toegestaan. Dit geldt zowel voor het rijden in het park als voor het kort- dan wel langdurig parkeren van voertuigen binnen de grenzen van het park;
- Een uitzondering hierop geldt voor kortstondige betreding van het park met gemotoriseerde voertuigen via de koetspoort aan de Lange Gasthuisstraat en uitsluitend in functie van laden en lossen. Dit aangezien hiervoor aan de Lange gasthuisstraat zelf geen gelegenheid is in verband met de daar lopende tramroutes;
- Een andere uitzondering geldt voor het betreden van het park met kleine gemotoriseerde voertuigen in functie van de uitvoering van beheermaatregelen door of namens de groendienst of voor het ophalen en afvoeren van afval;
- Het stallen van fietsen binnen de grenzen van Den Botaniek is eveneens ongewenst. Voor de bestaande voorzieningen hiervoor wordt een nieuwe locatie gezocht buiten de grenzen van het park. Een uitzondering hierop vormt de fietsenstalling in het verlengde van de Koetspoort. Ook hier geldt dat vanwege de tramroutes over de Lange Gasthuisstraat geen alternatieven beschikbaar zijn buiten het park. Desalniettemin geldt dat het vergroten van de fietsenstalling of het toevoegen van extra voorzieningen daaraan op deze locatie niet is voorzien.

7.2 MATERIAALGEBRUIK EN VORMGEVING

De beleving en historische waarde van het park worden voor een groot deel gedragen door de planten, struiken en bomen. Hoewel verharding, meubilair en andere voorzieningen daarin een ondersteunende rol spelen zijn ze desalniettemin van groot belang voor de uitstraling en het gebruik van het park en geven daarmee samen met het groen invulling aan de visie. Onderstaand zijn daarom keuzes beschreven voor materiaalgebruik en vormgeving van deze ondersteunende elementen. Maatregelen en inrichtingsvoorstellen die in dit beheerplan zijn opgenomen, zijn gebaseerd op deze uitgangspunten.

VERHARDING

In Den Botaniek worden in beginsel twee typen verharding gebruikt, te weten elementenverharding van kasseien en halfverharding van porfier. De toepassing van één van deze twee typen wordt gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- Het voorkeursmateriaal voor verharding in Den Botaniek is porfier, waarmee aansluiting wordt gezocht op de materiaalkeuze in andere Antwerpse parken en waarmee bij het betreden van het park direct zichtbaar en voelbaar is dat men de straat verlaat en een groengebied betreedt;
- Gebouwen en gebouwde objecten in en direct aan het park krijgen een plint van kasseien. Lengte en breedte van de plint staan in de juiste verhouding tot de omvang en de positie van het betreffende gebouw, zodat dit goed wordt ingepast in het park;
- Waar de hellingshoek van verharde oppervlakte gelijk aan of groter is dan 7 graden, wordt gekozen voor verharding met kasseien, aangezien porfier in dergelijke situaties niet geschikt is;
- In specifieke gevallen kan worden afgeweken van de keuze voor deze twee verhardingsmaterialen. Dit geldt voor situaties waarin de verharding nauw samenhangt met een gebouw of gebouwd object (denk aan de tegelverharding in de schuttersgalerij), locaties waar om praktische redenen een andere vorm van verharding noodzakelijk is (bijvoorbeeld de rolstoelopgang of het terras voor De Serre) en voor situaties waarin aan de verharding specifieke eisen worden gesteld (bijvoorbeeld een zwevend terras bij de hovenierswoning boven de boomwortels van nabij groeiende bomen). In al deze gevallen wordt het alternatieve verhardingstype zorgvuldig gekozen, met respect voor en passend bij de algehele beeldkwaliteit van Den Botaniek;
- Overgangen tussen porfier en kasseien worden duidelijk gemarkeerd door een rollaag van kasseien;
- Overgangen tussen porfier en andersoortige verharding worden zoveel mogelijk gemarkeerd met een hardstenen band;
- Op- en afstapjes en traptreden worden uitgevoerd in harsteen.

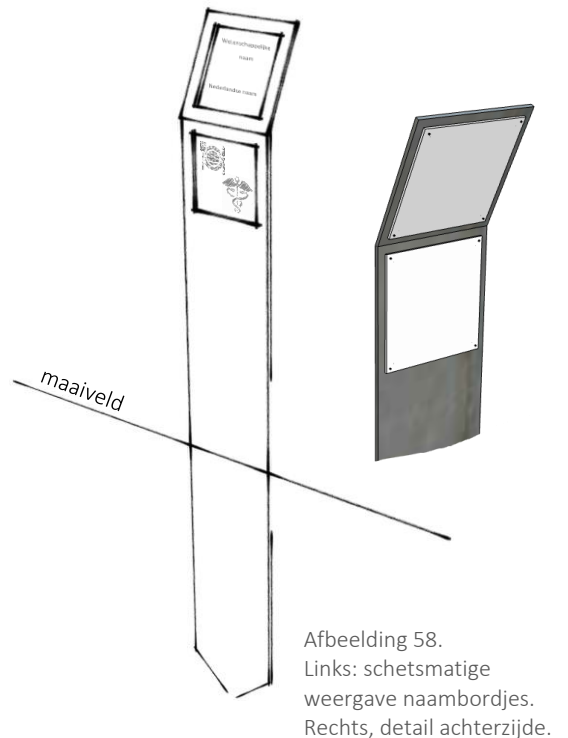
VERLICHTING

Verlichting in het park wordt zeer beperkt toegestaan en beperkt zich tot het aanlichten van de orangeriegevel, functionele verlichting van het zonnewijzerplein in het kader van de sociale veiligheid en het inpassen van een lichtkunstwerk in de verharding van het zonnewijzerplein. Alle toe te passen verlichting in Den Botaniek moet worden getoetst aan en aansluiten bij het stedelijke lichtplan van Antwerpen.

NAAMBORDJES

De aanduiding van de botanische namen van planten in Den Botaniek gebeurt middels duidelijke, praktische naambordjes. Hiervoor gelden de volgende uitgangspunten:

- De naambordjes dienen robuust te zijn en zo veel mogelijk circulair geproduceerd te zijn;
- Per perk is een bordje geplaatst waarop het thema van het betreffende perk wordt weergegeven. In elk perk wordt hiervoor eenzelfde type bordje gebruikt, dat qua kleur, grootte of uitvoering duidelijk afwijkt van de naambordjes van plantensoorten;
- Per plantensoort wordt een naambordje gebruikt waarop zowel de wetenschappelijke als de Nederlandse naam (indien beschikbaar) is aangeduid, evenals de gebruikswaarde en zo mogelijk een QR-code met een link naar meer informatie over deze soort. De gebruikswaarde wordt aangeduid middels duidelijke symbolen die aangeven of een plant bijvoorbeeld een medicinale toepassing kent (conform de opvattingen uit de 18e en 19e eeuw), eetbaar is en/of eventuele andere toepassingen kent. De uitleg van de symbolen kan worden opgenomen op de informatiepanelen aan de entree van het Den Botaniek;
- Per plantensoort wordt in een perk één bordje geplaatst, ook wanneer de soort op meerdere plekken in het perk voorkomt;
- De naambordjes worden op universele wijze vormgegeven en dienen herbruikbaar te zijn. Hiertoe wordt een standaard bordje vervaardigd waaraan door de beheerder zelf gegraveerde naamplaatjes en symbolenplaatjes bevestigd kunnen worden. Een geschikt voorbeeld hiervoor is een metalen strip met gebogen bovenzijde, voorzien van twee vierkante of rechthoekige uitsparingen en schroefgaten. Aan de achterzijde van de bovenste uitsparing kan een naambordje worden bevestigd, aan de achterzijde van de onderste uitsparing kan een plaatje met symbolen voor toepassingen worden bevestigd (zie afbeelding 58).

ZITMEUBILAIR

Voor het zitmeubilair gelden enkele algemene uitgangspunten die van belang zijn bij het kiezen van passende objecten:

- De aard unieke kenmerken van Den Botaniek laten toe te kiezen voor een eigen familie van materialen. De eigen identiteit van het botanisch park met tuinachtige sfeer rechtvaardigen de keuze hierbij af te wijken van de standaard selectie als opgenomen in de Antwerpse Straatmeubilaris;
- Ten minste een deel van het meubilair dient spontaan en speels gebruik van het park te bevorderen en bij te dragen aan de onderscheidende identiteit van Den Botaniek ten opzichte van andere Antwerpse parken;
- Een aanzienlijk deel van het zitmeubilair moet beschikken over een houten zitting, rugleuning en armleuningen. Ook dient de zitting niet te laag en te diep te zijn en moet men voldoende rechtop kunnen zitten;
- Ten minste een deel van het zitmeubilair moet direct staan aan of in de verharding zodat dit goed bereikbaar is met rollator, rolstoel of kinderwagen.

Rekening houdend met het bovenstaande worden voor het zitmeubilair twee sporen gekozen. Aan de paden worden op strategische plekken zitbankjes geplaatst. Op basis van de bovengenoemde uitgangspunten zijn daarvoor meerdere geschikte typen beschikbaar, waaronder de standaard zitbank van de serie Montseny die is opgenomen in de straatmeubilaris (afbeelding 59 links). In het kader van duurzaam hergebruik, gaat echter de voorkeur uit naar gebruik van houten zitbanken die zijn vrijgekomen bij werken aan de Rubenstuin (afbeelding 59, rechts).

Afbeelding 59, voorbeelden van zitbanken: links rechte bank Montseny (straatmeubilaris Antwerpen), rechts houten banken uit het Rubenspark.

Het tweede spoor betreft het plaatsen van losse zitelementen die door parkgebruikers opgepakt en verplaatst kunnen worden binnen het park. Dergelijke zitelementen maakt het parkbezoekers mogelijk een passende plek in het park te zoeken, variërend van zonnig tot schaduwrijk, in een besloten of juist meer open omgeving, alleen in alle rust of juist samen met anderen. Voorbeelden hiervan zijn de Fermob stoelen die in verschillende uitvoeringen beschikbaar zijn (hoog met armleuning, hoog zonder armleuning of laag), onder meer bekend van Parc Luxembourg, Parijs (afbeelding 60).

Afbeelding 60, voorbeeld van losse zitelementen die binnen het park vrij verplaatst kunnen worden.

Het plaatsen van deze losse zitmeubels is een eenvoudige en snelle manier om een positieve impuls te geven aan de beleving van Den Botaniek. Het is dan ook raadzaam deze op korte termijn aan het parkmeubilair toe te voegen.

VUILNISBAKKEN

Vuilnisbakken worden hoofdzakelijk geplaatst bij de entrepunten van Den Botaniek en op overige plekken waar nodig. Hier wordt gekozen voor de standaard afvalbak, als opgenomen in de straatmeubilaris van Antwerpen.

PALEN

Om inrijden met auto's en ander gemotoriseerde voertuigen te voorkomen, worden de twee entrepunten aan de Leopoldstraat voorzien van palen. Vanwege de prioriteit die hieraan wordt gegeven, wordt in eerste instantie gekozen voor een standaard klappaal. Op termijn wordt onderzocht of een ander type klappaal kan worden toegepast die beter past bij de sfeer van deze bijzondere, historische locatie. Zo nodig kan daarvoor een paal worden ontworpen, bijvoorbeeld in de stijl van de lantaarns op de balustrade.

OVERIG MATERIAALGEBRUIK

Overige materialen die in het park worden gebruikt dienen te voldoen aan dezelfde hoge eisen ten aanzien van de beeldkwaliteit die aan bovengenoemde materialen worden gebruikt. Dit geldt bijvoorbeeld voor het nieuwe terras bij de hovenierswoning, maar ook voor de nieuwe rolstoelopgang bij de serre. Elke ontwerpogave, toe te passen materiaal of in te passen object dient voorafgaande aan uit te voeren werken te worden getoetst aan de gewenste beeldkwaliteit van Den Botaniek.

7.3 BEHEERDOELEN PER DEELGEBIED

7.3.1 HOOFDENTREE

De hoofdentree, bestaande uit de toegangspoort en de ruimte daar direct achter worden opgewaardeerd zodat zij de allure krijgen die past bij de voornaamste toegang van één van de groene parels van Stad Antwerpen. De volgende doelen vloeien daaruit voort:

- Al vanaf de Leopoldstraat moet de toegang herkenbaar zijn als entree tot het botanisch park. Dat betekent onder meer dat het groen meer en het terras van Het Gebaar minder prominent in beeld worden gebracht;
- Direct nadat bezoekers de toegangspoort onderdoor lopen, moet duidelijk zijn dat zij zich bevinden in een historisch park met botanische en architectonische waarde. Doel is hier de juiste balans te vinden tussen een weelderige groene inrichting, het fraaie aanzicht van de hovenierswoning en de educatieve functie van het park. Daarbij moet de horecafunctie van de hovenierswoning niet te prominent, maar voldoende zichtbaar blijven;
- De entreezone is het beginpunt van de parkloper. Direct bij het betreden worden bezoekers via opvallende beplanting verder het park in geleid.

ACTIEPUNTEN

- De toegangspoort wordt zo goed mogelijk in oorspronkelijke staat hersteld. Schade aan pleisterwerk door voertuigen en tijdelijke betimmering (bouwbescherming) wordt hersteld;
- Voor de kolommen van de toegangspoort worden aan de straatzijde beschermende voorzieningen aangebracht zoals zware bloembakken of paaltjes, om voertuigen die het park betreden beter tussen de kolommen te sturen en daarmee beschadiging van de monumentale toegangspoort te voorkomen;
- De ruimte achter de hoofdentree wordt heringericht op basis van een kleinschalig, maar integraal ontwerp. Dit omvat het aanleggen van een smalle groenstrook tussen het pad achter de poort en het terras, het opwaarderen van de beplantingsranden van omringende perken en het uitfasen van de fietsenstalling naar een locatie buiten het park.
- Een informatiepaneel wordt geplaatst direct achter de toegangspoort, aan de parkzijde. Het paneel toont de lay-out van het park, geeft informatie over de bijzondere waarde ervan en legt uit hoe bezoekers tijdens hun verblijf aanvullende informatie kunnen krijgen, via bijvoorbeeld QR-codes.

7.3.2 VERBINDINGSWEG

De verbindingsweg valt strikt genomen buiten de plangrenzen van dit beheerplan, maar speelt wel een rol in de beleving van het park zodat ook hierover doelen zijn opgenomen. De zuidzijde van de verbindingsweg wordt bij voorkeur zo veel mogelijk voorzien van beplanting zodat zicht op de gevel van het ziekenhuis vanuit het park wordt verzacht en meer diepte wordt gecreëerd.

ACTIEPUNTEN

De concrete inrichting van de verbindingsweg maakt onderdeel uit van het totaalplan voor de buitenruimte van Botanic Sanctuary Antwerp. De vergroening van de weg wordt goed afgestemd tussen de ontwikkelaar van dit terrein en District Antwerpen. Bij voorkeur wordt hiervoor een gezamenlijk ontwerp gemaakt, waarin ook de zone tussen de verbindingsweg en het laantje wordt betrokken.

7.3.3 OMGEVING HOVENIERSWONING

De hovenierswoning is en blijft een beeldbepalend gebouw in het park. Behoud van de zichtbaarheid vanaf de Leopoldstraat is daarbij een aandachtspunt. Naast het gebouw zelf wordt ook het terras en de groene aankleding direct aan het gebouw tot deze zone gerekend. De volgende doelen zijn hiervoor gesteld:

- Op het terras is uitsluitend ruimte voor passende voorzieningen, waaronder tafels, stoelen en desgewenst parasols. Het doorzicht tussen de Leopoldstraat en het park moet behouden blijven. Daarom zijn gesloten constructies, waaronder ook vaste, tijdelijke of verplaatsbare wanden worden verstaan, niet toegestaan;
- Bij alle te plaatsen voorzieningen moet voldoende aandacht zijn voor de beeldkwaliteit van het park en mag in geen geval afbreuk worden gedaan aan het beeld van het park;
- Voorzieningen die behoren tot het terras, mogen uitsluitend worden geplaatst binnen de grenzen van de zone die valt onder de daarvoor afgegeven concessie;
- De contour en vormgeving van het huidige terras worden aangepast. Het terras wordt in noordelijke richting uitgebreid tot aan de volwassen esdoorn. De noordgrens van het terras komt in het verlengde te liggen van de plint aan de noordzijde van de hovenierswoning. Aan de westzijde wordt het terras versmald zodat een duidelijke, brede doorgang ontstaat tussen de hovenierswoning en het terras. De vormgeving en materialisering van het terras wijken duidelijk af van de overige (half)verharding in het park, zodat het terrasoppervlak duidelijk wordt afgebakend. In verband met de wortels van de esdoorn onder het terras is een zwevende (vlonder)constructie wellicht wenselijk. Nader onderzoek naar de doorworteling van de bodem moet hierover uitsluitsel geven (zie ook afbeelding 54). Bij de uitwerking van deze plannen wordt ernaar gestreefd dat de totale verharde oppervlakte gelijk blijft aan de huidige situatie;
- De doorgang tussen de hovenierswoning en het vernieuwde terras wordt verhard met porfier zodat het een eenheid vormt met de padenstructuur van het park;
- Aan de zuidzijde wordt het terras afgebakend door een smalle groenstrook, beplant met heesters, die het zicht op het terras van uit de hoofdentree verzacht;
- De hovenierswoning krijgt een betere plint van kasseiverharding en groen. De maat van de plint wordt goed afgestemd op de bouwmassa van de hovenierswoning en zorgt voor een goede aansluiting tussen het gebouw en het terras;
- Plaatsing van afvalcontainers en tijdelijke opslag van verpakkingsmateriaal wordt zo georganiseerd dat dit zo veel mogelijk buiten het zicht van parkbezoekers plaatsvindt (zie ook 7.3.4) en in elk geval niet meer in het zicht tegen de zuidgevel van de hovenierswoning;
- De situering van het beeld van Peeter van Coudenberghe wordt aangepast. Afgewogen wordt of het op de huidige locatie een kwartslag wordt gedraaid (voorstel curator Kunst in de Stad, S. Saelmakers) of in noordelijke richting wordt verplaatst. In beide gevallen is de hovenierswoning niet langer de achtergrond van het beeld. Draaien van het beeld is goedkoper omdat de sokkel niet verplaatst hoeft te worden. Verplaatsen van het beeld in noordelijke richting is duurder, maar creëert meer afstand tussen het beeld en de hovenierswoning zodat zowel het beeld als de architectuur van de hovenierswoning beter tot hun recht komen;
- De hovenierswoning zelf wordt met passend beheer in een goede staat van onderhoud gehouden.

ACTIEPUNTEN

- Voor deze zone wordt een integraal ontwerp gemaakt waarin bovengenoemde doelen goed en in een goede onderlinge balans worden verwerkt;
- De groene inrichting direct grenzend aan de hovenierswoning en het nieuwe terras wordt waar nodig heringericht met een meer tuinachtige beplanting, afgestemd op de huidige functie én de bouwstijl (chaletstijl) van de woning. De bestaande haagbeuk ten westen van de woning wordt daarbij behouden;
- Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor de goede staat van instandhouding van de hovenierswoning.

7.3.4 LAANTJE

Voor het laantje tussen de toegangspoort en de aansluiting op de hoteltuin gelden de volgende beheerdoelen:

- De inrichting van het pad wordt aangepast zodat de beleving ervan meer overeenkomt met het padenstelsel van Den Botaniek in plaats van een parallel pad van de verbindingsweg;
- De fysieke scheiding tussen het pad en de verbindingsweg wordt in stand gehouden om uitslijten van de tussenliggende groenstrook te voorkomen, maar wordt beter ingekleed met groen;
- De inrichting van het laantje dient naadloos over te gaan in die van de hoofdentreezone en de aansluiting op de hoteltuin en wordt tevens afgestemd op de vergroening van de verbindingsweg.

ACTIEPUNTEN

- De kasseiverharding van het pad wordt, vanaf de hoofdentree, vervangen door porfier zodat het naadloos aansluit op de overige paden en herkenbaar is als parkpad, zoals in de overige Antwerpse parken. De gekasseide plint van de hovenierswoning komt daarmee ook beter tot zijn recht. Overwogen wordt om het pad ten westen van de hovenierswoning te versmallen en daarin subtiele gebogen lijnen aan te brengen zodat de dimensionering en vormgeving beter overeenkomt met die van de overige parkpaden;
- Aan de zuidzijde van het laantje, ter hoogte van de hovenierswoning, wordt een afvalinzamelingspunt geplaatst. Deze is bedoeld voor het inzamelen en tijdelijk opslaan van afval van zowel de horeca in de hovenierswoning als van afval dat vrijkomt bij het beheer van het park. De voorziening zal bestaan uit enkele verrijdbare 1100lt containers voor gescheiden afvalinzameling, afgeschermd in een voorziening die met heesters en/of klimplanten goed is ingekleed zodat het zicht op deze voorziening zo veel mogelijk wordt beperkt. De voorziening dient afsluitbaar te zijn en uitsluitend vanaf de zijde van Den Botaniek benaderd te kunnen worden om gebruik door anderen dan de Groendienst en de horeca te voorkomen. Bij ontwerp en aanleg van het afvalinzamelingspunt wordt voldoende rekening gehouden met de bescherming van de wortelzone van bomen en struiken in de directe omgeving van de beoogde locatie;
- De groenstrook tussen het pad en de verbindingsweg, evenals de eerste twee meter van de beplanting ten noorden van het pad wordt opgevaardeerd met een passende, meer aansprekende beplanting. Gezien de schaduwdruk in dit deel van het park en de beperkingen die dat oplevert voor bloei en vruchtvorming, worden passende soorten vooral geselecteerd op basis van bladvorm en bladkleur. De aanwezige bomen in deze zone blijven behouden;
- Ter hoogte van de ingang van het ziekenhuis wordt een nieuwe doorgang gecreëerd in de groenstrook waardoor vanuit het ziekenhuis een directe toegang tot Den Botaniek ontstaat. Voor deze toegang gelden, via een automatisch tijdslot dezelfde openings- en sluitingstijden als voor de overige entreepunten;
- Alle bomen en struiken in het laantje worden consequent voorzien van een naambordje. In de ondergroei krijgen ten minste de botanisch waardevolle soorten een naambordje.

7.3.5 AANSLUITING HOTELTUIN

Het pleintje rond de kleine vijver wordt opgevaardeerd tot scharnierpunt tussen Den Botaniek en de buitenruimte van Botanic Sanctuary Antwerp. Naast het pleintje en de vijver omvat dit deelgebied ook de beplanting daaromheen inclusief de beeldbepalende ginkgo en de plantspiegel daarvan. De volgende beheerdoelen zijn hierop van toepassing:

- Doel voor dit scharniergebied is enerzijds een overgang te creëren die voor bezoekers duidelijk is wanneer zij de botanische tuin betreden en anderzijds een drempelvrije doorgang te bieden tussen Den Botaniek en de openbare ruimte van de hotelomgeving;
- Binnen het park wordt deze overgang gemarkeerd door het pleintje waarin de vijver de blikvanger is. Aan de buitenrand van het park is de monumentale ginkgo het markeerpunt voor het begin van het park. Duurzaam behoud van de ginkgo is een primair beheerdoel;
- Beeldkwaliteit is in deze zone belangrijker dan de botanische waarde van specifieke plantensoorten.

ACTIEPUNTEN

- Omdat een deel van de beplanting op grondgebied van het hotel ligt, wordt voor de beplanting van deze zone in samenspraak met de landschapsarchitect van Botanic Sanctuary Antwerp een integraal ontwerp gemaakt, waarbij zorgvuldig soorten worden gekozen die aansluiten op de gewenste beeldkwaliteit van beide zijden van dit scharniergebied;
- Voor de varenbeplanting tussen het smeedijzeren hekwerk en de hardstenen vijverrand worden uitsluitend botanische varensorten gebruikt, zoals ook in het nabijgelegen varenperk worden gebruikt. Aanvullend worden voorjaarsbloeiërs ingeplant;
- Beplanting wordt ook in deze zone voorzien van naambordjes zodat het botanische karakter van het park direct bij binnenkomst van deze zijde zichtbaar is;
- Op de grens tussen Den Botaniek en het buitenterrein van Botanic Sanctuary Antwerp wordt als onderdeel van het ontwerp voor deze zone een hek geplaatst, voorzien van automatisch tijdslot waarmee de toegankelijkheid van het park wordt geregeld, conform de openings- en sluitingstijden van de andere entrepunten;
- Aanvullend aan bovengenoemd hek wordt tevens een klappaal geplaatst om tijdens openingsuren Den Botaniek afgesloten te houden voor gemotoriseerd verkeer (zie ook afbeelding 55).

7.3.6 BOSTUIN

De nadruk in de bostuin wordt gelegd op het grote aantal bomen, waarvan meerdere zijn uitgegroeid tot monumentale exemplaren én de soortenrijke, botanisch waardevolle kruidlaag daaronder. Ook de ruimte die is vrijgekomen na het amoveren van de beheerdersgebouwtjes hoort tot de bostuin.

- De bostuin is en blijft een schaduwrijke omgeving met relatief veel bomen die samen een nagenoeg gesloten kronendak vormen;
- De struiklaag is relatief open zodat het beperkte invallende zonlicht ter beschikking staat aan de kruidlaag. Het aandeel struiken is wat hoger op de hoogste delen van het grondlichaam en ten noorden en oosten van de vijver, als achtergrond van het pleintje. Aanwezige struiksoorten passen bij de schaduwrijke (bos)omgeving van dit deelgebied;
- Onder het kronendak ligt de nadruk op de kruidlaag, bestaande uit een breed palet van één en meerjarige en vaste botanisch waardevolle planten die passen op een schaduwrijke groeiplaats en kenmerkend zijn voor een bosrijke omgeving of bosranden (zie paragraaf 7.1);
- Het perk aan de westrand van deze zone, waar de beheerdersgebouwtjes zijn verwijderd, wordt hoofdzakelijk ingericht met bol- en knolgewassen van schaduwrijke milieus. Aanvullend worden tegen de muur opgaande planten geplaatst, zoals klimplanten al dan niet groeiend in korven;
- Bij uitval van bomen worden uitsluitend bomen van de 1^e grootte als vervanger aangeplant.

ACTIEPUNTEN

- De plantencollectie in deze zone wordt herzien zodat het deel van de collectie hier beter aansluit bij de bossfeer en de schaduwrijke condities. Botanische soorten in het park die van nature voorkomen in dergelijke condities worden zo veel mogelijk naar deze zone verplaatst. Soorten in deze zone die juist niet goed bij deze kenmerken passen, worden verplaatst naar een ander, beter passende locatie in het park;
- Bij het herzien van de plantencollectie worden plantensoorten dusdanig over de perken binnen dit deelgebied verdeeld dat slechts beperkt overlap ontstaat: elke perk herbergt een eigen deel van de botanische collectie en onderscheidt zich daarmee van de andere perken;
- De botanische planten worden groepsgewijs over de perken verspreid. Van alle soorten in een perk worden ook (eventueel kleinere) groepen direct aan de paden geplant, voorzien van een naambordje;
- Ook alle struiken en bomen worden consequent van een naambordje voorzien, ten minste één bordje van elke aanwezige soort.

7.3.7 VIJVERTUIN

De vijvertuin vormt samen met de oranjrietuin het hart van Den Botaniek en dient dan ook als echte blikvanger te functioneren. Als 'centre piece' van Den Botaniek wordt dit deel gekenmerkt door de aanwezigheid van opvallende planten, waaronder de bananenbomen en gunnera. Dit resulteert in de volgende beheerdoelen:

- Alle delen van de vijver, inclusief de waterval, verkeren jaarrond in een zeer goede staat van onderhoud;
- De beplanting rond de vijver dient bovenal spectaculair en verrassend te zijn. De botanische waarde is hier wenselijk, maar ondergeschikt aan de belevingswaarde;
- Rond de vijvertuin wordt meer zitgelegenheid gecreëerd.

ACTIEPUNTEN

- Een aantal bijzondere en erg opvallende planten, waaronder de gunnera en de bananenbomen krijgen de ruimte uit te groeien tot hun maximaal haalbare grootte. Zo nodig wordt ruimte gemaakt door andere planten te verplaatsen. Toevoegen van andere planten die bijdragen aan het verrassende en spectaculaire beeld is zeker een optie;
- De moerasbak wordt vervangen door een nieuwe en grotere bak. Bij de vormgeving daarvan is vooral aandacht voor zachte, diffuse randen die het overgangsmilieu tussen land en water simuleren waarin moerasplanten doorgaans voorkomen. Bij de nieuwaanleg wordt ook een beplanting gekozen die bijdraagt aan het voorgaande punt. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een collectie van voor deze klimaatzone geschikte carnivore planten, waaronder vetblad en zonnedauw, maar ook de venusvliegenval en trompetbekerplant;
- De kleine rotstuintjes die aan de achterzijde van de waterval en op andere locaties aan de noordzijde van de vijvertuin zijn aangelegd worden sterker gepresenteerd. Hiervoor wordt ook een deel van het omringende gazon gebruikt zodat de nu erg kleine rotseilandjes worden verruimd tot 'grotere gebaren'. Ook hier worden de planten consequent voorzien van naambordjes;
- Op strategische plekken worden parkbankjes toegevoegd waar bezoekers zowel zicht hebben op de vijvertuin als op de oranjeriegevel.

7.3.8 ORANJERIETUIN

De oranjerietuin omvat drie perken voor de oranjerie, evenals de gevel van de oranjerie zelf en de plint die de gevel verbindt met het park. De volgende doelen zijn daarop van toepassing:

- De gevel van de oranjerie wordt beter in beeld gebracht. Door te spelen met hoogte van de beplanting wordt de aandacht van bezoekers gestuurd naar de oranjerie en minder naar de bebouwing die daar ten noorden en zuiden tegenaan is geplaatst;
- Gestreefd wordt naar beplanting die aansluit bij de historie van het park als medicinale plantentuin, die verwijst naar de oorspronkelijke functie van de oranjerie en die oranjeriegevel mooi omlijst;
- De gekasseide plint voor de oranjeriegevel blijft in de huidige vorm behouden.

ACTIEPUNTEN

- De straalvormige paden in het perk direct voor de oranjerie worden verwijderd, waarmee het perk als één vlak wordt hersteld;
- De plantencollectie in dit deelgebied wordt herzien. In het perk direct voor de gevel van de oranjerie worden zo mogelijk uitsluitend plantensoorten toegepast met een hedendaagse en vooral historische medicinale toepassing en bovendien niet hoger worden dan 1 meter boven maaiveld zodat ze het zicht op en vanuit de oranjerie niet belemmeren.
- Het perk ten noorden hiervan is ingericht met soorten uit de rozenfamilie (rosaceae). Deze keuze blijft gehandhaafd, maar het thema wordt consequenter doorgevoerd door planten die niet tot deze familie behoren naar een andere locatie in het park te verplaatsen. Bomen in dit perk worden niet actief verwijderd, maar worden bij uitval vervangen door boomsoorten uit de rozenfamilie zoals wilde appel of wilde peer;
- Het perk oostelijk van het rosaceae-perk wordt eveneens ingericht met botanische planten met een medicinale toepassing, waarbij hier ook ruimte is voor hoger wordende soorten en klimmende soorten in daarvoor bedoelde korven;
- In alle drie de perken wordt een bord geplaatst die het thema van de plantencollectie aanduidt;
- In alle drie de perken worden planten voorzien van naambordjes. In de twee perken met een medicinaal thema wordt bovendien informatie gegeven over de toepassingsmogelijkheden van de soorten;
- De plint voor de oranjeriegevel wordt aangekleed met kuipen of bakken met kenmerkende oranjerieplanten uit warmere klimaatzones die in de wintermaanden binnen in rust worden gezet;
- De plint voor de oranjeriegevel wordt voorzien van grondspots die de oranjeriegevel aanlichten. De spots verlichten zo mogelijk ook de kroondelen van de bomen die links en rechts van de gevel staan, aan de oranjeriezijde. Daarmee vormen de bomen een groene omlijsting voor de oranjerie en dringen ze de bebouwing links en rechts van de oranjerie visueel naar de achtergrond. De oranjerie krijgt daarmee tijdens de avonduren een duidelijke hoofdrol. Voor het aanlichten van de gevel wordt een lichtplan opgesteld dat moet aansluiten bij het stedelijk lichtplan.

Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de oranjeriegevel.

7.3.9 GALERIJ EN OMGEVING

De schuttersgalerij krijgt een sterkere rol in het park. In plaats van een op zichzelf staand historisch relict wordt de galerij een integraal onderdeel van het park met een duidelijke functie:

- De schuttersgalerij wordt opgewaardeerd tot een hedendaags display dat de interessante historie van het park en de huidige bijzonderheden in beeld brengt;
- Van een harde scheiding tussen de prairietuin en de rest van het park wordt de galerij een duidelijke verbinding tussen deze twee delen;
- Gestreefd wordt naar een betere aansluiting tussen de beplanting en de serre die de meer exotische delen van de plantencollectie herbergt.

ACTIEPUNTEN

- De plint voor de schuttersgalerij wordt in beide richtingen verbreed, zover als de aanwezige beplanting dat toelaat en bovendien voorzien van een kasseienverharding, overeenkomstig de plinten voor andere gebouwen;
- Het perk ten noordoosten van de galerij wordt volledig vernieuwd. De hellingbaan voor rolstoelgebruikers die het huidige perk begrenst wordt heraangelegd zodat het in een rechte lijn uit de richting van het hek afloopt richting de serre. De rots- en woestijntuin, gelegen ten zuidoosten van de vijvertuin, wordt afgebroken en hier opnieuw opgebouwd, direct grenzend aan de zuidzijde van de hellingbaan, waarbij het hoogteverschil wordt benut om een licht op het zuiden georiënteerde helling te creëren, waarin de rots- en woestijnplanten worden geplaatst. De bestaande lederboom wordt daarbij gehandhaafd. De oleander kan niet worden gehandhaafd en krijgt een nieuwe plek in het park;
- In het zuidelijke deel van de schuttersgalerij wordt in de achterwand een nieuwe doorgang gecreëerd tussen de plantentuin en de daarachter gelegen prairietuin. Gelet op het hoogteverschil tussen de prairietuin en de plantentuin, maakt de aanleg van traptreden aan de zijde van de prairietuin deel uit van deze ontwikkeling. Deze nieuwe afsluitbare doorgang krijgt, samen met de bestaande doorgang ten noorden van de galerij een automatisch tijdslot;
- De achterwand van de schuttersgalerij wordt voorzien van informatiepanelen. Op de panelen wordt in een tijdlijn de historie van Den Botaniek beschreven, rijk geïllustreerd met historische foto's en kaarten en verwijzingen naar onderdelen die bezoekers nog altijd in het park kunnen terugvinden, zoals specifieke medicinale planten, oude bomen en architectuur (waaronder de galerij zelf).

7.3.10 PRAIRIETUIN

In de komende beheerperiode wordt de connectie tussen dit deelgebied en de rest van Den Botaniek versterkt. Daarvoor gelden de volgende doelen:

- Een betere verbinding tussen de prairietuin en de rest van het park maakt het mogelijk en zelfs voor de hand liggend om dit deelgebied op te nemen als integraal deel van een wandeling door het park;
- Bij het betreden van de prairietuin vanaf de Lange Gasthuisstraat wordt direct duidelijk dat dit deelgebied deel uitmaakt van een groter park, doordat een duidelijke route door de prairietuin leidt tot de rest van het park;
- Alle beplanting in dit deelgebied wordt opgewaardeerd tot een meer samenhangend geheel. De prairiebeplanting in het oosten van het deelgebied vormt daarvoor de basis. Nevendoel hiervan is het verzachten van de stenige uitstraling en hittegenererend effect;
- Door toevoeging van opgaand groen, wordt de rol van dit deelgebied vergroot als achtergrond van de schuttersgalerij, gezien vanuit de serreomgeving;
- De architectuur van Hotel Della Faille en de Normaalschool speelt een belangrijke rol in de beleving van dit deelgebied;

- Op het terras voor de voormalige Normaalschol is uitsluitend ruimte voor passende voorzieningen, waaronder tafels, stoelen en desgewenst parasols. Gesloten constructies, waaronder ook vaste, tijdelijke of verplaatsbare wanden worden verstaan, zijn niet toegestaan;
- Bij alle te plaatsen voorzieningen moet voldoende aandacht zijn voor de beeldkwaliteit van het park en mag in geen geval afbreuk worden gedaan aan het beeld van het park;
- Voorzieningen die behoren tot het terras, mogen uitsluitend worden geplaatst binnen de grenzen van de zone die valt onder de daarvoor afgegeven concessie.

ACTIEPUNTEN

Voor dit deelgebied wordt een integraal ontwerp gemaakt. Sterke elementen in het deelgebied worden behouden, zoals de prairietuin en de architectuur, en minder sterke punten worden daarin opgelost. Dit houdt onder meer het volgende in:

- Vanuit de koetspoort wordt een duidelijk zicht op en route naar de doorgang ten noorden van de schuttersgalerij gecreëerd, naar de nieuwe doorgang zuidelijker in de schuttersgalerij;
- De pleinfunctie van de zonnewijzer blijft behouden;
- Het in ere herstellen van de zonnewijzer met behulp van hedendaagse techniek. Hiervoor wordt ledverlichting in de bestrating ingepast om de uurmarkeringen van de historische zonnewijzer aan te duiden en de actuele tijd weer te geven;
- In het oostelijk deel van het plein worden enkele bomen geplant die de stenige sfeer van het plein verzachten en een sterkere achtergrond voor de schuttersgalerij creëren. Bomen met een losse, transparante kroonstructuur om een halfschaduw situatie te creëren hebben de voorkeur;
- De beplanting in het zuidwesten en noordwesten van dit deelgebied wordt geheel herzien en qua inrichting aangepast aan de prairietuin, zodat hierin meer eenheid ontstaat;
- Beplanting wordt voorzien van naambordjes, zoals ook elders in het park, zodat de functie van botanisch park tot dit deelgebied wordt uitgebreid;
- Een informatiepaneel wordt in de looproute geplaatst waarop bezoekers uitleg krijgen over de klimaatadaptieve kwaliteiten van het concept prairietuin, over de geschiedenis van deze plek als binnenplaats van Hotel Della Faille en over de historische zonnewijzer;
- De bomen tegen de gevel van Hotel Della Faille worden niet actief verwijderd, maar bij uitval in de toekomst worden bomen niet op dezelfde locatie herplant. Bomen worden herplant op grotere afstand tot de gevel waardoor zowel de architectuur beter tot zijn recht komt als de bomen stabiel en meer in hun natuurlijke habitus kunnen uitgroeien;
- Aanbrengen van slimme verlichting en mogelijk camerabewaking ten behoeve van een sociaal veilige situatie bij het verlaten en afsluiten van de horecagelegenheid in de Normaalschool, bijvoorbeeld verlichting die na manuele activatie een zekere tijd blijft branden al dan niet in combinatie met bewegingsactivatie. Permanente nachtverlichting is hier niet gewenst;
- Aan het plein wordt vaste zitgelegenheid toegevoegd. Dit kunnen bankjes zijn conform de beeldtaal voor Den Botaniek, maar ook vaste (beton)elementen die in het plein worden ingebouwd. Deze keuze maakt onderdeel uit van de ontwerp-opgave van dit deelgebied;
- In de noordoosthoek van de prairietuin wordt een locatie ingericht voor de opslag en compostering van groenafval. Deze locatie is uitsluitend bedoeld voor groen dat vrijkomt uit beheer van Den Botaniek zelf. Gecomposteerd groen wordt vervolgens in Den Botaniek zelf weer verwerkt;
- Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de gevels van Hotel Della Faille en de Normaalschool.

7.3.11 SERRE EN SERREOMGEVING

De serre krijgt naast een sterkere visuele ook een meer functionele connectie met het park. Met de herinrichting van de perken aan de west- en oostvleugel van de serre waarbij nadruk wordt gelegd op planten uit warmere klimaatzones (respectievelijk paragraaf 7.3.9 en 7.3.15), wordt in de beplanting al een relatie gelegd met de serre die eveneens is gebouwd met het doel planten te huisvesten uit andere klimaatzones. De volgende beheerdoelen zijn van toepassing op dit deelgebied:

- Voor de serre wordt een nieuwe, passende functie gezocht;
- De functie van de serre dient maatschappelijk relevant te zijn, waarbij een sterke voorkeur uitgaat naar een functie met een sterke publiekswerking, met educatieve waarde en in functie staat van Den Botaniek. De educatieve waarde kan gezocht worden in bijvoorbeeld aandacht voor de historie van Den Botaniek en de omgeving daarvan, de historische medicinale plantencollectie of het creëren van bewustzijn over thema's als (stads)ecologie en klimaat;
- Commerciële functies waaronder horeca en retail worden als niet passend beschouwd in de serre, evenmin als functies die exclusief gebruik van de serre tot gevolg hebben;
- De nieuwe functie van de serre dient laagdynamisch te zijn en geen extra ruimtebeslag te leggen op Den Botaniek. Onder meer extra terrasruimte wordt daarmee uitgesloten;
- De directe omgeving van de serre wordt een rustig plein vanwaar de aandacht vooral wordt getrokken door de paden die door het park leiden.

ACTIEPUNTEN

- De gekasseide plint rond de serre wordt iets verbreed zodat deze beter aansluit bij de massa van de kas. Alle kasseiverharding die hier niet tot de plint van de serre behoort, wordt vervangen door porfier zodat dit een eenheid vormt met de parkpaden;
- Het aantal losse elementen dat de aandacht van bezoekers trekt in de ruimte voor de serre wordt tot een minimum beperkt. De fietsenstalling wordt verplaatst naar een locatie buiten het park, de kuipplanten die bezoekers op afstand houden van het kwetsbare glaswerk vallen minder op door de verbrede plint en parkbankjes worden meer uit het directe zicht geplaatst;
- Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de serre.

7.3.12 ROTSTUIN

De huidige rotstuin wordt verplaatst en opnieuw opgebouwd in de hoek tussen de schuttersgalerij en de serre (zie paragraaf 7.3.9). De vrijgekomen ruimte wordt heringericht als integraal deel van het deelgebied park zuid (paragraaf 7.3.13).

7.3.13 PARK NOORD EN ZUID

Deze deelgebieden bieden meer dan andere delen ruimte om langere tijd in het park te verblijven. De volgende doelen zijn daarop van toepassing:

- Deze deelgebieden bieden parkbezoekers de juiste balans tussen zon en (half)schaduw, zodat ze tijdens alle seizoenen een prettige plek vormen om in het park te verblijven;
- Bezoekers wordt een juiste combinatie geboden van voldoende open gazonruimte om te zitten en gelijktijdig voldoende rugdekking in de vorm van beplanting en bomen;
- Naast de gazons wordt in deze deelgebieden voldoende zitruimte aangeboden op parkmeubilair; Behalve gazons worden lange linten van beplanting gecreëerd naar voorbeeld van de borders die nu reeds ten noorden van de Hovenierswoning het gazon omzomen (zie afbeelding 61). Deze linten zijn van grote visuele kwaliteit, maar dragen ook een flink deel van de botanische collectie van Den Botaniek.

Afbeelding 61, voorbeeld van goed ontwikkelde beplantingsstrook in Den Botaniek, grenzend aan gazon met een gebruiksfunctie.

ACTIEPUNTEN

- Het standbeeld van Peeter van Coudenberghe wordt verplaatst in noordelijke richting. Daarmee wordt meer afstand tussen het beeld en de massieve sokkel ervan gecreëerd waardoor zowel het beeld als de hovenierswoning beter tot hun recht komen. Bovendien vormt de fraaie magnolia op de nieuwe locatie een mooie achtergrond voor het beeld, terwijl het in de huidige situatie gedeeltelijk verscholen gaat achter een vergelijkbare boom. Overwogen kan worden om bij herplaatsing van het beeld de sokkel verder in het maaiveld te laten verzinken, tot aan de onderste schuine rand, zodat deze ten opzichte van het beeld zelf beter in verhouding komt;
- De kleinschalige beplanting in en tussen de gazons wordt herzien. Naar voorbeeld van de beplanting ten noorden van de hovenierswoning worden lange soortenrijke en bloemrijke linten van botanisch waardevolle planten gecreëerd;
- Bomen in dit deelgebied zijn van de 3^e en soms 2^e grootte zodat een duidelijk contrast blijft behouden met de hoge bomen in andere deelgebieden en de schaal van de bomen past bij de inrichting van de parkloper. Bomen staan in de beplantingslinten of in het gazon. In het laatste geval bestaat de plantspiegel uit gras. Er worden geen planten rond de stammen geplant;
- Alle planten en bomen worden voorzien van een naambordje;
- Planten worden gegroepeerd naar familie. Per familie wordt een bordje geplaatst met de familienaam.

7.3.14 BOSSTROOK

De bosstrook vervult een tweeledige functie: het schermt het park af van de stedelijke drukte op de Leopoldstraat, maar verbindt het park juist ook met de stad, zowel voor omwonenden als passanten. Voor het optimaal vervullen van deze functie worden de volgende doelen nagestreefd:

- De bosstrook heeft op de juiste plaatsen een open of juist een meer gesloten karakter;
- De bosstrook biedt jaarrond een fraai uitzicht voor bezoekers aan de parkzijde, maar ook voor passanten en omwonenden aan de zijde van de Leopoldstraat.
- De beplanting in de bosstrook krijgt een sterke educatieve functie, voor parkbezoekers, maar ook voor de groenbeheerders van de stad;
- De nadruk in de bosstrook ligt op bomen en struiken, waarmee het zich onderscheidt van de andere parkdelen.

ACTIEPUNTEN

- In het smallere deel van de bosstrook noordelijk van de hoofdentree wordt de beplanting wat lager en transparanter gehouden, zodat de hovenierswoning vanaf de Leopoldstraat goed in beeld is en bovendien zicht is op het terras van Het Gebaar ten noorden daarvan;
- In het smallere deel van de bosstrook ten zuiden van de secundaire entree worden enkele doorkijkjes gecreëerd of versterkt die vanaf de Leopoldstraat zicht bieden op het park;
- In de noordelijke punt van de bosstrook wordt een doorkijkje gecreëerd die direct na het betreden van de secundaire entree kortstondig zicht biedt op het daarachter gelegen park;
- Waar zicht vanaf de Leopoldstraat het park in wenselijk is, wordt het hoogteverschil tussen de straat en het park optimaal benut. De bosstrook bestaat ter plaatse uit lagere struikbeplanting zodat doorzicht open blijft, maar de beplantingsstrook niet wordt onderbroken;
- In de beplanting van de bosstrook ligt de nadruk op bomen en struiken. Hoewel lagere planten daartussen wenselijk zijn, spelen zij in dit perk een ondergeschikte rol;
- In de bosrand aan beide zijden van de bosstrook wordt een relatief groot aandeel soorten opgenomen met een opvallende bloei, bladvorm of -kleur of herfstverkleuring. Ook een aandeel wintergroene soorten wordt opgenomen;
- Aan de zijde van de Leopoldstraat wordt de beplanting gedeeltelijk herzien. Hier worden bomen of struiken toegevoegd, eventueel ter vervanging van bestaande exemplaren, die een grotere en meer uitgesproken bijdrage leveren aan de beleving vanaf de Leopoldstraat. Daarbij wordt voldoende rekening gehouden met de groeivorm en -hoogte. Daarom worden vooral bomen en struiken toegepast waarvan het zwaartepunt van hun bladmassa onder de bovenkant van de balustradehoogte ligt, of juist ruim daarboven. Daardoor kunnen bomen en struiken hier in hun natuurlijke habitus uitgroeien en wordt voorkomen dat takken die over de balustrade groeien hinder veroorzaken of regelmatig terugkerend beheer vragen;
- Bij nieuwe aanplant in dit park wordt primair gekozen voor minder algemeen voorkomende boom- en struiksoorten die mogelijk geschikt zijn voor toepassing in de stedelijke omgeving, uitgaande van de klimatologische omstandigheden die op de langere termijn in dit deel van Europa verwacht kunnen worden;
- Het bospaadje dat door het brede deel van de bosstrook slingert, komt te vervallen. Dit pad kan voor beheerdoeleinden worden benut, maar wordt niet in stand gehouden met het oog op gebruik door parkbezoekers;
- Aan de parkzijde worden bomen en struiken voorzien van naambordjes;
- De hardstenen plaat met het gedicht de poëten wordt verplaatst naar de parkloper. Het krijgt een plek in de nabijheid van het krukje der poëten;
- Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de balustrade en daarop geplaatste lantaarns;
- De opgeslagen materialen en groenafval tegen de binnenzijde van de balustrade worden verwijderd. Voor opslag en compostering van groenafval wordt elders in het park een meer geschikte locatie gekozen.

7.3.15 SECUNDAIRE ENTREE

De secundaire entree is in de praktijk het meest gebruikt toegangspunt van Den Botaniek. Net als bij de hoofdentree is het doel dat het bezoekers hier direct bij het betreden van het park ervaren dat zij zich in een andere omgeving bevinden; anders dan de stenige omgeving van de stad, maar ook anders dan de andere Antwerpse groengebieden. De volgende doelen vloeien daaruit voort:

- De beplanting aan weerszijden van het pad achter de entree heeft een heel eigen uitstraling met niet voor de hand liggende planten die in combinatie met de opvallende serre duidelijk maken dat een niet alledaags park wordt betreden;
- Vanuit de entree worden bezoekers getraceerd op fragmenten van het park die een tipje van de sluier oplichten van wat verwacht kan worden en bezoekers uitnodigen verder te lopen.

ACTIEPUNTEN

- De eenheid en duidelijkheid in de materialisering wordt verbeterd door de kasseiverharding in het pad na de secundaire entree te vervangen door porfier. Daardoor sluit het materiaalgebruik van dit pad beter aan op die van de rest van de paden in Den Botaniek en komt de kasseienplint voor de serre als zelfstandig element beter tot uiting. Omdat halfverharding zoals porfier beter niet wordt toegepast op hellende oppervlakten zal de kasseienverharding op het eerste deel van het pad vanaf de secundaire entree behouden blijven. Onderzocht wordt vanaf welk punt de kasseien na het smeedijzeren hekwerk vervangen kunnen worden door porfier;
- Het perk ten noorden van de entree, tegen de serre, en de eerste twee meter van de beplanting ten zuiden van het pad wordt herzien. De perken worden voorzien van planten met een Aziatisch thema, waarmee een connectie wordt gemaakt met de naastliggende serre. De bestaande palmen worden in deze beplanting behouden. In het beplantingsontwerp wordt bepaald of de bollen en boorden van hедера behouden kunnen worden;
- In de beplanting ten zuiden van de entree wordt een doorkijkje gecreëerd in zuidwestelijke richting. Aanvullend op het zicht op de serre en het daaraan liggende pleintje biedt de entreezone daarmee ook een blik op het achterliggende park (zie ook paragraaf 7.3.14);
- De planten worden voorzien van naambordjes;
- Direct na de balustrade wordt een informatiepaneel geplaatst. Het paneel toont de lay-out van het park, geeft informatie over de bijzondere waarde ervan en legt uit hoe bezoekers tijdens hun verblijf aanvullende informatie kunnen krijgen.

Afbeelding 62, schilderij van De Maré uit 1676 dat een tafereel toont van het Maagdenhuis met op de achtergrond vermoedelijk een blik op de voorloper van (een deel van) Den Botaniek. Opvallend is dat De Maré in de tuin mensen heeft geplaatst die gezien hun kleding en samenstelling de tuin om recreatieve redenen bezoeken. Dit wijst erop dat de tuin in deze periode mogelijk meer was dan een functionele voedseltuin en ook bezocht werd omwille van de sierwaarde ervan.

8 MAATREGELLEN

Voor het bereiken van de gestelde doelen in voorgaande hoofdstukken zijn gerichte maatregelen nodig. In onderstaande paragrafen zijn de maatregelen opgesomd, waarbij onderscheid gemaakt is tussen eenmalige maatregelen, terugkerende maatregelen en ontwerpopgaven.

8.1 EENMALIGE MAATREGELLEN

Onder eenmalige maatregelen verstaan we aanpassingen aan het terrein of onderdelen daarvan. In Den Botaniek betreft dit doorgaans inrichtingsmaatregelen. Deze maatregelen worden in onderstaand overzicht opgesomd. Per maatregel is een uitvoeringstermijn aangegeven waarmee de prioriteit ervan wordt aangeduid. Uitvoering op korte termijn geldt voor maatregelen die bij voorkeur in de eerste vijf jaar van deze beheerperiode worden uitgevoerd. Dit omvat onder meer maatregelen die vanwege herinrichting in de omgeving snel uitgevoerd dienen te worden om de toegankelijkheid van het park te reguleren, of maatregelen die actuele knelpunten weg dienen te nemen.

Een middellange uitvoeringstermijn geldt voor maatregelen die binnen 5 tot 10 jaar uitvoering vragen. Deze maatregelen zijn minder urgent maar desalniettemin wenselijk om Den Botaniek de gewenste kwaliteit te geven. Maatregelen waarvoor een lange uitvoeringstermijn is vermeld zijn niet urgente maatregelen waarvan de uitvoering niet cruciaal is voor het functioneren van Den Botaniek.

EENMALIGE MAATREGELLEN PER ERFGOEDELEMENT

Maatregel	Uitvoerings- termijn	Vrijgesteld van toelating
Plantentuin		
Vlakdekkend inventariseren van de botanisch waardevolle planten in het park en actualiseren van de database Plantcol (of vervangende database die wordt verwacht)	Kort	Ja
Herverdelen van de plantencollectie over de verschillende perken, naar thematische samenstelling, weergegeven in afbeelding 55.	Kort	Ja
Herzien van beplanting in en tussen de gazons.	Kort	Nee
Vervangen moerasbak in parkhart door beter gevormde bak. Inrichten met bijvoorbeeld een collectie vleesetende planten.	Middel	Ja
Aanbrengen tijdsplot in poort tussen zonnwijzerplein en botanische tuin.	Kort	Ja
Plaatsen informatiepanelen bij de hoofdentree, de secundaire entree en op het zonnwijzerplein.	Middel	Ja
Vervangen naambordjes planten en families door eigentijdse typen.	Middel	Ja
Creëren doorkijkje in beplanting direct achter de secundaire entree richting het park.	Middel	Nee
Vervangen van kasseiënverharding door porfier, met uitzondering van gebouwplinten, zonnwijzerplein en deel van het pad na de secundaire entree.	Kort	Nee
Verwijderen straalvormige paden uit perk ten oosten van oranjerie.	Kort	Ja
Verplaatsen van de hardstenen plaat met gedicht de poëten naar de parkloper, nabij het krukje der poëten.	Kort	Ja
Plaatsen slimme verlichting en camerabewaking op zonnwijzerplein t.b.v. sociale veiligheid.	Kort	Ja
Vervangen parkmeubilair door nieuwe conform gewenste beeldentaal.	Kort	Ja
Creëren nieuwe doorgang in zuidrand in verlengde van ziekenhuisentree, met voetgangerspoort voorzien van tijdsplot.	Lang	Nee

Plaatsen poort met tijdslot ter hoogte van de overgang tussen den Botaniek en de buitenruimte van Botanic Spa Antwerp.	Kort	Ja
Verplaatsen fietsenstalling buiten Den Botaniek	Middel	Ja
Serre		
De aluminium profielen worden opgepoetst en voorzien van een vernislaag om oxidatie van het materiaal te vertragen.	Middel	Ja
De afvoerbuizen worden vervangen door standaard grijze pvc buizen en bochten	Middel	Ja
Vervangen van de cementen afwerklaag van de westgevel. Planten en onnodige metalen delen worden verwijderd en de muur wordt afgekapd tot de blote steen, waarna deze opnieuw wordt voorzien van een dichtende cementen laag	Kort	Ja
Herstel van de cementen afwerklaag aan de zuidgevel. Verwijderen losse delen en beschadigingen bijwerken.	Kort	Ja
Herstel voegwerk oostgevel. De voegen worden uitgeslepen en opnieuw gevoegd.	Kort	Ja
Verwijderen graffiti op de oostgevel en aanbrengen anti-graffiticoating.	Middel	Ja
Herstel van de verbindingen in de vloergoten aan de zuidgevel: uitkappen van de verbindingen en opnieuw voegen met waterdichte mortel.	Kort	Ja
Onderzoek naar oorzaak van verzakkingen in de kasseiverharding van de plint (vermoedelijk een gebrek aan de aansluiting van de afvoerbuizen) en herstel van verzakte delen.	Kort	Ja
De plint voor het ronde gedeelte van de kas voorzien van groene inrichting (plantenborder of zelfs haag) of passend hekwerk om bezoekers op afstand te houden van de kwetsbare liggende beglazing?	Lang	Nee
Verwijderen fietsenstalling op de plint van de serre. Als alternatief wordt een geschikte locatie buiten het park gezocht.	Middel	Ja
Verbreden van de gekasseide plint rond de serre.	Middel	Nee
Hovenierswoning		
Uitplaatsen van de fietsenstalling ten zuiden van de hovenierswoning naar locatie buiten het park.	Middel	Ja
Toegangspoort(en) en balustrade		
Opnieuw schilderen van de metalen poort in de hoofdentree (Bourlapoort)	Middel	Ja
Herstel hoofdentree naar oorspronkelijke staat: schade aan pleisterwerk en hardsteen herstellen en het pleisterwerk voorzien van een nieuwe verflaag.	Kort	Nee
Aanbrengen beschermende voorzieningen voor kolommen van de hoofdentree aan de straatzijde (bloembakken/paaltjes).	Kort	Ja
Plaatsen klappalen aan hoofd- en secundaire entree (zie afb. 55).	Kort	Ja
Verwijderen van het voegwerk tussen delen van de balustrade en aanbrengen nieuwe voegen.	Middel	Ja
Verwijderen vuil, graffiti en roestplekken van de lantaarn en deze voorzien van een nieuwe verflaag.	Middel	Ja
Opknappen binnenzijde balustrade, onder meer opruimwerkzaamheden.	Middel	Ja
Beeld Peeter Van Coudenberghe		
Verplaatsen beeld naar nieuwe locatie binnen het perk.	Kort	Nee
Schuttersgalerij		
Ontwerp en plaatsen van informatiepanelen tegen de achterwand van de schuttersgalerij die middels een tijdlijn de geschiedenis van Den Botaniek vertellen.	Middel	Ja
Verbreden van de kasseienplint voor de galerij, zowel in noordelijke als zuidelijke richting.	Kort	Ja
Herstel van de verstopte afloop aan de westzijde. Aansluitend wordt het houtwerk geïnspecteerd en waar nodig hersteld.	Kort	Ja
Vervangen van de leiendakbedekking aan de oostzijde en herstel van het dak aan de westzijde.	Kort	Nee
Voorzien van de ladderhaken van een beschermende verflaag	Kort	Ja
Aanbrengen van een nieuwe beschermende beitslaag op het buitenschrijnwerk op de noord- en zuidgevel van de galerij	Kort	Ja

Herstel van het schilderwerk aan de achterwand (binnenzijde) van de galerij: verwijderen losse verflagen en aanbrengen nieuwe verflaag.	Middel	Ja
Herstel van de verzakte rollaag aan de zuidzijde van de galerij: opvoegen van de spleet die door verzakking van de rollaag is ontstaan.	Middel	Ja
Herstel van het tegelwerk aan de noordzijde van de galerij: bijwerken van de gaten en gelijkleggen van verzakt tegelwerk.	Kort	Ja
Oranjerie		
Plaatsen grondspots t.b.v. aanlichten voorgevel oranjerie en kronen van bomen direct ten noorden en zuiden daarvan, gedurende de eerste uren na zonsondergang.	Middel	Nee
Hotel Della Faille		
Herschilderen trappenhal (buiten) van voorbouw.	Middel	Ja
Normaalschool		
Herschilderen trappenhal (buiten) van voorbouw.	Middel	Ja

8.2 TERUGKERENDE MAATREGELEN

Terugkerende maatregelen zijn ingrepen bedoeld voor het in stand houden van de gewenste situatie of voor het sturen van huidige situatie in de gewenste richting via een geleidelijke weg. Deze maatregelen worden in de regel met een min of meer vast interval herhaald. In onderstaand overzicht zijn de terugkerende maatregelen voor Den Botaniek opgesomd.

TERUGKERENDE MAATREGELEN PER ERFGOEDELEMENT

Maatregel	Frequentie	Vrijgesteld van toelating
Plantentuin		
Periodiek bijwerken van de plantencollectie, zodat de werkelijke collectie en de inventarisatiegegevens op papier overeen blijven komen.	Jaarlijks	Ja
Periodiek verwijderen en vervangen van uitgevallen bomen, struiken of planten.	Jaarlijks	Ja
Periodieke controle van de vitaliteit en stabiliteit van bomen ten behoeve van veiligheid, inclusief uitvoering van maatregelen die op basis van de controle noodzakelijk blijken.	Eens per drie jaar	Ja
Periodieke controle van bomen waarvan bekend is dat zij gebreken vertonen of een afnemende vitaliteit laten zien, inclusief uitvoering van maatregelen die op basis van de controle noodzakelijk blijken.	Jaarlijks	Ja
Serre		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de serre;	Jaarlijks	Ja
Hovenierswoning		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de hovenierswoning.	Jaarlijks	Ja
Toegangspoort(en) en balustrade		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de balustrade en daarop geplaatste lantaarns.	Jaarlijks	Ja
Beeld Peeter Van Coudenberghe		
Periodieke reiniging van het beeld en de sokkel, indien nodig.	Jaarlijks	Ja
Schuttersgalerij		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de schuttersgalerij.	Jaarlijks	Ja
Oranjerie		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de oranjeriegevel.	Jaarlijks	Ja
Hotel Della Faille		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de gevels van Hotel Della Faille.	Jaarlijks	Ja
Inspectie gebouwschil en -structuur en uitvoeren vastgestelde werkpunten	Jaarlijks	Ja
Onderhoud van alle daken: nazicht gebreken en ledigen dakgoten	Jaarlijks	Ja
Normaalschool		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de gevels van de Normaalschool.	Jaarlijks	Ja
Inspectie gebouwschil en -structuur en uitvoeren vastgestelde werkpunten	Jaarlijks	Ja
Onderhoud van alle daken: nazicht gebreken en ledigen dakgoten	Jaarlijks	Ja

8.3 ONTWERPOPGAVEN

Niet alle beheerdoelen als beschreven in de visie kunnen via eenmalige of terugkerende beheerregelingen worden bereikt. Voor enkele locaties in Den Botaniek is een integraal herontwerp vereist. Op basis van de nieuw voorgestelde inrichting kan vervolgens specifiek bepaald worden welke maatregelen getroffen dienen te worden. In onderstaand overzicht zijn de ontwerpoppaven benoemd die als noodzakelijk worden beschouwd om de gestelde doelen te kunnen realiseren. Afbeelding 62 laat de afbakening van het betreffende terreindeel zien.

ONTWERPOPGAVEN PER ERFGOEDELEMENT

Maatregel	Uitvoerings- termijn	Vrijgesteld van toelating
Plantentuin		
<u>Laantje</u> De breedte en verharding van het laantje wordt aangepast (zie o.a. afbeelding 55) zodat deze beter aansluit bij het overige padenpatroon. Ook de beplanting aan weerszijden van het pad wordt opgewaardeerd. Voor de dimensionering van het pad en de inrichting van de nieuw ontstane beplantingsranden wordt een kleinschalig ontwerp opgemaakt.	Kort	nee
<u>Aansluiting buitenterrein Botanic Spa Antwerp</u> Opmaak van een ontwerp voor de aansluiting tussen Den Botaniek en het buitenterrein van hotel Botanic Spa Antwerp met de focus op beplanting die beide gebieden aan elkaar monteert en op afsluiting van de plantentuin zodat het park ook van deze zijde buiten openingstijden kan worden afgesloten voor publiek.	Kort	nee
<u>Rolstoelopgang en perk 20</u> Heraanleg bestaande rolstoelopgang naar doorgang tussen botanische tuin en zonnewijzerplein (zie ook afbeelding 54). Integraal wordt ook het aanliggende perk (perk 20, afbeelding 55) heringericht. Hier wordt de rotstuin gevestigd, waarvoor een op het zuiden georiënteerd talud gunstig is.	Middel	nee
<u>Zonnewijzerplein</u> Volledig herontwerp voor dit gedeelte van het park. Ronde kasseienplein behouden, creëren duidelijke directe zichtas tussen koetspoort en doorgang naar botanische tuin, creëren breder en directer pad tussen ronde plein en doorgang naar botanische tuin, herinrichting perken (als integraal onderdeel botanische tuin) m.u.v. bestaande prairietuin, planten bomen in plein als achtergrond voor schuttersgalerij, plaatsen zitelementen om plein meer functie te geven, inbouwen lichtkunst in plein (ledverlichting in verharding als urenmarkering zonnewijzer), toevoegen extra pad naar nieuwe doorgang in achterwand schuttersgalerij.	Middel	nee
Serre		
Voor de serre wordt een nieuwe bestemming/functie gezocht. Afhankelijk van deze functie zullen aanpassingen aan het interieur van de serre gedaan moeten worden. Mogelijk zijn ook in de directe omgeving van de serre aanpassingen wenselijk. Wanneer een passende functie is gevonden worden daarvoor gerichte plannen opgemaakt.	Lang	nee
Hovenierswoning		
De omgeving van de hovenierswoning wordt opnieuw ontworpen. De plint van de hovenierswoning, de beplanting direct rond de hovenierswoning en het terras worden herzien. Het terras wordt als duidelijk afgebakende oppervlakte vormgegeven, het pad van de hoofdentree in noordelijke richting wordt een integraal deel van de porfierpaden in het park. Het terras wordt aan de zuidzijde begrensd door een smalle groenstrook.	Kort	nee
Schuttersgalerij		
Creëren nieuwe doorgang in achterwand tussen beide zijden plantentuin, inclusief aanbrengen treden ter overbrugging hoogteverschil.	Lang	nee

ZONNEWIJZERPLEIN

Integraal herontwerp van deelgebied met focus op passende verbindingen L. Gasthuisstraat en plantentuin.

SCHUTTERS GALERIJ

Ontwerp nieuwe doorgang en traptreden aan zijde prairietuin

ROLSTOELOPGANG

Herontwerp hellingbaan en perk 20

SERRE

Herontwerp interieur en buitenruimte serre op basis van nader te bepalen nieuwe functie

AANSLUITING BOTANIC SPA ANTWERP

Herontwerp beplanting tbv duidelijke entreezone en passende overgang aansluitende terreinen.

LAANTJE

Aanpassen dimensionering en begeleidende beplanting.

HOVENIERSWONING

Herontwerp plint en tuinbeplanting en ontwerp nieuw terras.

Afbeelding 63, globale begrenzing van terreindelen waarvoor een herontwerp wenselijk is.

9 OPVOLGING EN EVALUATIE

Het erfgoedbeheerplan voor Den Botaniek bestrijkt een beheerperiode van 24 jaar. Op visieniveau is dit een overzichtelijke periode. Het langdurig volgen van dezelfde lijn in beleid en beheer leidt tot een consequente omgang met het park en voorkomt een aaneenschakeling van ad hoc beslissingen die de onderlinge samenhang van keuzes in beheer, inrichting en functievervulling in gevaar brengen. Een lange beheerperiode biedt de beheerder daarnaast de kans om ook te sturen in ontwikkelingen die van nature traag verlopen én om kostenintensieve ingrepen efficiënt in de tijd te spreiden.

In het dagelijks beheer is een periode van 24 jaar daarentegen erg lang. Hoewel maatregelen steeds weloverwogen en planmatig worden uitgevoerd, zijn de effecten daarvan niet in alle gevallen met zekerheid te voorspellen. Bovendien zijn er veel meer invloeden die de ontwikkeling van Den Botaniek sturen dan alleen het beheer. Om de beheerdoelstellingen te behalen is het daarom van belang dat de effecten van maatregelen worden gevolgd en de beheerder voldoende ruimte heeft om het beheer bij te sturen wanneer blijkt dat de doelstellingen niet of niet voldoende worden behaald.

9.1 PERIODIEKE EVALUATIE

Voorliggend beheerplan gaat uit van een beheercyclus van 6 jaar. Terugkerende beheermaatregelen worden met een zekere regelmaat uitgevoerd. Waar maaibeheer jaarlijks of meerdere keren per jaar wordt uitgevoerd, geldt voor boomcontrole en –onderhoud een reguliere cyclus van 3 jaar. De meest urgente eenmalige maatregelen zijn voorzien voor de eerste vijf jaar na het vaststellen van dit beheerplan. Dat betekent dat in de eerste beheercyclus van 6 jaar alle terugkerende beheermaatregelen overal waar nodig in het park één- of twee maal zijn uitgevoerd en de grootste knelpunten zijn aangepakt. Dit is dan ook een goed moment om een tussentijdse evaluatie van het beheer uit te voeren.

Bij de tussentijdse evaluatie maakt de beheerder een overzicht van de getroffen maatregelen en de mate waarin deze maatregelen hebben geleid tot het realiseren van de beheerdoelstellingen als vastgelegd in dit beheerplan. Indien daartoe aanleiding bestaat, wordt beschreven welke aanpassingen in het beheer nodig zijn om de beheerdoelstellingen efficiënter te kunnen nastreven. Mogelijke aanleidingen tot aanpassing kunnen zijn tegenvallende of afwijkende resultaten van maatregelen, onvoorziene omstandigheden of ontwikkelingen in het park, calamiteiten die een noodzaak vormen tot beheerwijziging of nieuwe inzichten, methoden of materialen die de beheerdoelstellingen beter dienen. De gewenste aanpassingen worden na de evaluatie verwerkt tot een herziening van het beheerplan.

Aanpassingen in het beheer dienen goed onderbouwd te zijn en derhalve niet gebaseerd te worden op persoonlijke voorkeuren of momentopnamen. Gedurende de hele beheercyclus worden waarnemingen en beheerresultaten daarom goed bijgehouden en gearhiveerd. Niet alleen blijft kennis en ervaring zo ook na eventuele personele wijzigingen beschikbaar, deze administratie draagt ook vooral bij aan het signaleren van trends. Trends, zeker wanneer deze een langere periode bijstrijken, geven een betere onderbouwing voor wijzigingen in het parkbeheer.

Bepaalde ontwikkelingen en beheerresultaten zijn moeilijk te beschrijven op basis van dagelijkse waarnemingen alleen. Hiervoor is het noodzakelijk periodiek een gerichte inventarisatie uit te voeren. Voor Den Botaniek geldt dit onder meer voor:

- De ontwikkeling van de botanische collectie en de wijze waarop deze is verdeeld over het park;
- De aanwezigheid van zich sterk verspreidende en moeilijk te beheersen soorten, zoals bamboe en Japanse duizendknoop;
- De vitaliteit en stabiliteit van het bomenbestand, gericht op zowel veiligheid van bezoekers, maar ook op de instandhouding van de botanische collectie waartoe de bomen behoren;
- De wijze waarop en intensiteit waarmee het park gebruikt wordt door bezoekers en de druk die dat legt op de inrichting van Den Botaniek.

9.2 TUSSENTIJDSE ACTUALISATIE

Na afloop van elke zesjaarlijkse beheercyclus wordt het plan geactualiseerd. De actualisatie omvat het doorvoeren van de inrichtingsaanpassingen in de beheerkaarten en het –waar relevant- opnieuw toekennen van maatregelen op de gewijzigde inrichting van deelgebieden. Met het oog hierop is het van groot belang dat na elke wijziging van de inrichting in een deelgebied as-built plannen worden opgemaakt. Na zes jaar kunnen deze plannen dan zonder nieuwe opmetingen ineens worden verwerkt in het beheerplan. Zo wordt voorkomen dat de actualisatie van het beheerplan een intensieve en kostbare exercitie wordt.

9.3 EINDEVALUATIE

Periodieke herziening van het beheerplan als beschreven in paragraaf 9.1, heeft betrekking op de inzet van specifieke beheermaatregelen die op een specifieke locatie worden ingezet. De in te zetten maatregelen of de wijze waarop ze worden uitgevoerd kunnen worden bijgestuurd. Gedurende de vier beheercycli van zes jaar blijven de visie en daarop gebaseerde beheerdoelstellingen in principe ongewijzigd.

Aan het eind van de gehele beheerperiode van vierentwintig jaar wordt een eindevaluatie gehouden waarin niet alleen de beheerresultaten in beschouwing worden genomen, maar ook de beheerdoelstellingen. Wanneer hiertoe aanleiding bestaat kunnen op dit moment ook de beheerdoelstellingen worden gewijzigd of genuanceerd. Het is daarbij van belang te realiseren dat de aanpassingen opnieuw voor een hele beheerperiode van vierentwintig jaar van kracht zullen blijven en derhalve zorgvuldig overwogen moeten worden. Redenen tot aanpassing van beheerdoelstellingen zijn vooral de volgende situaties:

- Het beheerplan bevat te ambitieuze doelstellingen die ook over langere tijd niet haalbaar blijken;
- Het beheerplan bevat doelstellingen die reeds gehaald zijn en verder aangescherpt kunnen worden;
- Fysieke of beleidsmatige veranderingen in of om het park of wezenlijke veranderingen in het gebruik van het park maken dat beheerdoelstellingen niet langer van toepassing of actueel zijn.

Voor de overkoepelende beheervisie geldt dat de reikwijdte hiervan groter is dan een enkele beheerperiode. In beginsel wordt de visie daarom wel geëvalueerd maar niet gewijzigd. Slechts wanneer daarvoor zwaarwegende redenen voor zijn wordt aanpassing van de beheervisie overwogen. Dit kan zijn wanneer bijvoorbeeld de maatschappelijke of beleidsmatige context zo is veranderd dat de beheervisie daar niet langer meer bij aansluit.

10 EXTRA TOEVOEGINGEN

OVERZICHT AFBEELDINGEN

Onderstaande lijst toont een overzicht van het beeldmateriaal dat in voorliggend beheerplan is opgenomen.

afb nr	pagina	titel
1	8	Ligging van plantentuin Den Botaniek in de binnenstad van Antwerpen
2	10	Afbakening van het plangebied
3	12	Eigendomssituatie van het plangebied
4	14	Bescherming onroerend erfgoed
5	16	Uitsnede plan van Antwerpen van Vigilius Bononiensis uit 1565
6	16	Pentekening J. Blaeu uit 1649
7	17	Tekening van Hieronymus Cock uit 1557
8	18	Plan van Mortier uit 1710
9	18	Plan van Ferraris uit 1771-1778
10	20	Pentekening uit 1801-1805
11	20	Plan van W.B. Clarke uit 1832
12	20	Plan van A. Losson uit 1846
13	22	Foto van de kleine vijver
14	22	Foto uit 1885 van de voormalige oranjerie
15	24	Foto uit 1937 met zicht op de toegangspoort vanuit de Van Heurckstraat
16	24	Plan van C. Valerius uit 1850
17	25	Plan van C. Valerius-Jouan uit 1855
18	26	Tekening van standbeeld Peeter van Coudenberghe
19	26	Uitsnede van tekening R. Huybrechts uit 18833 met foto van de hovenierswoning
20	28	Plan van Zazzarini et al uit 1885 met foto van de nieuwe oranjerie
21	28	Ontwerptekening van de balustrade uit 1876
22	30	Plan van Gust Creemers uit 1906
23	30	Foto van de vernieuwde serre uit 1976
24	31	Foto van standbeeld Peeter van Coudenberghe op huidige locatie
25	34	Huidige inrichting van Den Botaniek
26	38	Overzichtsplan ligging en fotocollage van de serre
27	40	Overzichtsplan ligging en fotocollage van de hovenierswoning
28	42	Overzichtsplan ligging en fotocollage van de toegangspoort en balustrade
29	44	Overzichtsplan ligging en fotocollage van het beeld van Van Coudenberghe
30	46	Overzichtsplan ligging en fotocollage van de schuttersgalerij
31	48	Overzichtsplan ligging en fotocollage van de oranjerie
32	50	Overzichtsplan ligging en fotocollage van Hotel Della Faille en de Normalschool
33	54	Een wandeling langs de deelgebieden van Den Botaniek
34	56	Fotocollage van deelgebied hoofdentree
35	57	Fotocollage van deelgebied verbindingsweg
36	58	Fotocollage van deelgebied omgeving hovenierswoning
37	60	Fotocollage van deelgebied omgeving laantje
38	61	Uitsnede uit plannen voor Botanic Sanctuary Antwerp en aansluiting met Den Botaniek
39	62	Fotocollage van deelgebied bostuin
40	64	Fotocollage van deelgebied vijvertuin
41	65	Fotocollage van deelgebied oranjerietuin
42	66	Fotocollage van deelgebied schuttersgalerij en omgeving
43	68	Fotocollage van deelgebied prairietuin
44	70	Fotocollage van deelgebied serre
45	71	Fotocollage van deelgebied serreomgeving
46	72	Fotocollage van deelgebied park noord
47	73	Fotocollage van deelgebied rotstuin

afb nr	pagina	titel
48	74	Fotocollage van deelgebied park zuid
49	76	Fotocollage van deelgebied bosstrook
50	77	Fotocollage van deelgebied secundaire entree
51	78	Fotocollage van deelgebied buitenrand Leopoldstraat
52	88	Parkdelen met een eigen sfeer
53	89	Globale indeling Den Botaniek
54	90	Functies in het park
55	93	Verbindingen in het park
56	96	Indeling van de verschillende perken
57	100	Voorbeeld van een frame dat de aandacht vestigt op een specifiek beeld of scenario
58	103	Voorbeeld naambordjes
59	104	Voorbeelden van zitbanken
60	104	Voorbeeld van losse zitelementen
61	115	Voorbeeld van goed ontwikkelde beplantingsstrook
62	118	Schilderij van De Maré uit 1676
63	124	Locaties waarvoor een integraal herontwerp gewenst is

11 BRONNEN

Bij de totstandkoming van dit beheerplan is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

R. Aernouts, E Frison (jaartal onbekend), Claude Louis Somme, Heelmeester, Dokter en Botanicus 1772-1885.

R. Aernouts, E Frison (1977), Antwerpens Plantentuin, 1797-1926, Kring voor de geschiedenis van de pharmacie in Benelux, Bulletin No 54, Amsterdam.

Ann Voets bvba (2019), Opmaak van een landschapshistorische studie voor de site van het oud Elisabethgasthuis en de botanische tuin van Antwerpen, 2019.

Anoniem (1996), Naamloos document Historische schets, samengesteld uit historische teksten door Bout Jacobs, medewerker van de plantentuin en nadien aangevuld door onbekende auteurs.

B. van Paeschen (2019), Den Botaniek: een van de best bewaarde geheimen van 't Stad, Gazet van Antwerpen.

J. Schenk et al (2019), Onderzoek bomen Kruidtuin ter hoogte van geplande inrit naar parkeergarage project 'Elzenveld', Antwerpen.

WEBSITES

Voor historische gegevens en beschrijvingen van (onderdelen van) het plangebied is gebruik gemaakt van de volgende websites:

- <https://inventaris.onroenderfgoed.be> (Agentschap Onroerend Erfgoed, geraadpleegd op 14-07-2021)
- <https://www.antwerpen.be/info/52d5052239d8a6ec798b4943/den-botaniek> (Stad Antwerpen, geraadpleegd 14-07-2021)

Met name voor het bestuderen en weergeven van historisch kaart- en fotomateriaal is gebruik gemaakt van een aantal digitale archieven, ontsloten via de volgende websites:

- <https://belgica.kbr.be>
- www.cartesius.be
- www.delcampe.net
- <https://felixarchief.antwerpen.be>
- <https://www.geopunt.b>
- <https://wikipedia.org>

BIJLAGE 1

GESPREKSVERSLAG ERGOEDBEHEERPLAN DEN BOTANIEK PUBLIEKSCONSULTATIE

PLAATS EN TIJD

Datum: 19 mei 2022, 19.00uur – 21.00uur
Locatie: Lange Gasthuisstraat 29 Antwerpen

AANWEZIG

Stad Antwerpen, Stadsbeheer Groen en Begraafplaatsen

Jan Swings Consulent natuur- en parkbeheer, leidend ambtenaar

District Antwerpen

Paul Cordy Burgemeester, District Antwerpen
Tom Van den Borne Schepen parken en groenvoorziening, District Antwerpen
Nicolas Raemdonck Projectmedewerker communicatie, District Antwerpen

Dunden

Iris Delafortry Managing partner

Omwonenden en stakeholders

Diverse vertegenwoordigers van stakeholders en buurtbewoners.

Studiebureau

Ralph de Jong Buiting Advies
Alma Kennis Aksis landschapsarchitecten

ALGEMEEN

Het doel van de avond was het -in twee richtingen- uitwisselen van informatie en ideeën over het op te stellen Erfgoedbeheerplan Den Botaniek. Na een opening van de avond door Jan Swings en een inleiding door districtsschepen Tom Van den Borne, heeft het studiebureau twee korte presentaties verzorgd. De eerste presentatie, door Alma Kennis, lichtte de ontstaansgeschiedenis van Den Botaniek toe, met nadruk op die ontwikkelingen die hun sporen hebben nagelaten en nog altijd deel uitmaken van de botanische tuin. Met de tweede presentatie, door Ralph de Jong, is een uiteenzetting gegeven van de sterke punten en verbeterpunten in en rond Den Botaniek waar het erfgoedbeheerplan zeker op in zal gaan.

Aansluitend zijn de aanwezigen verdeeld over drie kleinere groepjes. Per groep hebben de aanwezigen in een open gesprek de gelegenheid gekregen om zich, onder leiding van een moderator, uit te spreken over diverse onderwerpen omtrent Den Botaniek. Hoewel elk gewenst onderwerp aan bod kon komen, zijn vooraf drie hoofdthema's benoemd: de samenhang tussen delen van Den Botaniek, de identiteit van Den Botaniek en de functies die Den Botaniek vervult. Daarbij ging het zowel over de huidige situatie als over de toekomst van het groengebied.

In navolgende tekst worden de onderwerpen die in de deelgroepen zijn besproken samengevat. De punten die daarbij worden genoemd zijn aangebracht door de aanwezigen en zonder nuancering in het overzicht opgenomen. Dat betekent dat input persoonlijk kan zijn en niet per se het standpunt van alle aanwezigen vertaalt. Ook kunnen ingebrachte punten tegenstrijdig aan elkaar zijn.

SAMENHANG DELEN VAN DEN BOTANIEK

- Het plein ten westen van de schuttersgalerij (zonnwijzerplein) is niet aantrekkelijk, het voelt als privéterrein en heeft in de beleving geen samenhang met de rest van Den Botaniek;
- Wanneer het zonnwijzerplein wordt gebruikt voor feesten of evenementen, hebben bezoekers van de tuin het gevoel er niet welkom te zijn en weggekeken te worden;
- De poort tussen de botanische tuin en het zonnwijzerplein is ook overdag vaak gesloten, de opening is zeer onregelmatig, wat als storend wordt ervaren. Sommigen stellen dat de poort vaker dicht dan open is. Het toepassen van een automatisch tijdslot op de poort zou dit probleem kunnen oplossen;
- Als suggestie wordt gegeven de volledige achterwand van de schuttersgalerij te verwijderen zodat een open verbinding tussen beide delen van Den Botaniek ontstaat. Anderen wijzen erop dat de galerij een sterk historisch element is. Meerderen geven aan dat een extra doorgang van toegevoegde waarde zou zijn, maar dat ook dan een duidelijke toegangsregeling nodig blijft;
- De hoofdentree bij de hovenierswoning is een onduidelijk deel van Den Botaniek, als gevolg van de horecafunctie van de hovenierswoning. Men heeft het gevoel een terras te betreden en niet een botanische tuin. Gesteld wordt dat de “achtertuin is weggegeven aan de horeca”. Gesteld wordt dat hier zeker geen wagens geparkeerd moeten worden;
- De achterkant (zuidzijde) van de hovenierswoning is rommelig en heeft daardoor niet de sfeer van een botanische tuin. Dit wordt vooral veroorzaakt door de opslag van materiaal door Het Gebaar, direct aan het pad. Aanwezig zijn het erover eens dat dit moet worden opgelost;
- Ook de secundaire entree aan de noordoostzijde mag uitnodigender worden ingericht;
- Het verhoogde bosgedeelte wordt door een deel van de aanwezigen weinig bezocht. Het is donker en niet aantrekkelijk. Ook ontbreken hier bankjes waardoor het op warme dagen niet benut kan worden om verkoeling te zoeken;
- De samenhang tussen Den Botaniek en de Leopoldstraat is goed zoals ze is. Meer openheid leidt ertoe dat vanuit Den Botaniek vooral zicht is op verkeer en geparkeerde auto's in de straat. Vanuit de straat is geen behoefte aan meer zicht, hier komen vooral automobilisten op zoek naar parkeerruimte. Wel zou meer openheid wenselijk zijn bij de twee entrepunten aan de Leopoldstraat zodat de tuin er vandaaruit aantrekkelijker uitziet en uitnodigt tot een bezoek;
- De serre lijkt niet bij de tuin te horen. Enkelen weten dat deze soms toegankelijk is, maar de meesten kennen de serre als permanent gesloten. Deze zou een onderdeel van de tuin moeten worden en leent zich bijvoorbeeld goed als educatie- of informatiepunt (aan de tuin gerelateerde informatie).
- Het zuidwestelijke deel van de tuin waar de gebouwtjes zijn verwijderd zou moeten worden ingezet voor vergroening.

IDENTITEIT VAN DEN BOTANIEK

- Den Botaniek had vroeger een botanisch statuut, maar nu een parkstatuut. Dit maakt een wezenlijk verschil;
- De tuin moet bewaard worden zoals het vroeger was: het is eigenlijk een museum van planten. Wel mag er sterker gewerkt worden in zones;
- Het wetenschappelijk karakter van de tuin gaat geleidelijk verloren doordat er steeds minder personeel is. Het gevolg is dat er steeds minder kennis aanwezig is. De vraag is of er voldoende budget is voor meer personeel;
- De districtsschepen geeft aan dat er geen strikt wetenschappelijke doelstelling ligt op de tuin, maar het wel degelijk de bedoeling is de indeling in plantenfamilies te behouden;
- Samenhangend hiermee wordt gevraagd naar de wijze waarop de plantenkeuze tot stand komt. Geantwoord wordt dat het de bedoeling is ad hoc of individuele plantenkeuzes te vermijden, maar eerder planmatige keuzes te maken. Dat is één van de aanleidingen voor het op te maken erfgoedbeheerplan. Op basis van studiewerk wordt nagegaan hoe vroeger

- omgegaan werd met beplantingskeuzes. Op basis daarvan wordt een lange termijnvisie uitgewerkt waartegen ook keuzes voor beplanting afgewogen kunnen worden;
- Gesteld wordt dat de tuin zeker niet gemoderniseerd moet worden, de historie is het belangrijkste. De historische elementen moet worden uitgelicht, worden gerenoveerd zodat de 'tijd van toen' wordt bovengebracht. Inventariseer wat er nu is en organiseer dat anders;
 - Ook wordt gesteld dat de tuin een moderne wetenschappelijke invulling moet krijgen: de vraag is of we terug kunnen naar vroeger of dat we deze zone als nieuwe ecologische kans moeten beschouwen;
 - In de presentatie is als suggestie genoemd dat moderne elementen aan Den Botaniek toegevoegd kunnen worden, bijvoorbeeld modern zitmeubilair. De meningen zijn hierover verdeeld en lopen uiteen van ongewenst tot een mooie toevoeging. Wel zijn de aanwezigen het erover eens dat dergelijke elementen niet de hoofdrol mogen spelen, die rol moet blijven liggen bij de tuin zelf;
 - In de huidige situatie wordt het gebruik van Den Botaniek niet ervaren als te druk. De draagkracht wordt niet overschreden. Dat wil niet zeggen dat er meer mensen naar Den Botaniek getrokken moeten worden, het hoeft geen grotere(re) publiekstrekker te worden;
 - De vijverpartij in het centrum van de tuin moet worden behouden, het past bij de tuin en voegt waarde toe aan de beleving. Vooral ook voor kinderen is het een belangrijk element in de tuin;
 - Ook het rotstuintje wordt aangeduid als een aantrekkelijk element in het park.

(GEBRUIKS)FUNCTIES VAN DEN BOTANIEK

- Den Botaniek is voor iedereen. Belangrijk is dat bezoekers van het hotel geen bevoorrechte positie krijgen ten opzichte van mensen uit de buurt, er dienen geen privétoegangen tot het park te komen. Vanuit het District wordt bevestigd dat Den Botaniek in de eerste plaats een publieke ruimte blijft;
- Informatievoorziening is een belangrijke functie van Den Botaniek. Er mag meer en betere informatie worden gegeven over de planten in de tuin, zoals de gebruikswaarde;
- Bij informatievoorziening moet gebruik worden gemaakt van moderne middelen, zoals QR-codes;
- In de informatievoorziening moet voldoende aandacht zijn voor de relatie met het verleden, zoals de wetenschappelijke en medische aard van de plantencollectie;
- De nachtelijke sluiting van Den Botaniek moet vooral behouden blijven. Dit moet gepaard gaan met meer politietoezicht en -handhaving. Ten aanzien van de veiligheid wordt tevens gevraagd of het plaatsen van camera's mogelijk is. Aangegeven wordt dat camera's door het besloten karakter van de tuin weinig effectief zijn;
- Ook ten aanzien van de veiligheid wordt gevraagd waarom er geen verlichting aanwezig is. Aangegeven wordt dat door de nachtelijke sluiting geen verlichting nodig is. Wel kunnen delen van de tuin worden belicht. Het gebrek aan verlichting in de prairietuin zorgt soms voor een onveilig gevoel bij gasten en medewerkers;
- De toegankelijkheid is overwegend goed, maar de kasseienverharding is een aandachtspunt aangezien deze met rolstoelen en rollators moeilijk begaanbaar is;
- In de schuttersgalerij wordt na sluitingstijd regelmatig drugs gebruikt, wat wordt ervaren als overlast en niet gepast. De galerij zou kunnen worden gebruikt voor het plaatsen van zitgelegenheid of als informatiepunt over de tuin en de galerij;
- De gazons worden goed benut en moeten behouden blijven. Er moet echter niet méér gras komen. De vraag wordt gesteld of het gras überhaupt gebruikt mag worden om op te zitten: is het een park van het publiek of is het een museum dat ook beperkt gebruikt moet worden? Aanwezigen zijn het hierover niet eens;
- Kunst is een goede toevoeging in de tuin. De beelden die er staan mogen blijven. Het beeld van Van Coudenberghe mag op zijn huidige plek blijven staan. Ook andere kunstobjecten, zoals ten noordoosten van de vijverpartij past in de tuin, zolang dit van tijdelijke aard is;

- Er is behoefte aan meer bankjes in het park. Het gras zit nu vol mensen en ligt vol afval. Om die reden is er ook behoefte aan meer vuilnisbakken;
- Ook in de prairietuin/zonnewijzerplein is behoefte aan meer zitgelegenheid. Als suggestie wordt gegeven metalen stoelen beschikbaar te stellen zoals in publieke tuinen in Parijs of in het Middelheimmuseum;
- In het algemeen wordt gesteld dat voldoende aandacht moet zijn voor de functie van de tuin voor gezinnen. Voor jonger kinderen is in dit deel van Antwerpen weinig te vinden, wat het belang van Den Botaniek des te groter maakt voor deze doelgroep;
- Gevraagd wordt of er behoefte is aan publieke horeca. Door omwonenden wordt aangegeven dat een rustig terras waar iets gegeten/gedronken kan worden aangenaam zou zijn. Eerder was er publieke horeca aanwezig maar dit is verdwenen doordat het slecht te combineren was met de locatie voor feesten. In de toekomst richt deze horeca zich vooral op bedrijfsevenementen;
- Gevraagd wordt wat het beleid is ten aanzien van honden in Den Botaniek. Aangegeven wordt dat honden niet toegelaten worden en hierop wordt toegezien door de medewerkers van de groendienst. In de prairietuin is niet duidelijk of honden toegelaten zijn, daarvoor zijn duidelijke richtlijnen nodig.

De bijeenkomst wordt afgesloten met het bedanken van alle aanwezigen en de bijdrage die zij hebben geleverd. De ingebrachte informatie en vragen worden meegenomen in de afwegingen die ten grondslag liggen aan het visiegedeelte van het erfgoedbeheerplan en vervolgens vertaald naar concrete beheerkeuzes.

BIJLAGE 2
INSPECTIERAPPORTEN VAN ENKELE GEBOUWEN EN
GEBOUWDE OBJECTEN

Adres : Leopoldstraat 24 Serre
Datum inspectie: 10/10/2022
Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

SAMENVATTING :

Gebreken:

#	Omschrijving	Omvang	Prio
1	Alu profielwerk vuil/geoxydeerd.	Volledige opp.	Niet dringend
2	Afvoerbuizen verkleurd.	15 lm	Niet dringend
3	Cementen afwerklaag afgebrokkeld.	50 m ²	Dringend
4	Cementen afwerklaag gebarsten.	25 m ²	Dringend
5	Voegen uitgesleten.	50 m ²	Dringend
6	Graffiti op de muur.	2 m ²	Niet dringend
7	Verbindingen vloergoot niet meer intact.	4 lm	Dringend
8	Verzakking in klinkers en deksel.	2 m ²	Dringend

Nota:

Enkel de buitenschil is in dit verslag vervat.

Dringende werken zijn de werken die vervolgschade veroorzaken.

Niet-dringende werken zijn vanuit esthetisch oogpunt aangeraden en kunnen ev. samen met de andere werken worden aangepakt.

GEBREK 1: Alu profielwerk vuil/geoxydeerd

Situering gebrek: Alle aluminium profielen van de serre.

Toelichting gebrek: De profielen zijn vuil en geoxideerd

Advies: We adviseren om de profielen op te poetsen en te voorzien van een vernislaag, zodat oxidatie minder snel optreedt

Adres : Leopoldstraat 24 Serre
Datum inspectie: 10/10/2022
Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

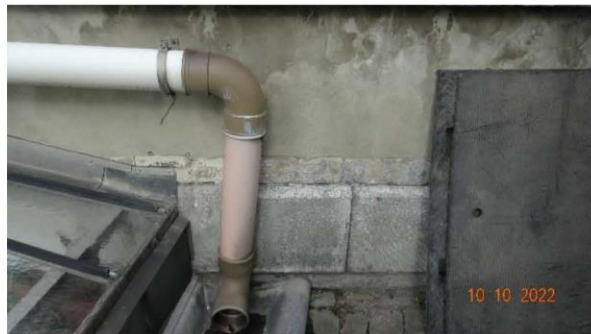

GEBREK 2: Afvoerbuizen verkleurd

Situering gebrek: Alle afvoerbuizen aan de zuidzijde

Toelichting gebrek: De kunststoffen afvoerbuizen zijn zwaar verkleurd. En zijn waarschijnlijk zeer sprok geworden.

Advies: In oorsprong was er gebruik gemaakt van rode en grijze buizen; we raden aan om alle buizen te vervangen door standaard grijze pvc buizen en bochten.

GEBREK 3: Cementen afwerklaag afgebrokkeld.

Situering gebrek: De westgevel van de serre

Toelichting gebrek: De cementen laag die de gevel moet dichten is einde levensduur, ze is afgebrokkeld over de hele oppervlakte

Advies: We raden aan om de gevel vrij te maken van planten en onnodige metalen delen. Daarna is het raadzaam om de gevel af te kappen tot blote steen en terug te voorzien van een dichtende cementen laag. Dit om vocht aan de binnenzijde tegen te gaan.

Adres : Leopoldstraat 24 Serre
Datum inspectie: 10/10/2022
Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 4: Cementen afwerklaag afgebrokkeld.

Situering gebrek: De onderste stenen laag onder de natuurstenen dorpels, van de zuidgevel.

Toelichting gebrek: De cementen laag is beschadigd, hierdoor kan er vocht tussen komen. Als het vocht gaat bevriezen in de winter gaan er nog meer beschadigingen ontstaan.

Advies: We adviseren om de losse afwerking te verwijderen en de beschadigde delen bij te werken.

GEBREK 5: Voegen uitgesleten.

Situering gebrek: De voegen van de bakstenen muur aan de oostgevel van de serre.

Toelichting gebrek: De voegen tussen de bakstenen van de oostgevel zijn zwaar uitgesleten.

De kitvoegen tussen de zijzuilen en de dorpel zijn niet meer intact.

Advies: Om vochtproblemen binnen te vermijden raden we aan om de voegen uit te slijpen en terug op te voegen met voegsel.

GEBREK 6: Graffiti op de muur.

Situering gebrek: Op de oostgevel

Toelichting gebrek: Op de oostgevel is graffiti aangebracht.

Advies: We raden aan om de graffiti te verwijderen, om navolgers niet op ideeën te brengen. Na de voegwerken is het raadzaam om de muur te voorzien van een anti-graffiticoating.

Adres : Leopoldstraat 24 Serre
Datum inspectie: 10/10/2022
Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 7: Verbindingen vloergoot niet meer intact.

Situering gebrek: De verbindingen van de stenen vloergoten aan de zuidgevel.

Toelichting gebrek: Het voegsel tussen de stenen vloergoten is niet meer intact, hierdoor zijn er lekken mogelijk.

Advies: Om verzakkingen te vermijden is het raadzaam om de verbindingen uit te kappen en terug te voegen met een waterdichte mortel.

Adres : Leopoldstraat 24 Serre
Datum inspectie: 10/10/2022
Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 8: Verzakking in kasseien en deksel.

Situering gebrek: De kasseien naast de goot, links midden de zuidgevel

Toelichting gebrek: Er is een verzakking van de kasseien te zien naast de vloergoot.

Advies: Het is raadzaam om de kasseien en het deksel terug gelijk te leggen, we raden wel aan om de oorzaak te zoeken als de kasseien verwijderd zijn. Hoogstwaarschijnlijk is er een lek te vinden aan de aansluiting(en) van de afvoerbuïs.

Adres : Leopoldstraat 24 Poort en Muur

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

Afbeelding locatie

SAMENVATTING :

Gebreken:

#	Omschrijving	Omvang	Prio
1	Schilderwerk metalen poort.	5m ²	Niet dringend
2	Beschadigd pleisterwerk.	50m ²	Niet dringend
3	Voegen muurafdekking	30lm	Niet dringend
4	Graffiti en Vuil op lantaarn	8 stuks	Niet dringend

Nota:

Heel dringend zijn de werken die veiligheid aangaan en/of grote vervolgschade vermijden

Dringende werken zijn de werken die vervolgschade vermijden.

Niet-dringende werken zijn vanuit esthetisch oogpunt aangeraden en kunnen ev. samen met de andere werken worden aangepakt.

Adres : Leopoldstraat 24 Poort en Muur

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

Afbeelding locatie

GEBREK 1: Schilderwerk metalen poort.

Situering gebrek: De metalen poorten van de linkse poort.

Toelichting gebrek: Het verfsysteem biedt niet meer voldoende bescherming aan het metaal.

Advies: We raden aan om de poorten te voorzien van een nieuwe verflaag

Adres : Leopoldstraat 24 Poort en Muur

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

Afbeelding locatie

GEBREK 2: Beschadigd pleisterwerk.

Situering gebrek: Het pleisterwerk van de linkse poort.

Toelichting gebrek: Het pleisterwerk is op meerdere plaatsen beschadigd.

Advies: We raden aan om het pleisterwerk bij te werken en daarna te voorzien van een nieuwe verflaag.

Adres : Leopoldstraat 24 Poort en Muur

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

Afbeelding locatie

GEBREK 3: Voegen muurafdekking

Situering gebrek: Over de hele lengte van de muur.

Toelichting gebrek: Het voegwerk van de verbindingen is niet meer intact.

Advies: We raden om het oude voegwerk te verwijderen en nieuw aan te brengen.

Adres : Leopoldstraat 24 Poort en Muur

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

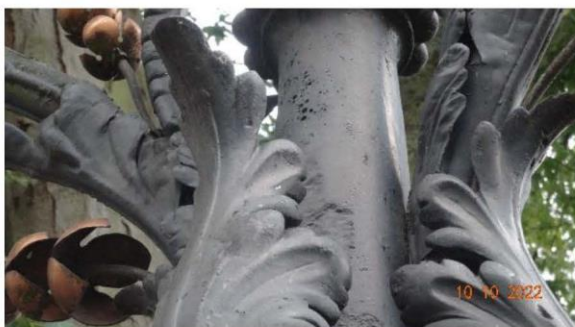
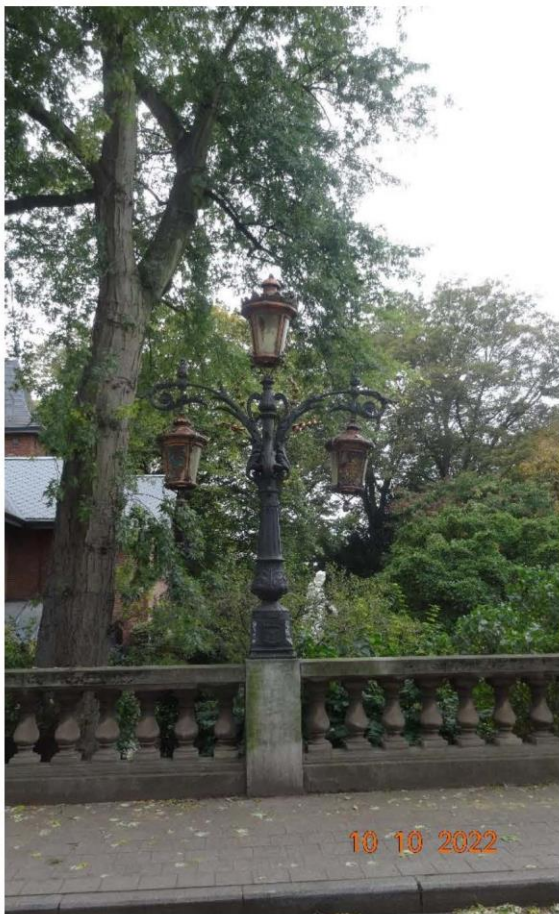
Afbeelding locatie

GEBREK 4: Graffiti, vuil en roestvlekken op lantaarns.

Situering gebrek: De 8 lantaarns op de muur.

Toelichting gebrek: Het metaal vertoont roestplekken, sommige lantaarns zijn vervuild met stickers en graffiti.

Advies: We raden aan om deze sierstukken een poetsbeurt en verfbeurt te geven zodat ze terug kunnen pronken op de muur.

Adres : Leopoldstraat 24 Schuttersgang

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

SAMENVATTING :

Gebreken:

#	Omschrijving	Omvang	Prio
1	Verstopte afloop.	1st	Heel dringend
2	Leien manco/losliggend.	100m ²	Dringend
3	Ladderhaken roesten.	18st	Dringend
4	Schilderwerk buitenschrijnwerk onvoldoende dekking.	15m ²	dringend
5	Muur vuil en blazen in schilderwerk.	75m ²	Niet dringend
6	Rollaag verzakt.	3 lm	Niet dringend
7	Verzakt tegelwerk.	2m ²	Heel dringend

Nota:

Enkel de buitenschil is in dit verslag vervat.

Heel dringend zijn de werken die veiligheid aangaan en/of grote vervolgschade vermijden

Dringende werken zijn de werken die vervolgschade vermijden.

Niet-dringende werken zijn vanuit esthetisch oogpunt aangeraden en kunnen ev. samen met de andere werken worden aangepakt.

Adres : Leopoldstraat 24 Schuttersgang
Datum inspectie: 10/10/2022
Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 1: Verstopte afloop.

Situering gebrek: Aan de westzijde, rechterkant gebouw.

Toelichting gebrek: Op de witte muur aan de oostzijde, linksboven is een vochtplek en beschadiging van het houtwerk te zien.

Advies: We raden aan om de verstopping op korte termijn te herstellen. Daarna raden we aan om het houtwerk aan de oostzijde te inspecteren en te herstellen waar nodig.

Adres : Leopoldstraat 24 Schuttersgang

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 2: Leien manco/losliggend.

Situering gebrek: Het dak.

Toelichting gebrek: Aan de oostzijde zijn er enkele losliggende leien en manco leien. Aan de westzijde zijn er veel versleten en losliggende leien. Door de losliggende leien is het verband van de leien niet altijd meer zichtbaar.

Advies: Om het onderliggend schrijnwerk te beschermen raden we aan om op korte termijn het dak aan de oostzijde te vervangen. Tijdens deze werken kunnen de ontbrekende en losliggende leien aan de andere zijde mee aangepakt worden.

GEBREK 3: Ladderhaken roesten.

Situering gebrek: Alle ladderhaken van het dak.

Toelichting gebrek: De ladderhaken vertonen serieuze sporen van roestvorming.

Advies: We raden aan om nadat het leien dak is behandeld, de ladderhaken terug te voorzien van een beschermende verflaag.

Adres : Leopoldstraat 24 Schuttersgang

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 4: Schilderwerk buitenschrijnwerk onvoldoende dekking.

Situering gebrek: Het beitswerk van de punten van de noord/zuidgevels en het schilderwerk van de boordplank aan de westgevel.

Toelichting gebrek: Het verfsysteem biedt niet meer voldoende bescherming aan het onderliggend hout.

Advies: Om vervolgschade aan het onderliggend hout te vermijden raden we aan om op korte termijn een nieuwe beschermende laag aan te brengen op het hout.

Adres : Leopoldstraat 24 Schuttersgang
Datum inspectie: 10/10/2022
Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 5: Muur vuil en blazen in schilderwerk.

Situering gebrek: De witte muur aan de oostzijde, onder het afdak.

Toelichting gebrek: De witte muur is vuil, en het schilderwerk vertoont op verschillende plaatsen blazen. Door de lek aan het dak is er een grote plek zeer vuil.

Advies: We raden om esthetische redenen aan, om de muur een nieuwe frisse verflaag te geven.

Adres : Leopoldstraat 24 Schuttersgang

Datum inspectie: 10/10/2022

Inspecteur: Wouter Huylebroeck

CONTROLE

GEBREK 6: Rollaag verzakt.

Situering gebrek: De rollaag boven de doorgang aan de noordzijde.

Toelichting gebrek: De rollaag is licht verzakt, hierdoor is er een spleet zichtbaar.

Advies: We raden aan om de spleet op te voegen.

GEBREK 7: Verzakt tegelwerk.

Situering gebrek: Het tegelwerk bij het binnenkomen aan de noordkant.

Toelichting gebrek: Het tegelwerk is verzakt en er mankeren enkele tegels.

Advies: Om struikelgevaar te vermijden raden we aan om dringend de gaten bij te werken en het tegelwerk gelijk te leggen.

BIJLAGE 3

KOSTENRAMING MAATREGELEN

Onderstaand zijn richtbedragen opgenomen van de maatregelen die zijn opgenomen in het Erfgoedbeheerplan voor Den Botaniek. Genoemde bedragen zijn ingeschat op basis van beschikbare gegevens van de maatregelen en gebaseerd op ervaringscijfers (prijspeil 2022). Alle bedragen zijn exclusief btw. Van enkele maatregelen en opgaven zijn onvoldoende gegevens beschikbaar en kon geen onderbouwde kostenraming worden gemaakt. Hiervoor is het raadzaam om vooraf de voorziene werkzaamheden ander uit te werken of een gerichte offerte op te vragen.

EENMALIGE MAATREGELEN PER ERFGOEDELEMENT

Maatregel	Geraamde kosten	Toelichting
Plantentuin		
Vlakdekkend inventariseren van de botanisch waardevolle planten in het park en actualiseren van de database Plantcol (of vervangende database die wordt verwacht).	pm	Uit te voeren in eigen beheer binnen regulier tuinbeheer.
Herverdelen van de plantencollectie over de verschillende perken, naar thematische samenstelling, weergegeven in afbeelding 56.	pm	Uit te voeren in eigen beheer binnen regulier tuinbeheer.
Herzien van beplanting in en tussen de gazons.	pm	Aanpassingen op detailniveau, uit te voeren in eigen beheer binnen regulier tuinbeheer.
Vervangen moerasbak in parkhart door betergevormde en beter ingepaste bak.	€ 15.000,-	Omvat verwijderen en afvoeren huidige bak en plaatsen nieuwe moerasbak.
Inrichten met bijvoorbeeld een collectie carnivore planten.	€ 2.500,-	Inrichting met nieuwe planten in eigen beheer. Aanschaf planten is meebegroot.
Aanbrengen tijdslot in poort tussen zonnewijzerplein en botanische tuin.	€ 3.000,-	Tijdslot, incl ca 50m kabel. Tijdslot parallel te schakelen met andere tijdsloten in het park.
Plaatsen informatiepanelen bij de hoofdentree, de secundaire entree en op het zonnewijzerplein.	Per stuk: € 1.500,-	Informatiepanelen conform Straatmeubilaris Antwerpen. Inclusief ontwerp, maken en plaatsen.
Vervangen naambordjes planten en families door eigentijdse typen.	Per stuk: €15,-	Herbruikbare metalen strip met geknikte bovenzijde en uitsparingen waarachter een zelf gegraveerd plaatje kan worden bevestigd. Prijs excl. gegraveerde bordjes.
Creëren doorkijkje in beplanting direct achter de secundaire entree richting het park.	pm	Betreft snoeiwerk in eigen beheer.
Vervangen van kasseienverharding door porfier, met uitzondering van gebouwplinten, zonnewijzerplein en deel van het pad na de secundaire entree.	€ 95.000,-	Werkzaamheden verspreid over meerdere locaties in het park. In totaal 400 a 500m ² : laantje ca 260m ² , terras ca 100m ² , pad noord ca 40m ² en enkele overige kleine stukjes. Kasseien opslaan voor hergebruik. Aanbrengen porfier met straatlaag en voegvulling.

Maatregel	Geraamde kosten	Toelichting
Verwijderen straalvormige paden uit perk ten oosten van oranjerie.	€ 750,-	Inplanten vrijgekomen ruimte gebeurt in eigen beheer.
Verplaatsen van de hardstenen plaat met 'gedicht der poëten' naar de parkloper, nabij het 'krukje der poëten'.	€ 2.000,-	
Plaatsen slimme verlichting en camerabewaking op zonnewijzerplein t.b.v. sociale veiligheid.	€ 25.000,-	Gerekend is met systeem met 2x camera en 2x verlichting (spot) en ca 50m bekabeling. Details nader uit te werken.
Vervangen parkmeubilair door nieuwe conform gewenste beeldentaal.	€ 16.000,-	Aanschaf Fermob stoelen, 40 stuks, mix 3 modellen, gemiddeld €400,-/st. Aanschaf en plaatsing gerenoveerde bankjes: pm
Creëren nieuwe doorgang in zuidrand in verlengde van ziekenhuisentree, met voetgangspoort voorzien van tijdsloot.	pm	Vraagt nader onderzoek naar haalbaarheid en exacte invulling van deze opgave.
Verplaatsen fietsenstalling buiten Den Botaniek	pm	Betreft losse elementen, te verplaatsen in eigen beheer. Inrichting nieuwe fietsenstalling buiten park moet nader worden uitgewerkt.
Serre		
De aluminium profielen worden opgepoetst en voorzien van een vernislaag om oxidatie van het materiaal te vertragen.	€ 10.000 tot € 50.000,-	Kosten afhankelijk van aanpak. Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2.
De afvoerbuizen worden vervangen door standaard grijze pvc buizen en bochten	Per meter: € 40,-	Hoeveelheden onbekend. Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Vervangen van de cementen afwerklaag van de westgevel. Planten en onnodige metalen delen worden verwijderd en de muur wordt afgekapt tot de blote steen, waarna deze opnieuw wordt voorzien van een dichtende cementen laag	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Herstel van de cementen afwerklaag aan de zuidgevel. Verwijderen losse delen en beschadigingen bijwerken.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Herstel voegwerk oostgevel. De voegen worden uitgeslepen en opnieuw gevoegd.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Verwijderen graffiti op de oostgevel en aanbrengen anti-graffiticoating.	€ 7.500,-	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Herstel van de verbindingen in de vloergoten aan de zuidgevel: uitkappen van de verbindingen en opnieuw voegen met waterdichte mortel.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Onderzoek naar oorzaak van verzakkingen in de kasseiverharding van de plint (vermoedelijk een gebrek aan de aansluiting van de afvoerbuizen) en herstel van verzakte delen.	€ 5.000,-	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2

Maatregel	Geraamde kosten	Toelichting
De plint voor het ronde gedeelte van de kas voorzien van groene inrichting (plantenborder of zelfs haag) of passend hekwerk om bezoekers op afstand te houden van de kwetsbare liggende beglazing?	pm	Nader uit te werken
Verwijderen fietsenstalling op de plint van de serre. Als alternatief wordt een geschikte locatie buiten het park gezocht.	pm	Betreft losse elementen, te verplaatsen in eigen beheer. Inrichting nieuwe fietsenstalling buiten park moet nader worden uitgewerkt.
Verbreden van de gekasseide plint rond de serre.	€ 3.500,-	Ca 35m2, gebruik van kasseien vrijgekomen uit andere werkzaamheden in het park.
Hovenierswoning		
Uitplaatsen van de fietsenstalling ten zuiden van de hovenierswoning naar locatie buiten het park.	pm	Betreft losse elementen, te verplaatsen in eigen beheer. Inrichting nieuwe fietsenstalling buiten park moet nader worden uitgewerkt
Toegangspoort(en) en balustrade		
Opnieuw schilderen van de metalen poort in de hoofdentree (Bourlapoort)	€ 3.500,-	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Herstel hoofdentree naar oorspronkelijke staat: schade aan pleisterwerk en hardsteen herstellen en het pleisterwerk voorzien van een nieuwe verflaag.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Aanbrengen beschermende voorzieningen voor kolommen van de hoofdentree aan de straatzijde (bloembakken/paaltjes).	€ 5.000,-	Stelpost voor bloembakken.
Verwijderen van het voegwerk tussen delen van de balustrade en aanbrengen nieuwe voegen.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Verwijderen vuil, graffiti en roestplekken van de lantaarn en deze voorzien van een nieuwe verflaag.	€ 1.500,-	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Opknappen binnenzijde balustrade, onder meer opruimwerkzaamheden.	€ 5.000,-	Stelpost
Beeld Peeter Van Coudenberghe		
Verplaatsen beeld naar nieuwe locatie binnen het perk.	€ 10.000,-	Kosten afhankelijk van fundering.. Verplaatsing tot 20 meter van huidige locatie. Sokkel verdiept plaatsen. Direct herplaatsen zonder depot.
Schuttersgalerij		
Ontwerp en plaatsen van informatiepanelen tegen de achterwand van de schuttersgalerij die middels een tijdlijn de geschiedenis van Den Botaniek vertellen.	€ 9.000,-	Geraamd met 3 grotere panelen tegen achterwand schuttersgalerij. Plaatsen tussen staanders in tegelverharding (dus niet direct aan metselwerk bevestigen). Inclusief ontwerp, maken en plaatsen.
Verbreden van de kasseienplint voor de galerij, zowel in noordelijke als zuidelijke richting.	€ 1.000,-	Ca 10m2, gebruik van kasseien vrijgekomen uit andere werkzaamheden in het park.
Herstel van de verstopte afloop aan de westzijde. Aansluitend wordt het houtwerk geïnspecteerd en waar nodig hersteld.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2

Maatregel	Geraamde kosten	Toelichting
Vervangen van de leidendakbedekking aan de oostzijde en herstel van het dak aan de westzijde.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Voorzien van de ladderhaken van een beschermende verflaag	Per stuk: € 50,-	Hoeveelheden onbekend. Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Aanbrengen van een nieuwe beschermende beitslaag op het buitenschrijnwerk op de noord- en zuidgevel van de galerij	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Herstel van het schilderwerk aan de achterwand (binnenzijde) van de galerij: verwijderen losse verflagen en aanbrengen nieuwe verflaag.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Herstel van de verzakte rollaag aan de zuidzijde van de galerij: opvoegen van de spleet die door verzakking van de rollaag is ontstaan.	Op basis van aan te vragen offerte	Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Herstel van het tegelwerk aan de noordzijde van de galerij: bijwerken van de gaten en gelijkleggen van verzakt tegelwerk.	Per meter: € 250,-	Hoeveelheden onbekend. Conform beschrijving Erfgoedbeheerplan Den Botaniek bijlage 2
Oranjerie		
Plaatsen grondspots t.b.v. aanlichten voorgevel oranjerie en kronen van bomen direct ten noorden en zuiden daarvan, gedurende de eerste uren na zonsondergang.	€ 5.000,-	Gerekend met 3 spots en ca 50m bekabeling. Conform straatmeubilaris Antwerpen.
Hotel Della Faille		
Oplossen vochtproblematiek in kelderruimte van voorbouw, terras tussen voor- en achterbouw, en gevel achterbouw zijde terras.	Op basis van aan te vragen offerte	Wordt door de concessiehouder begroot.
Herschilderen trappenhal (buiten) van voorbouw.	Op basis van aan te vragen offerte	Wordt door de concessiehouder begroot.
Normaalschool		
Oplossen vochtproblematiek in kelderruimte van voorbouw, terras tussen voor- en achterbouw, en gevel achterbouw zijde terras.	Op basis van aan te vragen offerte	Wordt door de concessiehouder begroot.
Herschilderen trappenhal (buiten) van voorbouw.	Op basis van aan te vragen offerte	Wordt door de concessiehouder begroot.

TERUGKERENDE MAATREGELEN PER ERFGOEDELEMENT

Maatregel	Geraamde kosten	Toelichting
Plantentuin		
Periodiek bijwerken van de plantencollectie, zodat de werkelijke collectie en de inventarisatiegegevens op papier overeen blijven komen.	pm	Uit te voeren als onderdeel van regulier beheer
Periodiek vervangen van uitgevallen bomen, struiken of planten.	Per stuk: € 800,-	Deels uit te voeren als onderdeel van regulier beheer, deels onvoorzien. Gerekend met 2 bomen per jaar, verwijderen met klimmen of hoogwerker. Gerekend met leveren en planten boom 20-25, exclusief grondverbetering, nazorg en verwijderen. Kosten voor verwijderen uitgevallen boom is sterk afhankelijk van omvang.
Periodieke controle van de vitaliteit en stabiliteit van bomen ten behoeve van veiligheid, inclusief uitvoering van maatregelen die op basis van de controle noodzakelijk blijken.	pm	Uit te voeren binnen reguliere boomveiligheidscontrole.
Periodieke controle van bomen waarvan bekend is dat zij gebreken vertonen of een afnemende vitaliteit laten zien, inclusief uitvoering van maatregelen die op basis van de controle noodzakelijk blijken.	pm	Uit te voeren als onderdeel van regulier beheer.
Serre		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de serre.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Hovenierswoning		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de hovenierswoning.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Toegangspoort(en) en balustrade		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de balustrade en daarop geplaatste lantaarns.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Beeld Peeter Van Coudenberghe		
Periodieke reiniging van het beeld en de sokkel, indien nodig.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Schuttersgalerij		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de schuttersgalerij.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.

Maatregel	Geraamde kosten	Toelichting
Oranjerie		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de oranjeriegevel.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Hotel Della Faille		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de gevels van Hotel Della Faille.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Inspectie gebouwschil en -structuur en uitvoeren vastgestelde werkpunten	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Onderhoud van alle daken: nazicht gebreken en ledigen dakgoten	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Normaalschool		
Alle maatregelen worden getroffen die noodzakelijk zijn voor behoud van de goede staat van instandhouding van de gevels van de Normaalschool.	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Inspectie gebouwschil en -structuur en uitvoeren vastgestelde werkpunten	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.
Onderhoud van alle daken: nazicht gebreken en ledigen dakgoten	pm	Begroten op basis van jaarlijkse inventarisatie van onderhoudsnoodzaak.

ONTWERPOPGAVEN PER ERFGOEDELEMENT

Maatregel	Geraamde kosten	Toelichting
Plantentuin		
<u>Laantje</u> Aanpassen verharding en beplanting conform Erfgoedbeheerplan Den Botaniek.	€ 3.000,-	Betreft ontwerpproces t/m DO. Kosten TO en uitvoering te bepalen op basis van DO.
<u>Aansluiting buitenterrein Botanic Spa Antwerp</u> Conform Erfgoedbeheerplan Den Botaniek.	-	Onderdeel van ontwerp laantje
<u>Rolstoelopgang en perk 20</u> Herontwerp rolstoelopgang en aanliggend perk conform Erfgoedbeheerplan Den Botaniek.	€ 5.000,-	Betreft ontwerpproces t/m DO. Kosten TO en uitvoering te bepalen op basis van DO.
<u>Zonnewijzerplein</u> Volledig herontwerp voor dit gedeelte van het park conform Erfgoedbeheerplan Den Botaniek.	€ 15.000,-	Betreft ontwerpproces t/m DO. Kosten TO en uitvoering te bepalen op basis van DO.
Serre		
Voor de serre wordt een nieuwe functie gezocht die mogelijk aanpassingen aan interieur en omgeving van de serre vragen.	pm	Nader te bepalen op basis van nieuwe functie(s).
Hovenierswoning		
Herontwerp omgeving hovenierswoning conform Erfgoedbeheerplan Den Botaniek.	€ 5.000,-	Betreft ontwerpproces t/m DO. Kosten TO en uitvoering te bepalen op basis van DO.
Schuttersgalerij		
Landschapsontwerp tbv nieuwe doorgang tussen beide zijden plantentuin conform Erfgoedbeheerplan Den Botaniek.	€ 5.000,-	Betreft ontwerpproces landschapsontwerp t/m DO, exclusief architectuur. Kosten architectuurstudie nader te bepalen, kosten TO en uitvoering te bepalen op basis van DO.

Buiting Advies
Kanaaldijk 96
6956 AX Spankeren

0313 - 619042
www.buiting.nl